

OPWATER EN BROOD.

DOOR
BERNARD CANTER

UITGAVE : SCHELTENS & GILTAY : AMSTERDAM.

OP WATER EN BROOD

BOETE OF HECHTENIS

*Aan J. C. SCHRÖDER, die als hoofd-
redacteur van het dagblad „De Telegraaf”
aan een deel der volgende bladzijden de eerste
publiciteit verleende, wordt dit werk vriend-
schappelijk en erkentelijk opgedragen door*

DEN SCHRIJVER.

BERNARD CANTER VOOR HET HUIS VAN BEWARING TE ROTTERDAM.

OP WATER EN BROOD

BOETE OF HECHTENIS.

**MIJN ERVARINGEN TIJDENS MIJN HECHTENIS IN HET
HUIS VAN BEWARING TE ROTTERDAM**

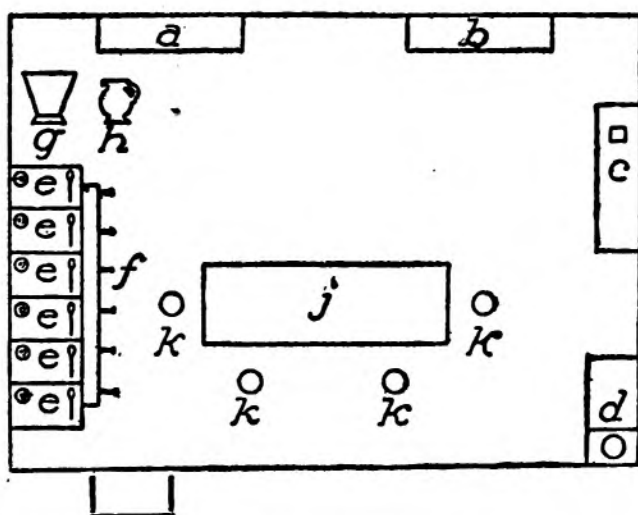
DOOR

BERNARD CANTER,

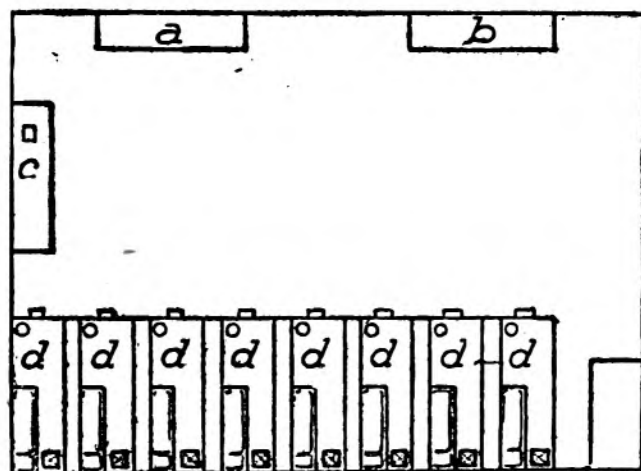
**SCHRIJVER VAN „KALVERSTRAAT”, „EEN DROOMER TER
HARINGVANGST”, „TWEE WEKEN BEDELAAR”, ENZ.**

SCHELTENS & GILTAY — AMSTERDAM.

1. KLUIS (zie omschrijving pag. 23).

2. SLAAPRUIMTE (zie omschrijving pag. 24).

INLEIDING.

Dit werk beoogt een daad van vaderlandsliefde. Op dit oogenblik wordt onder vaderlandsliefde maar al te veel verstaan het dooden van medemenschen. Mijn vaderlandsliefde is van een andere soort. Zij wenscht niet den dood of het ongeluk van den ander, doch het leven en het geluk. De wereldoorlog heeft de volken en de volkengroepen tot het besef der saamhoorigheid gebracht. Thans, nu wij gezien hebben, dat op een zeker oogenblik het algemeen landsbelang kan eischen, dat honderdduizenden menschen van alle rangen en alle standen, zich mèt of tegen hun zin en neigingen beschikbaar hebben te stellen om met opoffering van alle persoonlijke voordeelen of overwegingen, leven, gezondheid, lichaam en bezit in de waagschaal te leggen voor het vaderland, is het dringend noodig, dat de regeering van dat vaderland toont inderdaad zulke groote offers waard te zijn. Verzuimt eene regeering haar plichten jegens het volk, dan heeft zij geen rechten op het goed en bloed van dat volk en wordt het zaak een dergelijke regeering te vervangen door eene, die beter hare plichten begrijpt.

De sociaal-democratie heeft door dezen wereldoorlog den nekslag gekregen als *internationale* organisatie. Men kan die partij met deze gezonde amputatie gelukwenschen. Thans zal zij volkomen bevrijd kunnen worden van romantiek, dogmatiek en sentimentaliteit en aldus als partij voor *nationale* practische politiek, in elk land afzonderlijk en naar *den aard van het land*

met de andere partijen haar taak kunnen gaan vervullen van de bevrijding des volks, van de bevrijding des *vaderlands* van de overheersching van tyrannie, van welken aard deze ook moge zijn. Doen zoo de vrijzinnige partijen in elk land afzonderlijk en op zichzelf haar plicht, dan zal ook zonder bijzondere internationale overeenkomsten, eene algemeene, *internationale* bevrijding der volken het gevolg moeten zijn. Kleine landen als Nederland kunnen ten deze het voorbeeld geven omdat in kleine landen het gezamenlijk arbeiden, het organiseeren en het overzicht gemakkelijker is, doorgaans de algemeene beschaving hooger is dan in grootere landen. In groote landen met uitgebreid taalgebied, worden door de groote massa des volks geen vreemde talen geleerd en aldus ontbreekt de gelegenheid tot vergelijking. In kleine landen, ons land is er een „sprekend” bewijs van, gelukt het de pers niet, misbruik te maken van de opgeslotenheid in de eigen landstaal van een volk, om het te misleiden, op te hitsen en in slavernij te houden. „Liever dood dan slaaf” zegt een fiere Friesche wapenspreuk. Bevrijden wij dan allereerst ons *Nederlandsche* volk, voor wij aan internationale bevrijding ons wijden.

In een hoofdartikel van mijn hand, geplaatst in het weekblad „Holland Express”, verschijnende bij den uitgever C. Geleijns te Rotterdam, heb ik, naar de meening van de tegenwoordige Nederlandsche regeering, den Duitschen keizer beleedigd. Mijn vergriep viel onder een wetsartikel, waarin hij met gevangenisstraf of boete bedreigd wordt, die zich schuldig maakt aan beleediging van het hoofd eener bevriende natie. Toen ik mijn artikel schreef (Aug. 1914) was de heerschende meening, dat Duitschland dwars door België wenschte te trekken om Frankrijk aan te vallen en België, dit niet duldende, weder eens slachtoffer was geworden van zijn geographische ligging. De aanval van Duitschland gold ook Vlaamsch-België, dit wil

zeggen, *Nederlandsch* taalgebied. Is een vorst, die Nederlandsch taalgebied aanvalt, nog altoos het hoofd eenen „bevriende” natie voor den Nederlander?

Ik beantwoord deze vraag niet, zal ook niet tientallen vragen stellen, die mij op dit oogenblik voor den geest komen. Mijn doel met dit boek is niet mijn eigen zaak uiteen te zetten, oorlogs-politiek te schrijven of mij zelfs te beklagen.

Ik werd voor de arrondissements-rechtbank te Rotterdam gedaagd. Met het oog op mijn antecedenten, ik had te voren nooit eenigerlei straf ondergaan, werd geen gevangenisstraf geëischt, doch slechts een boete van f 150. Na het uitnemende pleidooi van mijn vriend Mr. Jos. Winkel te Rotterdam, erkenden de rechters dat zij niet in staat waren geweest mijn zaak objectief te beoordeelen en honderd gulden overvraagd hadden. Dus luidde mijn vonnis f 50 boete.

De vraag was in mij opgekomen, wat er met mij gebeuren zou, indien ik eens niet in staat zou geweest zijn, de boete te betalen.

Immers het vonnis der arrondissements-rechtbank te Rotterdam luidde: Vijftig gulden boete *of tien dagen hechtenis*. Dat „of” beteekende: „Zoo gij onvermogen zijt, gij moogt de beste vaderlander van heel Nederland zijn, dan zult gij *tien dagen hechtenis* hebben te ondergaan.”

Tien dagen hechtenis, niet omdat ik een „vergrijp” had gepleegd, maar omdat ik niet in staat zou zijn, vijftig gulden te betalen.

De wijze waarop de Nederlandsche Staat zijn schulden int, zal in deze reeks feuilletons toegelicht worden.

Er is een oud-Hollandsch spreekwoord:

„Schurk of dief,
Heb je geld, ik heb je lief.”

Het systeem van „boete of hechtenis” der Nederlandsche regeering is op deze verheffende moraal gegrondvest.

Tien dagen hechtenis.

Wat is dat „hechtenis”? Ik vroeg het in den kring mijner kennissen. Ik vroeg 't zelfs aan eenige advocaten. Geen hunner had er een juiste voorstelling van. Tot op den dag, waarop ik mij naar het „Huis van Bewaring” aan de Bergstraat te Rotterdam begaf, verkeerde men in mijn kring in de meening, dat ik in een nette kamer zou worden ontvangen en daar tien dagen zou verblijven, mij den tijd kortende met literairen arbeid en lectuur, het ontvangen van vrienden, het besturen van mijn maatschappelijke zaken; dat ik voorts mijn eigen voedsel zou mogen kiezen en dat uit een restaurant kon laten halen, mits ik het zelf bekostigde en dat er ook in het „Huis van Bewaring” zelf een cantine aanwezig was, waar ik mij van het gewenschte voedsel zou kunnen voorzien.

De „hechtenis” zou eigenlijk niets anders zijn dan een soort zachte „gijzeling”, wegens het niet betalen van schuld aan het Rijk der Nederlanden.

Hoe volkomen anders was de werkelijkheid. En hoewel die werkelijkheid *zoo ontzettend was, dat zij met Russische gevangenistoestanden vergeleken kan worden*, verheug ik mij op het oogenblik toch, dat ik ze heb leeren kennen. Want het zal thans mogelijk zijn door de publieke opinie de regeering te dwingen een andere wijze van incasseering van boeten te gaan volgen. Mijn innige overtuiging is, dat geen van de leden onzer regeering, noch H.M. de Koningin noch de leden der Kamers, ja dat zelfs de Minister van Justitie, mr. Ort, ondanks dan zijn Duitschen naam en Duitsche afkomst, welke grondigheid waarborgt, weten, wat eigenlijk hechtenis is.

Of de rechters, die mij veroordeelden, het weten, mag ik niet beslissen. Wellicht zullen zij zich ten deze verantwoorden, zooal niet tegenover mij of het Nederlandsche volk, dan zeker tegenover hun vrouwen, hun zonen, hun dochters, hun kleinkinderen.

Want deze zullen hun toch zeker met ontzetting afvragen, of echtgenoot, vader, grootvader zijn brood heeft verdiend door dit machtsmiddel van het Rijk der Nederlanden toe te doen passen.

Of dat brood hun niet voortaan even oneetbaar zal blijken als mij het maisbrood in de gevangenis?

Hechtenis.

Wat is hechtenis? Wat zijn *tien dagen hechtenis*, wegens het niet betalen van een boete van 50 gulden?

Ik wist het niet. Maar ik wilde het weten, opdat ik, als goed vaderlander en als Nederlandsch schrijver, er na afloop anderen, even onwetend als ik, van zou kunnen overtuigen.

Toen dus mij een kaart werd toegezonden, mij uitnoodigend bij den ontvanger van registratie te Rotterdam vijftig gulden te betalen, ter afdoening mijner boete, zond ik geen postwissel maar legde de kaart netjes bij mijn documenten.

Den 15en September 1915 daarop bracht een rijksveldwachter in uniform een bezoek aan mijn woning en stelde mijn doodelijk verschrikte hospita een *open* biljet ter hand, luidende:

De Officier van Justitie te Rotterdam gelast B. A. Canter, geboren te Utrecht, wonende te Rotterdam, zich op 28 Sept. te 9½ uur te vervoegen aan het parket van den ondergeteekende in het Rechtsgebouw aan den Noordsingel te Rotterdam ten einde *de hechtenis van tien dagen* te ondergaan, krachtens vonnis van de Arrondissements-Rechtbank te Rotterdam van 22 Juni 1915 (op tegenspraak).

Bij niet verschijning zal de veroordeelde gevangengenomen worden.

De Officier van Justitie voornoemd,

W. BOUMAN.

Rotterdam, 16 Sept. 1915.

Den heer Hoofd-Commissaris van Politie te Rotterdam wordt verzocht bovenstaand bevel aan den belanghebbende uit te reiken.

De belanghebbende wordt verzocht, dit bevel ter vertooning mede te brengen en kan alsnog f 50.— betalen ter registratie te Rotterdam.

Ik nam het glimlachend aan, vastbesloten de gebeurtenissen af te wachten.

Toen de 28e September aangebroken was, schreef ik een afscheidsartikel in de „Holland Express”, en thuiskomende begon ik mijn zaken te regelen.

Daar ik zag, er niet geheel gereed mede te komen, deed ik door mijn vriend en verdediger, mr. Winkel, den Officier van Justitie te Rotterdam verzoeken, mij nog eenige dagen (van Dinsdag 28 September tot Vrijdag 1 October) in vrijheid te laten. Mr. Winkel stelde zich persoonlijk borg er voor, dat ik Vrijdag mij zou aanmelden, doch dat, zoo dit niet geschiedde, hij de boete in geld zou voldoen, waarvoor het bedrag bij hem was gedeponneerd.

Het verzoek werd aanvankelijk toegestaan. Toen echter mijn afscheidsartikel in de „Holland Express” onder de oogen van de justitie kwam, ik had het doen toezenden, veranderde de gunstige stemming en mij werd medegedeeld, dat ik door rijksveldwachters zou afgehaald worden of op straat aangehouden, zoo ik mij niet onmiddellijk naar het „Huis van Bewaring” begaf. Tevens verscheen in het „Algemeen Politieblad” een verzoek aan alle organen der stedelijke- en rijks-politie binnen en buiten het Rijk der Nederlanden, mij aan te houden en gevankelijk naar Rotterdam te voeren, bij welk verzoek mijn signalement en mijn „misdaad” was vermeld.

Het werd dus ernst. Ik pakte dadelijk mijn koffer, deed er verschooning in, wat lectuur, een dik cahier

om mijn dagboek te houden en toilet-artikelen. Ik nam een bad, liet mij scheren en gebruikte Vrijdag 1 October te twaalf uur mijn afscheidslunch, na bij 't verlaten van mijn woning order te hebben gegeven, mijn koffer aan het „Huis van Bewaring” te doen bezorgen.

Teruggezonden.

Te half twee schelde ik aan de poort van het „Huis van Bewaring” aan de Bergstraat te Rotterdam aan. De sleutel knarste buiten in het slot van de hooge ijzeren poortdeur en in de voorhal werd ik door den portier ontvangen, dien ik mijn bevel tot aanmelding toonde.

O wonder. Ik werd teruggezonden met de boodschap, dat ik niet terecht was. Welke goede geest had mij beschermd? Had een vriend buiten mijn medeweten de boete betaald? Had de Nederlandsche regeering ten slotte gedacht, dat het toch wel wat al te vernederend voor haar was, onder de pressie van de Duitsche regeering in Den Haag, een Nederlandsch dichter tien dagen hechtenis te doen ondergaan, die ruim een jaar geleden, in een tijd van opwindung en verlevendigd nationaal besef, partij had getrokken voor zijn moedertaal en de daad bij 't woord voegend, zich had aangemeld als vrijwilliger voor het front? Had mr. Treub zich zijn radicaal verleden herinnerend aan zijn ambtgenoot van justitie gevraagd, mij voorloopig nog maar een uitstel van betaling te verleenen?

Niets van dat alles. De man, die zichzelf kwam aanmelden, die te voren door zijn advocaat te vergeefs een paar dagen uitstel had doen vragen tot regeling van dringende zaken (het redigeeren van het weekblad „Holland Express”, dat om technische redenen en redenen van actualiteit, niet een week te voren kon worden gereedgemaakt), de man, die gesignaleerd stond in het „Politieblad”, werd teruggezonden uit het „Huis van Bewaring” omdat er nog aan een vorm moest voldaan worden.

„Je moet hier niet zijn,” zei de portier alsof hij tegen een beroeps-misdadiger sprak. „Je hebt naar de griffie van de rechtbank te gaan en je daar eerst aan te melden.”

„Waar is die griffie?”

„Hier om den hoek op den Noordsingel.”

Het antwoord werd gegeven alsof het den man te veel was, zooveel woorden aan een „boef” te verspillen.

Ik ging terug, liep naar den Noordsingel, meldde mij bij den portier van de arrondissements-rechtbank aan. De gesignaleerde, aan de poort van het „Huis van Bewaring” teruggezonden in de vrijheid, leek mij toch àl te kras.

De portier van de arrondissements-rechtbank keek mijn biljet in en zeide daarop: „Canter, ga maar mee.”

Ik wilde hem volgen. „Neen, jij moet vooruitloopen.”

Het is namelijk gebruik, dat de gevangene altoos vóór zijn bewakers loopt.

Ik werd naar de wachtkamer der getuigen geleid.

Een dorre kamer, waar men op de houten bank heeft plaats te nemen.

„Blijf daar zitten.”

De portier-deurwaarder gaf een rijksveldwachter een wenk en deze posteerde zich voor de deur van de wachtkamer. Ik wachtte een kwartier. Toen kwam de deurwaarder terug. „Canter, daarheen.”

Ik moest de gang in, een kamer door, een tweede deur binnen en stond achter een hek in een groote kamer. Daar zat de officier van justitie, mr. W. Bouman, met mijn biljet in de hand. Ik groette hoffelijk met een buiging.

„U bent te laat. U hadt zich volgens deze oproeping reeds Dinsdag aan te melden gehad.”

„Ik had door mijn verdediger om uitstel laten verzoeken en had dringende zaken te...”

Het woord werd mij afgesneden.

„Zorgt u, als u een volgenden keer eens weer hier moet verschijnen, op tijd te zijn.”

Een gebaar van den officier van justitie en de rijksveldwachter wees mij met zijn vinger aan voor hem uit te gaan. Met den rijksveldwachter *in uniform* naast mij moest ik nu als een boef over de openbare straat. Onderweg vroeg ik den man of ik in de gevangenis voor mijn eigen voedsel zou mogen zorgen en of er misschien een restaurant in de buurt was, dat van het leveren van voedsel voor gevangenen speciaal-werk maakte....

„Dat zullen ze je wel binnen vertellen,” zei hij norsch.

Aangenomen.

Weer gingen wij naar de poort van het „Huis van Bewaring”. Weer de bel. Ik zag nog net, dat in den sigarenwinkel op den hoek der straat menschen nieuwsgierig keken naar den als „heer” gekleeden persoon, die door een rijksveldwachter in uniform naar de gevangenis werd gebracht.

Zoodra ik het gebouw binnenkwam, sloeg mij een koele, scherpe ammoniakstank tegen. Het was er doodstil, van een vreemde, drukkende, angstige stilte, welke mij te meer opviel, nu ik uit het drukke, levendige, rumoerige Rotterdamsche straatleven kwam.

Ik werd naar de kamer van den directeur geleid, een groote, ruime kamer, gemeubeld als een deftig kantoor, de wand versierd met een groot portret van H. M. Koningin Wilhelmina. Twee groote vensters, van tralies voorzien, gaven uitzicht op de groote binnenplaats van de strafgevangenis en op die binnenplaats zag ik een man in de bruine gevangenskleding, met een masker voor 't gelaat, begeleid door een gevangenenbewaarder, een kar voortduwen.

Ik stond achter een hekwerk, in de kamer aangebracht. De directeur, een man van in de veertig jaar, met een mager gelaat en vaste, energieke trekken, zat

aan een schrijftafel bij het linksche raam. Hij las mijn oproeping door en zeide daarop:

„U wenscht de boete niet te voldoen?”

„Nee, mijnheer. Ik ben van plan de tien dagen hechtenis te ondergaan, ten einde na afloop daarvan in het dagblad „De Telegraaf” getuigenis af te leggen.”

„Hechtenis wordt gewoonlijk in gemeenschap ondergaan. U heeft echter het recht te verzoeken, uw hechtenis in afzondering in de cel door te brengen.”

Ik antwoordde, dat ik niet kwam om vijftig gulden te sparen door mij tien dagen celstraf te laten welgevallen, maar dat ik kwam om juist zooveel mogelijk door eigen ervaring van het leven der gevangenen te weten te komen.

„Zooals u wilt.” De directeur kwam voor de balustrade van 't hekwerk staan en verzocht mij, alles wat ik bij mij had, af te geven. Allereerst mijn portefeuille.

„Mag ik mijn boekje postzegels en mijn visitekaartjes behouden?” vroeg ik.

„Die kunt u behouden,” zei de directeur.

Daarna had ik mijn portemonnaie om te keeren en het zilvergeld, daarin aanwezig af te geven evenals het geld uit mijn vestzak. Mijn vulpenhouder. Mijn horloge met ketting, enz., enz.... Alleen mijn zakdoek mocht ik behouden.

„Het is volgens het reglement voor de gevangenen verplichtend, te arbeiden. Maar het is volgens het reglement toegestaan, dat u, in verband met uw beroep, schriftelijken arbeid verricht. Het Rijk der Nederlanden heeft dan recht op een-derde deel van uw verdienste en twee-derde deel wordt u bij uw vertrek als uitgaanskas uitgekeerd.”

Een satanisch plan schoot mij bij deze woorden door het hoofd, een plan, dat *volkomen* gelukt is.

Met een ernstig, strak gezicht zeide ik tot den directeur, dat ik schriftelijken arbeid bij mij had, in opdracht van mijn uitgever.

„Welken arbeid?” vroeg de directeur.

„Ik ben op 't oogenblik bezig aan een blijspel in verzen, in vier bedrijven, getiteld „Het groote Spaansche drama”, antwoordde ik naar waarheid.

„Dus daaraan wilt u tijdens uw hechtenis werken?”

„Ja, mijnheer.”

„Ik vrees, dat er weinig van zal komen, maar dat is voorloopig mijn zaak niet. Ik heb echter verantwoording te geven van het bedrag dat uw arbeid oplevert. Hoeveel verdient u met dat blijspel-schrijven?”

De heerlijke naïeve vraag! Ik heb er nog nooit iets mede verdiend. Ik heb integendeel bijna alles geofferd wat een mensch kan offeren om mijn kunst tot het publiek te brengen. Ik heb er driemaal mijn inboedel door zien verkoopen. Ik heb er eens mijn positie door verloren. Ik heb vele jaren van werkelijke armoede er voor doorgebracht, opgejaagd van huurkamer naar huurkamer. Ik heb er mijn huiselijk geluk door verloren. Ik heb uren en uren in wachtkamers doorgebracht, afgesnauwd door portiers, uit de hoogte behandeld door klerken en zoo geleerd, wat Shakespeare in Hamlet met de „insolence of office” bedoelt. Ik heb er de ontzettende waarheid des levens door leeren kennen, toen een lid van een raad van beheer (ik ben voorzichtig geworden met mijn uitdrukkingen, nu ik weet wat straf iemand kan treffen, die de volle waarheid zegt), toen dan een lid van „een” raad van beheer mij als den weg tot opvoering aanduidde, *het de oogen sluiten voor een „flirt” van dat lid met mijn echtgenoot*.

Maar geld verdiend? Moest ik den directeur antwoorden, dat ik drie keer mijn laatste, zwaar en moeilijk met literairen arbeid verdiende spaarpenningen opgeofferd had aan de pogingen, om mijn arbeid tot het publiek te brengen?

Neen — ik klaagde niet. Ik deed iets anders. Ik zeide: „Dertig cent daags.”

„Welnu, dan kunt u aan dat blijspel voortwerken en daarvan ontvangt u dan daags f 0.20, die ik voor u

zal bewaren en het Rijk der Nederlanden / 0.10."

Ziedaar mij triomfantelijk door den directeur overgegeven aan den gevangenvaarder, met de heerlijke zekerheid eindelijk het Rijk der Nederlanden zelf geïnteresseerd te hebben voor mijn dramatischen arbeid.

Het bad en de visitatie.

„Het groote Spaansche drama", een blijspel in vier bedrijven en *in verzen* behandelt.... o, neen, dat is van latere zorg. Ik vertel u nu alleen van mijn gevangenis-leven.

De bewaker geleidde mij door een gang, door twee deuren, die met groote sleutels waren gesloten en opeens stond ik in de gevangenis. Mijn popelende vreugde over mijn „joyeuse entrée" was dadelijk bekoeld. Ik zag een groote, hooge, groen-grijze hal, met vaal licht. Dichtbij een ijzeren trap van drie verdiepingen. Terzijde aan beide kanten, ijzeren deuren, waarop rose papiertjes waren geplakt met opschriften. Drie ijzeren gaanderijen liepen boven elkaar in het rond en op die gaanderijen kwamen reeksen ijzeren deuren uit. De hal zelf was van gele klinkers opgetrokken. Voor een der deuren, ik zal het nooit vergeten, stond een jonge, slanke man, met een welverzorgden knevel en een spits baardje. Hij was in gevangenskleding, een kort buis van bruin bombazijn, een blauw-wit geruite halsdoek om, een broek van bruin bombazijn en groote schoenen. Dadelijk toen hij mij opmerkte, keerde hij zijn matbleek gelaat, met fijne lijdenstrekken, af en ging tegen den muur staan, zijn handen voor 't gelaat. Ik rilde.

Een jonge bewaker, met een hard oog en scherpe trekken, zeide tot mij:

„Je moet hier, in de visitatie-cel. Ik moet je onderzoeken."

„Ik ben al onderzocht bij den directeur."

„Dat is het eerste onderzoek."

Er bleef mij geen keus. Ik had een cel in te stappen, welks ijzeren deur hij voor mij opende. In de grijze cel, met heel hoog een getralied venster, waarvoor weder een matglas, had ik eerst mij te doen visiteeren. *Alles* wat ik bij mij had, ook de portefeuille met de postzegels en visitekaartjes, een potloodje, mijn al geledigde portemonnaie met de sleutels van mijn koffer, moest ik afgeven.

„Heeft u nu niets meer bij u?”

„Neen, niets.”

„Dan moet u zich hier uitkleeden. Geheel naakt. Ik moet onderzoeken of u ook ziek bent. Bent u ziek?”

„Neen, ik ben volslagen gezond.”

„Mankeert u niets?”

„Neen, niets.”

„Ik moet u toch onderzoeken. Kleed u dus uit. Hier is een belknop. Als u uitgekleeft bent, kunt u er op drukken, dan kom ik terug.”

De bewaker ging weg en ik ontkleedde mij. Ik drukte op de knop; de bewaker, die waarschijnlijk al door het vizier had gekeken (in elke deur is een opening ter grootte van een brilleglas met een glaasje en een klepje er voor, waardoor van buiten naar binnen kan worden gekeken, maar *niet* andersom), kwam binnen en onderzocht mij, nu in Adamskostuum, zeer nauwkeurig.

„Het is mijn plicht,” zeide hij, verontschuldigend. „Als u ziek zoudt zijn, zou u naar den dokter worden gebracht en, zoo noodig, afzonderlijk worden gehouden. Ook moet ik nu uw kleeren onderzoeken met het oog op onrein of op verborgen goederen. Gaat u onderwijl in de badcel hiernaast en neemt u een bad.”

„Ik heb zooeven al buiten gebaad,” antwoordde ik.

„U moet toch een bad nemen en u flink inzeepen.”

Met een ijzeren schuifdeur open en ik kwam in een cel, waar een douche-inrichting was. De schuifdeur ging dicht; ik stond naakt en afgesloten in de kille badcel.

Een gevoel van hulpeloosheid en afhankelijkheid beving mij. Een naakt mensch in een ijzeren badkluis is maar een arme menschenworm. Echter, ik dacht aan het glorieuse feit, dat ik het Rijk der Nederlanden voor mijn dramatische werken had weten te interesseeren, ja, tot deelhebber in de winst te maken. En ik was dus minder neerslachtig dan menig ander naakt menschenworm, die hier, in deze badcel, een gedwongen douche zou nemen.

De badceldeur werd geopend — of liever in de badceldeur ging een klein luikje open en een hand stak mij een stukje grijze zeep en een schoone handdoek toe.

Ik nam de douche van het zeer warme water, zeepte mij in, gelijk mij was bevolen, droogde mij af en wachtte.

De bewaker kwam weer binnen.

„Hier zijn uw kleeven en uw ondergoed. U moogt ze aanhouden gedurende uw hechtenis. Eenmaal 's weeks moet u zich verschoonen.”

„Ik heb een koffer met verschooning laten bezorgen.”

„Dat zal dan wel terechtkomen. Als uw kleeven onrein waren geweest, zou u de gewone gevangenis-kleeding zijn verstrekt, ter wille van de hygiëne.”

Ik kleeedde mij aan.

„Mag ik mijn reserve-lorgnet behouden?” vroeg ik.

„Heeft u die noodig?”

„Ja, als b.v. het glas breekt van die ik op heb.”

„Dan kan u dat worden toegestaan.”

„En in mijn koffer heb ik mijn toilet-artikelen, scheergerei, zeep, mondwater, tandenborstel, handdoek....”

„Neen.... u krijgt alles wat u noodig hebt van het „Huis”. Maar ik zal er den directeur over spreken.”

Met geen andere bagage dus dan mijn zakdoek en mijn reserve-lorgnet in het foudraaltje, werd ik aan een anderen bewaarder overgegeven, die precies op dengeen, die mij gevisiteerd had, geleek: ik had weder vooruit te gaan en nu den trap op te klimmen. Op de

eerste verdieping zag ik op de gaanderijen verscheidene gevangenen in de gevangeniskleeding; allen keerden zij dadelijk, volgens het voorschrift, het hoofd af en bedekten het gelaat met de handen, zooals dat de eerste gevangene, dien ik gezien had, gedaan had.

Op de tweede verdieping had ik rechts langs de gaanderij te loopen, tot ik voor een ijzeren deur kwam, waarop T stond.

„Ga hier maar binnen.”

De bewaker sloot het slot open en ik stapte binnen. Dadelijk daarna ging de deur dicht.

De Kluis.

Ik stond in een steenen kluis. Vier muren van gele baksteen; een gewelfde zoldering van baksteen. Een vloer van zwart cement. Recht voor mij waren boven in den muur twee getraliede vensters, tusschen twee boven elkaar geplaatste reepen matglas zag ik een streep blauwe lucht. Rechts gaf de kluis, waarin ik mij bevond, door een getraliede, gesloten deur toegang tot een tweede, steenen kluis. Midden in de kluis stond een groote houten tafel en op houten krukken, die met dikke kettingen aan de pooten van de tafel waren vastgemaakt, zaten menschen. Ik huiverde even. Er zat een armelijk gekleede man met een blauwe boezeroen onder een overjas aan, een man met een verweerd buitenluchtsgezicht, kleine, diepliggende groenblauwe oogen. Onder zijn lage boerenpet krulde blond haar. Op de andere kruk zat een lange, magere man met een week, goedig gezicht. Aan de korte zijde van de tafel lag een jongen met blond haar apathisch met zijn hoofd op een wollen doekje, dat hij op de tafel had gelegd.

„Goeien middag, kameraad,” zei de man met het blauwe boezeroen onder 't oude jasje.

„Goeden middag, mannen,” antwoordde ik.

„Waarvoor hebben ze jou hier gebracht?” vroeg de blauwe boezeroen dadelijk.

„Omdat ik den Duitschen keizer heb beleedigd.”

Er ging een ironisch gelach op in de kluis. De jongen met den vlasblonden kop, werd er door uit zijn apathie gewekt en lachte ook mee.

„Mag je dat dan ook al niet meer.... Ze maken er tegenwoordig ook maar wat van.... De Duitsche keizer beleedigd en daarvoor hier.... voor dien....

Ik verzeker u, dat ik blij was, dat Z. M. Wilhelm II op dit oogenblik niet in ons midden verkeerde, want de critiek op de politiek van Z. M. die nu volgde, ondersteund door het gelach, het gehoon, zouden Z. M. zeker de overtuiging gegeven hebben, dat er tot zelfs in het „Huis van Bewaring” te Rotterdam menschen zijn, die „Deutschland über Alles” slechte toekomstmuziek vinden.

„En hoeveel hebben ze je gegeven?” vroeg nu de lange, magere man, met zijn week, goedig, onderworpen gezicht.

„Vijftig gulden boete.”

„Vijftig gulden? Dat is een knauw, kameraad.”

„En of,” antwoordde ik.

„Die verdien je tegenwoordig niet in een vloek en een zucht.”

„Daar mot ik een half jaar voor schooien en bij mekaar zal ik ze wel nooit meer zien. Vijftig levendige guldens omdat je

Er staan hier heel wat puntjes. Dit is een nieuwe schrijfwijze in het journalisme. De zelf-censuur. Het kost niet veel aan zetwerk en het is niet beleedigend, zelfs niet voor het hoofd van een *vijandige* natie. Zou ik neerschrijven wat achter deze puntjes aan uitdrukkingen is verborgen, dan was het zeker veel, veel duurder aan zetwerk, ja, waarschijnlijk aan *zitwerk* ook!

„En hoeveel dagen heb je?”

„Tien.”

„Tien dagen.... dat is lang kameraad. Dat is heel lang. Heb je al meer gezeten?”

„Nee, nooit te voren bestraft.”

„Tien dagen voor vijftig gulden.... Nou, dan verdienen je elken dag vijf gulden.”

„Twee knaak.... da's niet mis,” zei de andere man.

Het was een oogenblik stil. Het boerenjongetje ging weer met zijn vlasblond hoofd op het wollen omslagdoekje op tafel liggen. Hij rilde.

„Ik ben zoo koud,” zei hij.

„'t Wordt al koud. Maar voor 1 November wordt niet gestookt. Dan komt er eerst warm water in de buizen.”

„En anders al zou 't vriezen, dat je er stijf van werd, dan zouden ze je in de kou laten crepeeren.”

„Daar hebben zullie geen last van, van de kou. Ze zitten lekker achter de kachel, de dienaars van Hare Magerheid de Gerechtigheid.”

Zoo „gééstig” was ik en deze „geestigheid” sloeg in bij de „kameraden”.

„Zeg dat wel, „Magerheid”, kameraad. Mager laat ze je genogt, ze laat je als te veel mager. Ik zit vandaag mijn tweeden dag koud. En die daar (wijzend op den boerenjongen) is er het leelijkste aan toe. Die hebben ze twee boeten gegeven, die hij achter mekaar heeft af te zitten... Dat is telkens drie dagen, waarvan de twee eersten koud” (d. i. water en droog brood).

„Ik ben zoo koud,” zei de blonde boerenjongen weer rillend.

„Wat heb je gedaan?”

„Ikke?”

Hij keek mij wantrouwend aan, onderzocht toen met de oogen bij de twee anderen of hij zou antwoorden.

„Nou, waarom hebben die schoeljes jou zes dagen gegeven?”

Het woord „schoeljes” had de gewenschte uitwerking.

„Ik heb tien eendeneieren geraapt op een land.”

„En heb je ze verkocht?”

„Nee, 't was niet om te verkoopen. 't Was maar om eens te snoepen. Ze leggen daar bij zoodjes in 't land, daar in 't Overmaassche. Nou, ik keek uit of er geen veldwachter in de buurt was en toen ging ik het dijkkie af en zoo was ik op 't land, daar lagge ze hoor. Ik zoog er drie uit en had ze zoo in mijn pet en wil het dijkkie weer opgaan, toen ik geknipt werd. Ik was bespied.”

„Had je dan vroeger 't ook al gedaan?

„Nee.... maar wel was ik al eens op verboden terrein aangetroffen. Daar had ik een daalder boete voor gekregen, die ik nog niet had betaald, want ik ben boerenknecht en ik verdien maar een gulden in de week met de vrije kost. Nou betaal daar maar is effetjes een daalder van. Toen heb ik voor dat eierenrapen óók een daalder boete gekregen. Voor elke daalder heb ik drie dagen gekregen en nou mot ik hier zes dagen zitten en in die zes dagen krijg ik net tweemaal warm eten. Anders niks dan water en droog brood. Rrrrr, wat ben ik koud.”

„Hoe lang zit je al?”

„'t Is vandaag mijn tweede dag van de eerste boete. Morgen heb ik warm. En dan weer twee dagen koud.”

„Ben je vroeger nooit gestraft?”

„Nee — dit is de eerste keer dat ik hier ben.”

„Is het niet fielterig om zoo'n jongen omdat-ie een paar eende-eieren opgeraapt heeft, zoo te straffen. En op verboden terrein loopen — wie heeft dat niet gedaan, nu ze overal het land met „verboden toegang” beplakken, alsof potdoome de wereld alleen gemaakt is voor de rijke schoeljes.”

Aldus sprak ik weer. Want het was voor mij van belang, het vertrouwen der kameraden te winnen. Dit wint men slechts door „plus royaliste que le roi” te zijn. Men ziet — ik verloor mijn, mij zoo vaak verweten, liefde voor den troon zelfs nu niet, nu als eerste blijk van belangstelling der regeering in mijn levenswerk van een kwart-eeuw, mij / 50 boete of tien dagen hech-

tenis was toegediend omdat ik.... de zelf-censuur te laat heb ontdekt....

Buiten was het koud, droog weer, een ongewoon kouden dag voor begin October.

„Waarom hebben ze jou hier opgesloten?” vroeg ik aan den langen man.

„Dronkenschap.”

„Je zal ten laatste geen happie ook meer mogen gebruiken,” meende ik.

„Ik maak t'er geen misbruik van. Maar as 't zoo druilerig is op 't water, ik ben scheepsleurder zie je, nou dan laat j'm al r'is spatten.”

„Een mensch z'n keelgat is geen vossehol.”

„Daar heb ik je, net zooals je zegt, kameraad, een mensch z'n keelgat is geen vossehol. D'r valt al 'r is een druppie in je keel als de regen op de wei.”

„Zoo is het net.”

„Nou dan, toen ik de vaste wal onder me voeten voel, was 't nog scheepsplank. Anders, kè-je-'t-hebben, dat je er zeven op heb en je gaat zoo maar stil voor je uit en ze zullen niks over mij merken. Maar anfiin, dien dag dan had ik 'm van twee peuzeltjes krop.”

„Net zoo. Ik ben ook wat je noemt een stille zuiper. Ik ben as een straal en je zal me niets kenne anhebbe,” meende de uitvinder van de zelf-censuur.

„Ik loop, en ik denk laat ik nou gaan en mijnzelf stilletjes naar mijn huis brenge. Komt er een blauwe en valt boven op mijn kop, wier ik vanwege recedievazie voor de rechters getrokke en laat ik er nou bijgelapt zijn voor zes dagen.”

„Ook tweemaal koud?” vroeg de uitvinder, al heelemaal thuis in sfeer en jargon, dank zij 'n ondervinding van zes weken haringvaart en twee weken bedelaar.

„Nee, één veroordeeling sleept maar één koud achter zich achterna.”

„Is dat wettelijk?” vroeg de uitvinder streng justitieel.

De man met de blauwe boezeroen, die tot nu toe

op-en-neer gebeerd had, begon nu toch belang te stellen in iemand, waaraan je toch wel kon merken, dat-ie uit den geleerden stand was opgekweekt.

„’t Is zeker wettelijk. Ze kunnen je voor één boete maar één „koud” geven. Twee koud voor één overtrejings-vonnis magge ze niet oplegge.”

„Daar wil ik van af wezen. Als ’t maar wettelijk is. Niet wettelijk is niet bestaande in de justitie,” hield ik koppig geleerd vol.

„En hoeveel heb jij?” vroeg ik „blauw-boezeroen”.

„Vijf dagen.”

„Ook voor de....” De uitvinder maakte het wel-sprekend gebaar van een glas omkippen.

„Je valt er op kameraad. Dorst gehad naar de moedermelk.”

„Dat kan elke gezonde zuigeling overkomme.”

„Wat ben je van je vak?”

„Ja.... hoe je dat uit te duinen.... Zooveel als een stuk schrijver.... dat ben ik.”

„Zoo.... zoo.... en wordt dat dan zoo zwaar bestraft als je wat op die (censuur) zegt.... Vijftig guldens.... Twee knaak op een dag.... Nou, dan heb je gelijk, dat je het gaat verdienen. Dat verdien je buiten niet op een dag....”

„Nee.... en hier heb je de kost voor ’tkauwen toe.”

„’t Is er de kost naar.”

„Koud, da’s geen kost. Maar anders, de kost is hier best. Morgen is mijn koud om. Dan is het snertdag.... De snert is hier best.... de snert is hier best in Rotterdam. D’r is nog maar één plaats waar ze nog beter is.... da’s in Tiel. In Tiel krijg je nog overschep.”

„Overschep?” vroeg ik.

„Ja, overschep. Zoo noemen wij hier een tweede portie.”

„Krijg je hier ook overschep?”

„Hier? Nee kameraad. Die goeie tijje binne voorbij.... binne glad voorbij. Vroeger, toen was het beter. Toen kreeg je overschep in Utrecht, en overschep in

Den Haag, en overschep in Aarnem. Maar nou is alles d'r op ingericht om 'n mensch te temteeren. Dat heele „koud” is ook ingericht op de temmetaatsie. Asoffe we al niet getemd genogt binne. Je hebt hier nie veel praas, kameraad....”

Het bleef nu een tijd stil in de kluis. Voor 't eerst voelde ik de leegte van het gevangenisleven. De boerenjongen lag weer rillerig met zijn hoofd op 't wollen doekje te slapen. De lange, magere man zat stil en suf voor zich uit te staren. De blauwe boezeroen liep op en neer, twaalf stappen heen, twaalf stappen terug.

Op eens stond de blauwe boezeroen stil voor mij.

„Kameraad, heb je ook tabak?”

„Nee....”

„Geen vezeltje?”

„Nee....”

„Hebben ze 't je afgenomen?”

„Ik heb niets medegenomen.”

„Ik had voor negen cents negerit gekog toen ik naar de „lik” (bargoensch voor gevangenis) moest. En dat had ik tot een klein pakkie in een stuk krant gepakt met een touwtje er an. Toen ik binnen kom en in de badcel zit, gooi ik 't mik over de deurreet in de kleedcel. Maar het zijne hier ook al linke jongens geworden. Want toen ik me ging ankleeeje en 't staan te zoeken zeit-ie, dat kunsie heb jij niet uitgevonden. Dat kennen we allang hier. Zoo was ik er dan van buiten geraakt. Dus je het geen tabak. Geen blaadje?”

„Nee.”

„De polderjongens, die beneden zitte motte tabak hebbe. As ik ze bij 't luchten te zien krijg, zal ik om een blaadje vrage.... De polderjongens binne beste kerels. D'r binnen in de lik nooit betere kameraden dan polderjongens. Morgen maar een beetje teerpluis kauwe. Je wordt er vies van in je maag, maar ik bin een mensch en ik zal zegge ik ben twee dagen zonder eten en ik slaap an de weg, ik zal het niet zoo voele as dat ik geen blaadje tabak heb...”

„Waarom ben je hier kameraad?” vroeg ik den blauwen boezeroen nu ernstiger.

„Dronkenschap. Ik schooi langs den weg met een kisse met manufacturen. Me kisse staat nou in m'n kosthuis. Asse ze 't niet verdonderd hebben. Nou, dan hebben ze 't verdonderd. Ik had den heelen dag geleurd en niks verdiend. Het was tuffig weer en jonge wat had ik merakel de smoor over me heen. Ik koop een hap en ik koop nog een hap en meteen staan ik op m'n beenen as offe ze van glas onder me buik staan te kraken. Was ik d'r bij en zat er an vast. Ze motte mijn altijd hebben. Nou voor dat ik het gaan uitzitte denk ik, ik zal me te goed doen om over „koud” heen te komme en ik gaan naar het vischhuis en koop ik mij daar effetjes een heele gerookte skelvis van *vijftien* Nederlandsche centen. Wel ja, as 't aan iemand besteed is, dan is 't besteed an je zelf. Een vissie van *vijftien* Nederlandsche centen....”

Hij wacht even om 't effect na te gaan, dat het verhaal van deze buitengewone smulpartij op de toehoorders zal maken.

Nu, het máákt effect op mij. Ik weet immers uit ondervinding hoeveel *arbeid en energie* er noodig is om als verwaarloosd er uitzierende straatschooier *vijftien* centen bijeen te bedelen. Want daartoe moet men *vijftien* barmhartige menschen ontmoeten in een stemming, dat zij tot geven geneigd zijn. Er zijn menschen, die in hun heele leven niet vijftien barmhartige menschen ontmoeten.

„Een vissie van *vijftien* centen,” zeg ik bewonderend. „Daar kan je wat voor eischen.”

„'t Hiel toch niet over. Want de visch is bar duur van 't jaar. Ik heb in Vlaarding een schar gekocht, die kostte me effetjes drie dagen....”

„Drie dagen handelen?”

„Nee, drie dagen „lik”. Ik bin een liefhebber van visch. Vroeger varende geweest.... matroos geweest op een zeilschip en in Amerika geweest ook, nou van

dat varend leventje heb ik nog altoos trek in een vissie overgehouden. Koop ik een schar voor *twalef* centen en vreet 'm op met kop en staart en graat, dat er niks van overbleef. Gaat mijn bek staan te branden van het zout, da'k van de haast over me zij heen meteen tegen een kroeg anvlieg om de brand te blusschen. Visch wil zwemmen, nou en ik zwom, ik zwom meteen in de armen van zoo'n blauwe en ik had ze, mijn drie dagen...."

„Mijn hebben ze ditmaal gepakt,” zegt de lange man, zacht en lijzerig, onderwijl ik niks dee en niemand een strooi in de weg lee. Ik had een paar borrels op, da's waar, maar ik dee niemand kwaad of overlas en ik was al angekomme in mijn lozement en zat al binne, komp de agent en zeit tegen mij da'k in staat van beschonkenschap bin en mot ik mee.... Ze kenne d'r wat van maken met een arm mensch. Een arm mensch heeft op niemand verlaat...."

En weer is het stil, lang, naargeestig stil. Ik heb nu gelegenheid om de kluis eens goed te bezien. Zij is als volgt ingericht: (zie 1e tekening achterzijde titelpagina).

a b getraliede, matglazen vensters, met een streep doorzichtig glas;

c getraliede deur toegang gevende tot de slaapruimte;

d houten schotje van ruim 1 M. hoogte, waarachter staat een naar teer ruikende ijzeren latrine met een lossen houten bril;

e zes open kastjes, waarin voor elk een houten lepel. Op elk kastje een ijzeren, vertinde kroes van $\frac{1}{4}$ liter inhoud;

f onder elk kastje een kapstok, waaraan voor ieder aanwezige een handdoek;

g emmer voor vuil water;

h drinkkruik, met 15 liter water, van Keulsch aarde-werk;

i plaatijzeren toegangsdeur met rond kijkglasje voor den bewaker.

Onder de vensters loopen de pijpen van de warm-waterverwarming. De deur (*c*) geeft toegang tot de slaapruijnte, welke als volgt is ingericht: (zie 2e teekening achterzijde titelpagina).

a en *b* getraliede matglazen vensters met een reep doorzichtig glas;

c deur van traliwerk, toegang gevende tot de zit-en kerkkluis;

d plaatijzeren kooien van 1 M. breedte en 3 M. lengte. In elk der kooien een harde stroozak, een stoel, een pot de chambre. Een molton deken en een wollen deken, twee lakens, een hoofdkussentje. In elke kooi een electrische schelknop. Boven op elke ijzeren kooi staat een vertind ijzeren waschkommetje, waarin een hoornen kam en een stuk grijze zeep.

Naast de deur van de zitkluis hangt een gedrukt reglement, waarin een aantal bepalingen, behelzende, dat de gevangene zich ordelijk heeft te gedragen, niet mag zingen of fluiten, enz. Om zeven uur moet de gevangene opstaan. Om acht uur krijgt hij ontbijt. Om een uur warm eten. Om zeven uur avondmaal. Om negen uur gaat hij naar bed.

Ik sta op en loop de kluis eens rond. In een der kastjes bevindt zich een boek. Het is een beduimelde, oude, sentimenteele roman, „De houten Lepel”, Zweedsche novelle van Oom Adam (dr. C. A. Wetterbergh), schrijver van „Haat en Liefde”, enz. Een prentje met een sentimenteel afscheid van een jongeling in uniform, van een meisje, ergens in een bergstreek. Ik tracht een paar bladzijden te lezen, maar leg daarna het boek ter zijde. Dan verveel ik mij nog maar liever zonder boek. Want hoewel ik hier nauwelijks drie uren ben, *verveel ik mij al*. In de gevangenis hangt de sfeer

der verveling. Het grijze, matte licht, de effen, kille, steenen wanden en de troosteloosheid van het lot der arme menschen om mij heen, drukken mij neer. Ik zit hier nu nauwelijks drie uren. Maar reeds weet ik, dat ik met drie menschen opgesloten zit, die niets slechter zijn dan honderden menschen, die ik ken en die rondom genieten van wat er maar in de wereld te genieten valt. Het arme boerenjoggie, dat eieren gesnoept heeft, is hier geheel misplaatst tusschen twee beroeps-landloopers. Men doet hem een gruwelijk misdrijf aan.

Ik beschuldig de Nederlandsche justitie, dat zij een flinken, goedhartigen, eerlijken boerenjongen, die twaalf eendeneieren heeft gesnoept, die vrij in 't land lagen, voor levenslang tracht te bederven, door hem met de gevangenisfeer kennis te doen maken en zoo hem *voorbereidt* voor grootere misdrijven. De jongen is voortaan over den eersten schrik van de gevangenis heen. Het misdrijf, dat de justitie dezen jongeling aandoet, omdat hij niet in staat is, drie gulden boete te betalen, is veel misdadiger dan de kwajongensstreek van het rapen van een dozijn eieren. Men laat een besten, onbedorven boerenzoon zes dagen in 'n steenen kluis hongerlijden, geeft hem in zes dagen vier dagen slechts maisbrood en water, brengt hem in intieme aanraking met gedegenerende ongelukkigen en óók met verdorven lieden.

Dit alles voor *drie gulden*.

De justitie *mist moreel het recht*, een jongeling voor een vergrijp, dat met drie gulden is af te koopen, vier dagen op water en brood te doen leven in een kille kluis, te midden van gevangenis-klanten. De justitie mist het recht, een aanval te doen op de moreele en lichamelijke gezondheid van een nauwelijks volwassen jongen. Wij, het Nederlandsche volk, betalen de ontelbare millioenen voor justitieel onderricht en justitieele ambtsuitoefening, opdat de natie verbeterd worde, niet opdat zij in hart en nieren worde bedorven.

Een hoogere Rechter, dan de dure lieden, die ons

alleen reeds tot hun promotie *per stuk twintigduizend gulden subsidie kosten*, verbiedt voor een kwajongensstreek een straf op te leggen, die genoemd moet worden vrijheidsberoving, voedselonthouding, verblijf in den stank van latrines en slaafsche onderworpenheid aan *bijna altoos overprikkelde* gevangenisbeambten.

De straf, die deze jongen, deze zoon van Nederland, had te ondergaan, omdat hij geen drie gulden te missen had, noem ik barbaarsche, lijfstraffelijke rechtspleging. En het feit, dat ik, *een man, die geheel buiten de rechtspleging en haar practijk sta*, komen moet om dit in het publiek te vertellen, ten einde door de macht van de publieke opinie, deze barbaarschheid afgeschaft te krijgen, toont aan, dat wij in Nederland dringend behoefte hebben aan een minister van Justitie, die uit beschaafderen en meer humanen kring is voortgekomen dan de kringen, waaruit men tot heden, helaas, deze lieden heeft gekozen.

Ik acht het een dringenden eisch des tijds, dat het netwerk, dat hartelooze en onmenschelijke juristen over onze Nederlandsche samenleving hebben geworpen, worde verbroken. Wij hebben behoefte aan een minister van Justitie, gekozen uit den kring der geestelijken, der schrijvers, der journalisten, der leeraren of onderwijzers, der medici, der pharmaceuten, kortom, uit een milieu, waarin het niet zede is, twintigduizend gulden van het Nederlandsche volk te misbruiken, ten einde systematisch te leeren, hoe men met dorre, harde wetten al het humane in den mensch versmoort.

Wij zitten met ons drieën nu te wachten. Wachten waarop? Het leven in een gevangenis is een gestadig wachten. Men beluistert de stilte. En hoort in de stilte de geluiden als voelbare, tastbare dingen. Soms, van ver, het bellen van de tram. Dan het blaffen van een hond. Soms het zingen van jongens en meiden op straat. Dan is het weer stil, graf-stil. Men hoort het geluid van sleutels, die in sloten omgedraaid worden. Dan het dichtslaan van deuren. Het is een angstig,

bedrukkend gevoel. „Weer een ongelukkige,” denkt men. En dat de anderen dat ook denken, hoort men aan de opmerkingen.

„Hoe laat is het nu?”

Wij weten het niet. Wij kunnen het zoo eenigszins aan het licht zien. Overigens wordt de tijd berekend naar de etensuren en 't luchten. Maar later heb ik bemerkt, dat het ook nog anders gaat.

De sleutel knarst in het slot. De plaatijzeren deur gaat open. De bewaker laat een nieuwen „kameraad” binnengaan. Het is een man van tegen de vijftig jaar, fatsoenlijk gekleed. Ik geef geen nadere beschrijving van hem, omdat ik niet gaarne zou willen, dat hij uit mijn beschrijving zou worden herkend, wat immers mogelijk zou zijn.

„Ga jij maar met mij mee. Jij bent hier te veel,” zegt de bewaker tegen het boerenknechtje.

De jongen staat gehoorzaam en onderworpen op en ik zie hem voor den bewaker uitgaan, de kluis uit. Arm slachtoffertje van gevoelloosheid en wreedheid der machthebbenden. Het wollen doekje klemt hij vast tegen zich aan. Is het de kleine gave van een armē moeder, wie men haar kind ontroofd, om het zes dagen op te sluiten tusschen het uitschot of de gedegenereerden der maatschappij, het te martelen met de gemeenste marteling, die voor een jongen in zijn groei is uit te denken, honger, omdat hij een jongensstreek heeft uitgehaald.... tien eendeneieren op 'n weiland opge-raapt, om uit te zuigen? Wat voor mensch moet toch een rechter zijn, die dergelijke straffen oplegt, nadat men hem toch op gymnasium en hoogeschool kennis heeft doen maken met wat de edelste geesten in zes talen in de ontwikkelingsgang der beschaving hebben gedacht en uitgezegd. Hoe kan een regeering eerbied eischen van het volk, als het lieden twintigduizend gulden leergeld geeft uit de algemeene volkskas, ten einde zoo iemand de humaniora te leeren kennen en dan al deze duurverworven kennis wordt toegepast

om wetten ten uitvoer te brengen, die gemaakt zijn door een *kaste*, een juristen-kaste, welke *leeft, leven moet* van het delict en dus er wel voor moet zorgen ter wille van het zelfbehoud, dat het delict blijft bestaan.

Wetten behooren niet gemaakt te worden door juristen, maar door geestelijken, doktoren, letterkundigen, journalisten, psychiaters, kortom, door menschen, die het leven kennen in al zijn verscheidenheid en in al zijn strijd. *Niet* door lieden, die weinig anders hebben gezien dan de schoolbank en de collegebank *en die nooit een uur van hun leven zelf hebben ondervonden, wat het zeggen wil arm te zijn*, nooit den strijd om het bestaan *in zijn ware gedaante* hebben leeren kennen.

Met welk recht veroordeelt men de kinderen des volks zonder dat dat volk zelf eenigerlei, ook maar het geringste aandeel heeft in die rechtspraak? Is het nu dan niet eindelijk tijd, dat de toestand van adel, hoorigen en lijfeigenen, dat het *feodale tijdperk* metterdaad worde afgeschaft?

Als de zoon van den rechter, die dezen jongen veroordeelde, eens tien eieren op het land zou wegnemen, zou de rechter hem dan ook veroordeelen tot zes dagen gevangenis, verzwaaard met vier dagen water en droog maïsbrood? Neen, de rechter zou zeker de drie gulden betalen.

Welnu, is het langer toe te laten, dat het al of niet bezitten van *f* 3 tot dergelijk verschil in straf kan leiden?

De nieuwe man.

De nieuwe man blijft, nadat de bewaker met den boerenjongen is weggegaan, even stil aan de tafel zitten. Nadat hij ons drieën 'n weinig heeft bekeken, zegt hij tot mij:

„Het wordt al koud. Ik ben huiverig en ik heb dorst.”

„Daar staat de eendewijn,” zegt de boezeroenman, op de groote, Keulsche kruik wijzend in den hoek.

De nieuwe man gaat er heen, vult een kroes met water en drinkt. Daarna komt hij weer bij mij aan de tafel zitten.

„Ik heb nadorst. Dat komt van dien vervloekten drank.”

„Hoe lang heeft u?” vraag ik gewoonweg.

„Zes dagen en zes nachten. Hoe kom ik ze door, hoe kom ik ze door.”

„Daar mot je niet aan denken,” troost boezeroen.

„Als je er aan denkt, kom je er nooit door. Wil je een goeien raad van een ervaren man, die al de bajessen van het koninkrijk der Nederlanden van buiten kent en van binnen nog beter. Nou gaan je heen en je denk an niks. Je denk heelemaal an niks, aan geen muizenesten of aan geen vaar en geen moer en geen kind. En je telt niet voor asdat je over de helft heen bin, ga dan aan het tellen. Dan loopt het af. Dat kan je nou aannemen van mijn.”

„Ik ben hier ook al meer geweest, al veel meer,” zegt de nieuwe man.

„Altoos voor het zuipen?” vraagt de boezeroen, die kennis van zaken toont.

„Ja... altoos door dien vervloekten drank. Nou heb ik principaal.”

„Wat is dat?” vraag ik.

„Principaal is hechtenis, die je moet afzitten, die je niet kèn betalen al wou je een millioen geven.”

„Bent u hier voor 't eerst?”

„Ja, voor 't eerst.”

„Dan zal 't ook niet meevallen. Waarom bent u hier?”

„Ik heb kwaad van den Duitschen keizer gezegd.”

„Kenne ze je dâar voor straffen?”

„Ik had boete, vijftig gulden.”

„Vijftig guldens. Dat is een som. Dan begrijp ik, dat je die gaat verdienen. Hoeveel dagen?”

„Tien dagen.”

„Ja, vijf gulden daags verdienen je buiten niet zoo

makkelijk. En hoe kwam het? Hebben ze het gehoord of hebben ze je verraden?"

„Nee, 'k heb het geschreven.... in een krant..."

„Mag dat ook niet? D'r staat toch zooveel in de krant."

„Vraag het ze," zeg ik lakoniek.

Het is weer stil. Het gaan van den eenen, het komen van den nieuwen man heeft een beetje afleiding gebracht. Even is de verveling verdreven geweest — nu komt ze weer terug. Maar de nieuwe man wil praten, om de verveling te verdrijven en mij is het welkom.

„Wat ben je van beroep?"

„Schrijver."

„Daarom ben je zeker aan het schrijven in de kranten gegaan.... Ja, je mot oppassen, als het verbojen is over de keizer te schrijven mot je het niet doen. Niemand zegt je er nu dankie voor. Ik ben nooit anders hier geweest, dan wegens het drinken."

„Dan moest je dat ook maar laten."

„Dat is makkelijk gezegd. Maar ik kàn d'r niet van af. Ik ben d'r wel eens van af geweest. Maar ik vervel er altoos weer aan. Dat komt ook wel van mijn vak. Ik ben reiziger in gedestilleerd. Nou, hoe is het hè — ik heb een goed weekloon, veertien guldens vast. Kinderen heb ik niet en ik kan er met mijn vrouw netjes van komen. Maar hoe gaat het. Ik krijg van het huis, waarvoor ik werk, twee gulden daags om te verteren. Als je café-in, café-uit moet gaan, om je offerte te maken, dan moet je wat drinken. Als je het niet koopt, dan zegt de caféhouder al eens gauw, drink een droppie en dan zal je dat toch niet aan een klant weigeren. Nou, als ik nou een heelen dag zaken heb gedaan en ik ga naar huis, dan zijn mijn twee guldens soms niet eens op, maar er zijn ook wel dagen, dat ik er een dubbeltje of een kwartje uit m'n eigen zak moet bijleggen. Want voor een kwartje meer zal je toch geen bestelling laten afspringen. En d'r zijn ge-

noeg caféhouders, die zeggen, als je niks bij mij verteert, dan verteert ik niks bij jou. Gelijk hebben ze, want een ander verteert het wel bij ze en jenever is jenever. De zeeman vraagt toch niet naar het merk. Zoo tegen den avond dan als ik naar huis tippel, dan ben ik zwaar in de beenen. De meeste dagen hou ik mij stram, maar soms ga ik aan 't duizelen en dan is er maar weinig noodig of je bent verbaliseerd. Nou, ik heb het al heel dikwijls betaald. Jongen, jongen als ik dat bij elkaar had, wat ik al aan bekeuringen heb betaald, zou ik er een loopzaakkie van kunnen koopen. Maar nou heb ik principaal. Nou kan het niet meer betaald worden. En als 't mij nou nog eens gebeurt, sturen ze me naar de kolonie. Dan ben ik meteen mijn betrekking kwijt...."

Het is weer stil, langen tijd stil. Ik heb de overtuiging, dat de man de waarheid heeft gesproken. Waarom zou hij er tusschen „kameraden" om liegen. Hier, in de kluis, geneert men zich niet voor elkaar. Hier is men zeker van iets, dat daarbuiten te zelden wordt aangetroffen, van begrip en medelijden. Allen in de kluis voelen zich slachtoffer van een noodlot.

Wij wachten, wachten, wachten. Daar gaat de bel... het teeken dat er gegeten zal worden. De drie mannen staan in afwachting al bij de deur. In de deur is een ijzeren luikje van een voet in 't vierkant.

Wij hooren het openen en dichtslaan van deuren, van kleppen. Eindelijk, onze kluis is op de derde verdieping, gaat ook 't klepje van onze deur open. En een hand steekt er viermaal een stuk brood door. Dan gaat de klep weer dicht.

De nieuwe man geeft mij mijn portie, dat hij voor mij heeft aangenomen.

Het zijn drie flinke, dikke sneden bruin brood, versch en smakelijk geurend.

„Dat brood is niet slecht," zeg ik.

„Nee," antwoordde de boezeroenman, „en dat heb je te danken aan den keizer der Duitsers. Als-t-ie geen

oorlog had gemaakt, had je geen mobilisaasie gehad en zonder mobilisaasie geen maïsbrood. Da's van Turksch koren gemaakt. Vroeger kreeg je hier roggebrood. Maar vanwege de oorlog krijg je geen kruimel roggebrood meer, in geen een gevangenis. De rogge sturen ze nou allemaal naar Duisland. Ik mag dat bruin brood niet. Je kunt er niet op teren. D'r zit geen kracht in. Maar de smaak is goed, de smaak is goed..."

De nieuwe man heeft onderwijl twee kroezen gehaald, ze vol water gegoten en zet er voor mij een neer met een:

„Alsjeblieft mijnheer. U mot het zich maar niet te veel aantrekken. Aan alles komt een eind. Wanneer gaat u in warm?"

„Vandaag mijn eerste dag koud."

„Dan krijgt u geen warm eten voor Maandag. Van Vrijdag tot Maandag koud, da's een heele trek, dat weet ik zelf bij ondervinding. U moet er maar veel brood instoppe. Anders word je zoo rillerig."

Ik pluis wat brood uit de snede en eet het. Maar ik heb nog geen honger.

„Kan ik jelui dienen?" vraag ik.

„Alsjeblieft," zegt boezeroen.

Hij neemt mijn twee sneden aan. De derde snede met het afgepulkte stuk is een geschenk voor den lange, magere, die het dankbaar aanneemt.

En nu eten ze, stil, rustig, langzaam, om het eten toch vooral lang te doen duren. Want als men eet verveelt men zich niet.

Een uur lang eten ze. Onderwijl is het electrisch licht automatis opgegaan. Een nieuwerwetsche gloeilamp geeft overvloedig licht.

De boezeroenman eet de vijf sneden behagelijk op. Hij zit tegen elke nieuwe snede te knikken met goedkeurende knikjes.

„Zie je het brood is smakelijk. Kracht zit er niet in maar het smaakt. As ik nou ook maar een beetje bütter er op kon krijgen."

„Kan je dat niet koopen in de cantine?”

„Dà kè je denken. Je zit hier ommers „koud”.”

„En als je „warm” zit?”

„Dan ook niet. Van de cantine mag je geen gebruik maken dan na één maand van je straf afgezeten te hebben. Of je mot voorarrest hebben. Beneden zitten de menschen van het voorarrest. Die magge rooken ook. Twee pijpen op een dag. As we morge gelucht worre, zal ik 'r is kijke of er weer goeie kameraden binnen. Die gooie dan wel 'r is het klokhuis uit d'r pijp of een pruimpie in de bak op de luchtplaas.... Jonge, jonge, ik wou asdatte ze me bij de polderjongens gestopt hadden. Die motte tabak hebbe en dat zijn de beste kerels. Van morgen waren d'r hier twee pooiers. Die gane naar Hoorn. Maar dat waren lamme kerels. Allemaal overmoed toonen, door over de tafel te springen en op d'r kop staan. Bah, wat zijne dat voor kerels. Veel praats maar een blaadje tabak, ho maar.”

„Heb jij misschien tabak?” vraagt hij den nieuwen man.

„Nee.... ik had vijf sigaren bij me en ik had ze in mijn binnenzak van mijn vest en ik dacht, hij zal het niet merken. Maar 't was mîs hoor. Ze zijn tegenwoordig zoo uitgeslapen.”

Zij hebben het brood tot de laatste kruimel opgegeten en zitten nu, verzadigd, stil.

„Asse jelui even opletten.... ik heb nog een blaadje tabak tusschen mijn zool....” zegt een van de drie (dien ik niet verraden wil).

Een der mannen gaaf met zijn oor tegen de deur staan om te luisteren of de bewaker misschien komt. Dan trekt een der andere mannen zijn schoen uit, werkt met de steel van den houten lepel tusschen de zool, licht hem op en haalt er een plokje tabak uit. De zool wordt er weer opgetrapt en nu wordt tusschen de drie mannen eerlijk het plokje tabak verdeeld. De boeze-

roen schuift mij ook mijn deel toe, een stukje ter grootte van een vingerlid.

„Dank je kameraad,” zeg ik, „houd het maar. Ik heb nog geen trek.”

„’t Was goed gemeend hoor....” zegt boezeroen, het dadelijk terugnemend en het in zijn broekzak stekend.

Zij zitten nu alle drie op het kleine pruimpje tabak te kauwen.

„Bent u geheelonthouder van tabak?” vraagt mij de nieuwe man.

„Nee, maar ik had geen trek.”

„Ik ben eens vier weken geheelonthouder van sterken drank geweest,” zegt hij. „Maar dat kan ik niet volhouden in mijn vak. Ik was toen kellner. Ik ben als jongen van elf jaar in het café-leven gekomen. Ik heb er alle rangen en standen in doorgelopen. Eerst ben ik kegeljongen geweest. Van kegeljongen, pikeur, van pikeur bevorderd tot vliegende, da’s zooveel als derde kellner. Van derde kellner tot tweede kellner. Ober kon ik niet worden vanwege de talenkennis. Dat heb je niet geleerd hè, dus tot de hoogere sporten van de maatschappij kan je niet optrejen. Als ik Duitsch en Engelsch had gekend, had ik ober geworden of portier van een groot hôtél. Da’s een fijn vak. Je hebt een zwaar bestaan en je mot er een buitengewoon leer-en-onthou-hoofd voor hebben, maar heb je je eigen daartoe omhooggewerkt, dan verdien je geen koper en je verdient geen zilver, nee mijnheer je verdient goud. Maar ik heb ook over de verdienste niet te klagen gehad. In de fijnste societeit, waar de rijkdom van de stad kwam, heb ik gewerkt. En goed betaald hoor en groote fooi gehad en van de fijnste keuken bediend. Want eten, dat kwam er in die societeit niet op aan. En drinken ook niet. De fijnste wijnen kon je drinken, want die rijke menschen laten dikwijls de glazen inschenken en drinken die niet uit. Nou, weggooien doe je al niet, dus dan drink je ze als snotneus op en je

krijgt de smaak te pakken voor je 't weet en van drinken is wel beginnen aan maar geen einde. En dan, ik heb het altoos voor mij gezien. De fijnste lui uit de stad, die dronken zich in onze societeit mirakel, tot ze voor Pampus neerleien. Nou, die rijkdom hindert dat niet. Ze laten een rijtuig of een auto komen en ze worde naar huis gereje en daar slapen ze uit. Ik heb ze wel dikwijls weggebracht, de fijnste menschen uit de stad en dat ze me in 't rijtuig van boven tot onder bekotsten, zoo hadden ze gezopen. Maar zij zijn rijk hè, ze hebben dat en ze zitte in een rijtuig en thuis worre ze door de huisknecht naar d'r bedde gebracht. Ons soort menschen wordt bekeurd en als je 't niet betalen kent ga je de lik in, zooals ik nou...."

Hij vertelt zijn leven, zijn in-tragisch leven kalm, vriendelijk, gemoedelijk. Hij voelt zich tot mij aangetrokken, omdat hij in mijn kleeding „den rijkdom” speurt, dien hij van zijn elfde jaar bediend heeft. Ik begrijp nu het gebaar, waarmede hij de kroes met water voor mij neerzette, alsof ik door een kellner bediend werd.

„Ik heb,” gaat hij wat later, weer voort, „ook een mooie tijd in mijn leven gekend. Na mijn huwelijk zegt mijn vrouw, wij moesten ons gaan vestigen. Toen zijn wij naar Luik gegaan en daar heb ik een prachtige, fijne affaire gehad, een dubbele affaire, rechts een zaakje voor de werkmán en links een effectief café met een pracht van een buffet, met vergulde consolés en zóó hoog, en tafeltjes met echt marmeren blaadjes er op en sjeke stoeltjes met ronde ruggetjes. Fasoendelijk hoor, hoogst fasoendelijk, want daar was mijn vrouw voor. Altoos alles in het fasoendelijke. D'r mocht al ris een dame komme met een cavalier, met een fijne heer, die een flesch dure wijn bestelde en die dan met 'r opdrónk, maar altoos alles fijn, wijn van drie frank de flesch, hoogst, allerhoogst fijn en fasoendelijk. Het

was, wat genoemd mag worden, een echt fijn, hoogstaand, allerhoogststaand, lief zaakkie. Rechts loopzaakkie voor de werkman. Links, stoelen met ronde ruggetjes en tafeltjes met echt marmeren blad. En een buffet met vergulde consolés...."

Hij zweeg, tuurde op de kroes, denkend aan zijn mooi café te Luik. Het is voor iemand, die een café nooit anders ziet dan als bezoeker, niet goed te begripen, wat voor den ex-kegeljongen zoo'n café is. Van zijn prille jeugd heeft hij zoo'n eigen café als een schitterend toekomstbeeld gezien. Hij heeft er al zijn fooien voor opgespaard. Eindelijk is hij dan „over pikeur en derden kellner heen", tot het huwelijk en daarna tot het „gevestigd zijn" gekomen.

„Gevestigd zijn", dat wil zeggen, eindelijk zelf patroon zijn, niet meer de slaafsche kellner, die zich tot zelfs moet laten bekotsen ter wille van de „fooï" door rijke dronkaards, die *niet* gestraft worden. Voor zoo iemand is een café „een lief zaakje", iets dat hij vertroetelt, dat hij als deel van zichzelf, dat hij als iets levends voelt.

„En hoe bent u dat lieve zaakje kwijtgeraakt?"

„Wat zal ik u zeggen. Je zit er altoos in hè en je moet met je klanten wat meedrinken. Dat was in het loopzaakkie vooral altoos maar een glaassie meedrinken van dit en een glaassie van dat, en als je dan 's avonds naar bed ging, en je telde op wat je gedronken had, dan was het een paar liter, mijnheer. En weet u, wat nu het ergste is. Als je drinkt en je kunt je houden bij één soort drank, dan is het nog te verdragen. Maar ik had alles door elkaar te drinken. Lambiek, Dortmunder, elixir d'Anvers, Benedictine, cognac, van alles door mekaar, want als je weigert mee te drinken, dan ben je geen geschikte waard. Nou... zoo blijf je aan den gang en ten laatste heb jij niet meer den drank, maar de drank heb jou en zoo is dan dat zaakkie in Luik nèt voor den oorlog te niet gegaan.

Toen ik met mijn vrouw maar weer hierop aangestevend en naar het Haagje gegaan, waar ik die fijne betrekking tegen z'n lijf liep. Veertien gulden vast en voor zes dagen twee gulden daags om te verteren, maakt samen zes-en-twintig gulden in de week. Da's mooi geld en als je 't sparen kon..."

„Maar u kondt het niet sparen?”

„Nee D'r moet voor gewerkt worden. 's Morgens sta ik om acht uur op. Ik heb een lieve woning, een hoogst, allerhoogst lieve woning. Twee kamers en een keukentje en boven een afgeschoten zolder. We zijn maar met z'n tweeën en mijn vrouw is voornaam op haar huishoudelijke ingerichtheid. In de voorkamer heb ik een pluus kleed van rood fluweel met een rand van bloemen op een tafel van massief mahoniehout. Massief. En een linnenkast van opgelegd mahoniehout, maar zoo mooi, dat het door den leek voor massief gehouden moet worden. Er is al eens een meubelmaker bij geweest in Luik, die het niet kon zien dat het opgelegd was. Ik sta 's morgens het eerste op en laat mijn vrouw nog wat slapen. Dan zet ik een keteltje water op 't stel, en ik zet als 't water kookt twee kopjes mokka, twee fijne kopjes mokka. En dan neem ik twee kadetjes voor ons elk en die smeer ik niet mager. Want ik en mijn vrouw, wij houden allebei van een goed gesmeerd broodje. 's Zondags doe ik er nog een geraspt broodje bij, maar het gebeurt wel, dat ik het niet eens opeet, als ik Zaterdagavond dronken ben geweest. Want dan heb je den volgenden morgen geen smaak in niks en Zaterdag is altoos een kritieke dag, een hoogst kritieke dag, een allerhoogst kritieke dag, omdat ik dan extra werk, ten einde mijn patroon, die mij uitbetaalt, zijn goedkeuring weg te dragen. Dan staat mijn vrouw op, ik doe in haar kopje een klein scheutje room, een klontje suiker en wij gebruiken samen het affransissement van ons ontbijt. Nou zijn de eieren te duur, maar als de eieren vijf cents zijn en mijn vrouw heeft daarin genoeg, dan neem ik een

eitje en ik kluts het in een glas en ik doe er een scheutje cognac bij en ik bedien het haar, waarna zij het verorbereert. Want ik heb mijn vrouw lief en wij zijn maar met z'n tweeën en onze gedachten zijn altoos daarheen gericht om elkaar gelukkig te maken. Om negen uur ga ik de stad in, om mijn offerten te maken en dan neem ik twee broodjes in mijn zak mede.... met ham of hoofdkaas, of rookvleesch van het muisje. Altoos van het fijnste, want ik heb van dat ik pikeur was, altoos aan de Fransche keuken gegeten en ik heb de fijnste heeren bediend. Voor zes uur ben ik nooit thuis, want als ik werk, werk ik en ik houd niet op voor ik voldoende bestellingen heb...."

Hij vertelt mij zijn geheele levenswijze, eenvoudig, eerlijk, open, met toch een beetje moeite om jegens de twee andere kameraden te toonen, dat hij met een zoo fijn heer, hoogfijn heer, allerhoogst fijn heer als ik in zijn schatting ben, Haègisch voornaam, allerhoogst fijn kon converseeren. Ik weet wat hij 's middags eet en hoe het wordt toebereid en ik zie hem in gedachten in zijn huis zijn vrouw bedienen, alsof zij in een restaurant zit en hij haar kellner is.... Nu hij niemand meer te bedienen heeft als kellner, zoekt zijn dienstvaardigheid zich aldus te uiten.

Eerste avond.

Zij zaten nu, na het avondbrood, stil en peinzend. Het was een weeë, drukkende stilte, als van een groot leed, dat slapen ging.

„Wilt u niet wat gebruiken?“ vroeg de nieuwe man mijn. „U moet niet zoo bedrukt zijn. Als u weer vrij bent en u komt mij eens opzoeken, zal u het bijzonder bij mij hebben. Wilt u niet eens wat drinken?“

Hij had al een kroes genomen, liep er mede naar de waterkruik, vulde haar en bracht haar mij met kleine kellnerspassen, zette de kroes met een zwaai, die hem,

volgens mij, recht zou geven op een Oberkellners-plaats, voor mij op tafel.

„Het is goed water, zuiver, frisch water. U moet niet zonder eten of drinken blijven. Dat ondermijnt het constitutioneel gestel.”

Ik dronk een paar slokken om hem plezier te doen en ik had een oogenblik het gevoel in een „fideles Gefängniss” te zijn, nu het lot mij al op den eersten dag een ex-kellner uit een voorname sociëteit als dienstvaardigen vriend had toegezonden.

De boezeroen begon weer te spreken.... Hij sprak nu langzaam, zijn zinnen telkens herhalend, wat hij zeide zoekend en dat rekkend. Gewend aan het gevangenisleven, had hij dit er op gevonden om de verveling te verdrijven. Veel en lang en gerekt te spreken, ten einde den tijd te dooden.

„Die jonge... jon...ge knul... knul... die...è die...è, die eieren... die-je-die ei...e...ren... had... ge...raapt... zeg-ik... die-e... die... ei...eren... had... ge...raapt... zoo... asse... ik zee... nou... die knul... het... vanne... de zes... dáááge, zée-ik, zèèèès da...dááge... vier... vi...èr... kouwud... Dááát... zal...je ge...beu...ren... vier... vi...èr vol...le... dáááááge kou...ud... Enne... mis... skien... zèèg...ik... mis... skien... hèt-ie niet, zoo... asse... ikke... vóór...en...al... eerder-ie... d'r... in... kwáám... zich... te... goe...ièm ge...daan... Ik...ke... heb... een... vissie... ikke... zeg... een vis...sie... ge...géten... vànne vijf...tien... centen... van...ne... vijf... tien... Neder...land... sche centen... het... was... ze... 'n... skel...vis-sie... vàn... die...der...lei grootte...”

Zeurig en lang sprak hij met uithalen en vechtend tegen den kruipenden tijd, zonder dat hij het zelf wist. Men denkt zoo dikwerf, dat voor deze arme lieden, deze verschoppelingen, deze door allen en ieder voortgejaagde en opgejaagde landloopers, de gevangenis een soort gewenscht onderdak is. Men hoort van ze,

dat ze tegen den winter zich aan de gevangenis aanmelden, om onderdak te krijgen en troost zich dan in zichzelf met de gedachte, dat ze nu ten minste geen honger hebben en niet aan den weg slapen.

Maar het zijn juist deze lieden, die het meest van de opsluiting lijden. Zij zijn de atavisten onder ons, die als het ongetemde dier, de vrijheid liefhebben bovenal. Zij passen niet in onze, op zekere wiskundige regeling gebaseerde, maatschappij, juist, omdat zij instinctief en onbewust zich niet aan regelmaat en dwang kunnen onderwerpen. Zij houden het nergens uit, omdat zij in zich zekere zwerverslusten hebben, die het hun *onmogelijk* maakt lang op dezelfde plaats, met dezelfde bezigheid, te blijven. De maatschappij zegt dan wel, hij schikt zich niet naar orde en tucht.... dus sluiten wij hem op. Maar dit is juist de kwaal trachten te verbeteren door de kwaal. Met welk recht eischen wij van elkeen, dat hij zich aanpast aan de regeling, die wij „orde” noemen, omdat ze een zeker aantal onzer het beste past? Alle recht en wet is ten slotte maar een denkbeeldig recht en een denkbeeldige wet. Als de maatschappij wenscht, dat alle leden een ordelijk leven zullen leiden, dan behoort die maatschappij ook die „orde” dusdanig in te richten, dat ook zij er in passen, die door geboorte en aanleg niet geschikt zijn, het leven van een machine te leiden, die de natuurwetten sterker in zich voelen, dan die door de samenleving kunstmatig opgesteld. Aan dezen zelfden vrijheidszin, welke menschen als dezen boeze-roenman er toe drijft, den grooten weg op te gaan met een mandje manufactures, bedelend en schooiend van hofstede tot hofstede, afgesnauwd, aangeblaft en hier en daar door den boer, die voor brand in zijn hooiberg als wraak vreest, toegelaten om den nacht in een hooiberg slapend door te brengen, aan dezen zelfden vrijheidszin heeft, dan't Nederland bijna alles wat wij beschaving noemen. Onze Nederlandsche schilderschool uit de gouden eeuw is gegroeid uit ditzelfde

gevoel van vrijheidsliefde. Onze verdraagzaamheid is gebaseerd op de achting voor de vrijheid van anderen. De „liederlijkheid” van veel artisten, die bij hen een tegenhangster heeft in hun vrije en daardoor oorspronkelijke kunstuitingen, is uit geen andere bron gesproten dan de afkeer van den landlooper voor een geregeld leven.

Ik had dezen boezeroenman nu al uren achtereen kunnen waarnemen, opgesloten als een wild beest, omdat hij een paar glazen jenever te veel had gebruikt. Hij leek mij goedig, vriendelijk, bezorgd voor de kameraden. Er straalde van hem een zekere bescherming uit over de nieuwelingen, de minder door de maatschappelijke „orde” gekwetsten, gehoonden, mishandelden. Mij interesseerde zijn verleden en ik begon dus weder het gesprek. Ter wille van de plaatsruimte zal ik zijn gerekten verhaaltrant niet verder voortzetten. Als psychische analyse scheen zij mij echter het vermelden waard. Want er was iets diep-tragisch in dezen ongelukkigen, verworpen mensch, die lang...zaam...spr...áák om...den...tijd...ik zeg tijjjjjd...te...korten...en die zoo mij, zonder dat hij klaagde, deed beseffen, wat ontzettende, wat beestachtige marteling het voor hem moest zijn, opgesloten te worden en al hongerig en ondoorvoed, toch nog twee dagen water en brood en koude te moeten lijden. Waarom? Waartoe? Zeker niet tot verbetering. Evenmin omdat het te duur zou zijn hem dadelijk goed en voldoende voedsel te geven. Vroeger, ja, vóór den oorlog, toen kon men spreken van „te duur” als het betrof het lot der allerarmsten onder ons te verzachten. Thans, nu wij hebben gezien, wat kapitalen onmiddellijk voor moordmateriaal in ons land waren mobiel te maken, moet men niet meer van „te duur” spreken als het er op aan komt, ongelukkigen te steunen en te helpen, zelfs als ze niet precies in de maatschappelijke „orde” passen, welke „orde” ons dezen wereldoorlog heeft bezorgd.

Voor de kosten van duizend granaten kan men dui-

zend landloopers menschwaardig helpen. Is dóóden meer geld waard dan in leven houden?

Dus begon ik de conversatie weder.

„Krijg je hier wel eens stokvisch, kameraad? Ik ben zoo'n liefhebber van stokvisch. Maar... dát zeg ik je... d'r mòt uiensaus bij zijn. Als er géén uiensaus bij is, kunnen ze voor mijn part de stokvisch houden...”

„Stokvisch? Hier? In het hotel de houten lepel? Nee hoor. Als je nou nog in Den Haag was. Ja... in Den Haag, daar is 't nog het beste. In Den Haag heb je tot voor drie jaren nog „overschep” gehad. Da's nou uit. Maar as dat knulletje van die eieren in Den Haag had gezeten, dan zou ie van de zes dagen d'r maar twee koud hebben gehad. In Den Haag daar krijg je nooit meer dan twee dagen koud, al gaan je ook een half jaar boetes afzitten. Maar nou is 't in Den Haag vol hè... alles militairen. Dienstweigeraars en insubordinatie tegenover de meerderen. Alles wat in Den Haag nou gaat zitten van den burgerstand, dat sturen ze nou maar straf op Rotterdam af. Ik heb eerst nog bij mijzelve overleid offe ik niet naar Tiel zou loopen, omdat ze me in Tiel nogal kennen en daar tref je nog al is kameraden an van vroeger, maar 't was me een beetje ver en 't gaat al koud worden — dan blijf ik maar hier in de buurt, waar me de boeren al kennen.”

„Is er in Tiel „overschep”?” vroeg ik ernstig.

„Nee, kameraad... „overschep” is d'r nergens meer, in geen een Huis van Bewaring in 't heele land.”

„Nou... in Hoorn?” waagde de lange, bleeke man te veronderstellen.

„Hoorn? „Overschep” in Hoorn? Daar geven ze je een zelfkant minder, ja, dat doen ze in Hoorn. Had je de pooiers maar 'r is moeten hooren, die dáár geweest zijn. Werken man, je krom werken en eten nèt-an... Maar dat zal ze daar afvallen, asse ze d'r heen moeten...”

„Dus geen stokvisch?” vraag ik, bedremmeld doende.

„Nee...”

„Ben jij uit Friesland?”

„Ja... waaraan ra je dat zoo?”

„Dat dacht ik zoo an je wijze van spreken.”

„Ja... ik ben van de Friesche hei. Mijn vader was boerenarbeider. Maar dât haalt heelemaal niet uit op die hei... toen ten minste niet... het moet er nu beter zijn met de kunstmest. Wij waren met zijn twaalf kinderen... maar allemaal uit mekaar of dood. Er moet er nog één leven... een broer van me, maar waar-ie nou zit, weet ik niet. Ik ben als jongen van elf jaar varende geworden te Delfzijl. Op een groote zeilboot, die ze d'r toen hadden, maar die nou al lang afgeschaft binne. 't Is nou niks as stoom dat je buitengaats ziet, de zee is d'r zwart van, van de stoom van tegenwoordig. Ik bin al in de heele wereld rondgekonne, tot in Amerika. Ja — ik bin in Amerika ook geweest. As matroos. En toen ook Amerika in gegaan, tot an de Roodhuiden toe... maar ik kon er niet aarden.”

„Zoo... waarom niet?”

„Nou... da weet ik niet... maar ik kon er niet aarden... Ze hebben hier al niet veels over voor een schooier, zooals ik ben, maar dâar heelemaal niet. Ze laten je er doodvallen aan den weg en kijken niet naar je om.”

„En waarom vaar je dan nu niet meer?”

„Ik ben te oud geworden en mijn oogen zijn slecht. Ze kunnen een matroos met slechte oogen niet meer gebruiken. Toen ben ik maar met een mars op reis gegaan, maar als je dan je voedsel niet krijgt, zooals je dat op schip gewoon bent geweest en je hebt je ligging niet meer, dan raak je er onder op en eens er onder, dan blijf je er onder. Maar ik klaag niet hoor, d'r binnen d'r zat die 't nog erger hebben. Als ik den dag met m'n kisse rondgekrooi heb, nou dan heb ik toch mijn tien of twaalf stuivers verdiend en méér heb ik niet noodig.

Een kwartje in je loziement mèt je koffie en twee

dubbeltjes voor je eten... Nou, ik scharrel d'r nog wel door. Maar 't is de mier met die natte dagen en met de herfst. Jongen, jongen, die herfst weet wat, de nattigheid, met kapotte schoenen en natte pooten... Dan neem je al 'reis een borrel en nog een en dan ben je d'r bij..."

De bel ging...

„Slapen!” riep de lange man.

Een paar oogenblikken later ging de deur open en de bewaker kwam binnen, sloot de tralie-deur open die naar de slaapkluis leidde.

Elk onzer werd in een afzonderlijke slaapkluis gesloten.

De slaapkluis was even groot als de zitkluis. Ook twee getraliede vensters. De slaapgelegenheid is een kooi die een wand van steen heeft, twee van plaatijzer en één tralie-deur. Boven een sterk ijzergaas. In elke ijzeren kooi is een harde stroozak, waarop twee dekens, twee lakens en een kussen.

De drie kameraden, de boezeroen-matroos, de lange, magere en de ex-kellner, hadden spoedig hun bed opgemaakt. De bewaker wees mij hoe ik mijn bed had op te maken. Toen ging de kooi-deur dicht. De tralie-deur die kluis van kluis scheidt. De deur van de kluis naar de gang. En beneden waren er nog vier andere deuren goed gesloten.

Te kwart over negen ging het electrisch licht uit. Tot den volgenden morgen zeven uur lag ik opgesloten.

Buiten begon het te regenen. Ook waaide het erg. Het was stil in de gevangenis. Van buiten drong het geluid door van wat zingende meiden en het snieren van de electrische trams.

De mannen lagen met elkaar te spreken.

„Ligt u al, mijnheer?” vroeg de kellner.

„Ja, kameraad.”

„U moet maar denken, het is beter hier dan nu buiten en beter dan in de loopgraven.”

„Het is ook beter dan nou aan den weg,” riep de

boezeroenman. „Als je maar niet zoo lang moest liggen. Het is zoo'n rek van nou tot morgenochtend zeven uur. En ik heb zoo'n honger. Zoo'n vissie van *vijftien* centen staat toch niet in je maag. As ik nou weer er in mot dan gaan ik heen en ik koop een dik stuk paardenvleesch. Dat zal meer houwen... 't is alleen maar, met paardenvleesch, waar kunne wij menschen het klaar-maken... Ja... een huis heb je niet..”

„Nacht kameraden!”

„Goeie nacht, kameraden.”

Zoo lig ik voor 't eerst tusschen de drie ongelukkigen. En wat wordt er dezen nacht niet in dit gruwelijke huis geleden? en hoeveel niet door onschuldigen?....

Ik droom 's nachts, dat ik in vrijheid ben en wandel. Ontwaak midden in den nacht.... Dat is een nieuwe marteling.... Gevangen zijn en van de vrijheid droomen. Hoe gruwelijk moet het ontwaken niet zijn van de velen, die weken, maanden, jaren achtereen gevangen zitten en altoos maar getergd worden door de droomen van vrijheid en geluk, door de beelden uit het verleden.

Weten zij, die den medemensch veroordeelen voor misdrijven, die doorgaans gevolg zijn van de maatschappelijke omstandigheden, wel van het gruwelijke van de straffen, die zij dag in, dag uit, jaar in, jaar uit, uitspreken?

Droomen rechters ook?

Zien zij wellicht des daags de menschen, die voor hun gestoelte verschijnen, ook als droomschimmen? Verliest iemand, die dag in, dag uit straft, niet het vermogen om de zwaarte te beseffen van de straf, die hij uitspreekt?

Zijn rechters zelf feilloos? Hebben zij nooit gezondigd? Welke aanraking hebben zij, de gymnasium- en universiteitsproducten, met het levende leven en zijn zwaren strijd? Wat weten zij, de vast gehonoreerden, de voor het leven aangestelden, de *altoos* zekeren van

hun materieel bestaan, van het bestaan dier duizenden, die elken morgen opnieuw voor het feit gesteld worden.... zestig centen te verdienen voor een dag levens.

Of minder....

Een vissie van *vijftien* centen.... als weelde-maaltijd vóór een straf van twee etmalen water en brood en twee etmalen daarbij zonder vrijheid en zonder persoonlijkheid, wegens het drinken van een borrel.

Die borrel is poging, om door de roes het al te zware leed van het leven te vergeten....

Wij hebben rechters noodig, die de nooden van den strijd om 't bestaan zelf gekend hebben. Mannen uit de practijk des levens.

Geen menschen van ééne bevoorrechte kaste, wier bestaan verzekerd is van de wieg tot het graf.

Het net der juristerij moet eindelijk worden verscheurd.

De eerste morgen.

Tegen den morgen was ik ingeslapen. Maar ik ontwaakte door het steunen van den ex-kellner. Hij praatte zachtjes klagend in zichzelf:

„Waar moet dat heen. Dit is de laatste keer. Als het mij nog eens gebeurt, ga ik naar Hoorn. En mijn arme vrouw dan. Ik naar Hoorn. Als ik maar van dien vervloekten drank af kon komen. Het is geen leven zoo langer....”

Hij lag zachtjes te klagen. Ik kuchte eens, om hem te doen hooren, dat ik wakker was.

„Bent u wakker, mijnheer?”

„Ja... ik kan niet meer slapen.”

„Ik heb den heelen nacht geen oog kunnen dicht doen. Ik prakkiseer maar over de toekomst. Ik heb al zooveel boeten gehad. Als ik het bij elkaar had, wat ik al aan boeten betaald heb, zou ik een nieuw zaakkie kunnen koopen... En nou... als ik er nu weer bij word gelapt, dan moet ik naar Hoorn... Naar Hoorn. Tusschen allerlei tuig en geboefte... Ik...”

Het was weer een oogenblik stil. Zijn klacht, in de morgenschemering, luid gesproken, om door de plaat-ijzeren geperforeerde wand heen verstaan te worden, klonk hol en spookachtig.

De beide andere kameraden snurkten. Arme kerels, gewend op stroo te slapen, die hier zich rustig en veilig voelden en sedert lang niet meer vreemd.

„Was het u niet vreemd, mijnheer, vannacht? U zult het toch ook wel anders gewend zijn. Wat zijn die bultzakken hard. Waarom alles zoo hard...”

„Zij kunnen er geen jongejuffrouwen-kostschool van maken,” riep ik.

„Dat wordt niet gevraagd. Maar die zakken zijn zoo steenhard.”

„Ik heb het koud... Heeft u het ook zoo koud?”

„Legt u uw kleeren over uw deken. Dat heb ik ook gedaan. En u moet morgen uw handdoek over uw hoofdkussen leggen. Dat is zindelijker. Want er is hier wel geen ongedierte, maar je weet toch nooit wie voor u hier zijn hoofd op gelegd heeft... Ik ril zoo... Ik voel overal kriebelingen... 't Is net of ik over mijn heele lichaam beesten voel kruipen.”

Weer was het stil een poos. Ik dacht aan al de ongelukkigen, die straks, als ik, in de gevangenissen zouden ontwaken, om opnieuw de gruwelijke werkelijkheid van den langen, langen, langen dag, vol verveling en vernedering, te beginnen.

Daar luidde de bel. Het was dus zeven uur.

Ik sprong meteen van bed in het nauwe gangetje, kleedde mij haastig aan. Maar reeds ging de tralie-deur open en de bewaker kwam binnen.

„Morgen, mannen.”

„Morgen, bewaker,” klonk het trouwhartig. Want zoo'n enkel, enkel vriendelijk, zoo'n enkel menscheijk woord is een verademing voor velen dezer lieden, die nooit anders dan hardheid vernemen en hardheid onder vinden, afgesnauwd, teruggezet, vernederd, te kort gedaan, van de wieg tot het graf.

De slaapkooien werden geopend.

„Vooruit, opstaan en water halen en jelui wasschen.”

Ik was 't eerste in de slaapkluis.

„Je moet je bed opmaken,” zei de bewaker mij.
„Het moet model gebeuren.”

„Ik zal hem wel helpen,” riep de kellner.

En hij kwam uit zijn ijzeren kooi, met een vaal gelaat, diep blauw omwalde, moede oogen.

Vriendelijk en zorgvol kwam hij voor mijn slaapkrib staan, deed mij voor hoe ik de lakens en dekens moest vouwen... Daarna wees hij mij hoe ik de pôt de chambre in den grooten ijzeren emmer te ledigen had, die in de zitkluis in den hoek staat.

Hoewel de vier ramen der twee kluizen den geheelen nacht hadden opengestaan, rook het zoel en vies-week in de kluizen. En toen de zitkluisdeur open ging, opdat de groote ijzeren emmer naar buiten kon gebracht worden, sloeg een stankwalm van uit de corridors naar binnen.

Deze gruwelijke stankwalm hangt nacht en dag in 't gebouw. Zij wordt veroorzaakt door het ijzeren emmer-latrine-stelsel. Het zou zeer goed mogelijk zijn reuklooze waterclosets aan te brengen. Dat zou gezonder en eenvoudiger zijn. Er moeten gevangenissen in Nederland bestaan, waar reuklooze waterclosets zijn en die goed voldoen. Waarom iemand, die voor een *boete* hechtenis ondergaat, al die dagen in een zwaren, vuilen uitwerpselenstank te laten leven? Is dat de straf, omdat men niet *betalen* kan? Is het niet bezitten van een paar gulden dan werkelijk zoo misdadig? Wat doen dan toch in 's hemelsnaam al de pastoors, predikanten en rabbi's in Nederland, dat zij dergelijke toestanden; die met de *eerste* beginselen van Christendom en Humaniteit in strijd zijn, bestendigen?

Waarom heeft dr. Kuyper in zijn driestarren daar nu eens nooit over geschreven? Het is veel Christelijker te zorgen, dat menschen, die inderdaad „kleine luyden” zijn, niet voor een paar zilverlingen in zoelen

stank worden opgesloten op water en droog brood, dan uiteen te zetten, dat er al weer een allerchristelijkste ruzie met De Savornin Lohman of Fabius is bijgelegd.

Dr. Kuyper zou een groot journalist zijn? Loop heen. Een man die, God betere het, minister-president is geweest, die 't in zijn macht heeft gehad al deze toestanden te verbeteren, moet hier even met zijn neus in deze gevangenisdrek worden geduwd door een Amsterdamsch Joodje. Datzelfde Joodje heeft eerst moeten vechten voor verbetering van de gruwelijke toestanden, die op de Nederlandsche visschersvloot heerschten. Op die Nederlandsche visschersschepen leefde een bevolking van echte „kleine luyden”, brave, werkzame, door-en-door *Christelijke* zeelui, die bijbel- en kerkvast waren. Maar jaar in, jaar uit had dr. Kuyper het te druk met zijn particuliere ruzietjes en zijn particuliere staatsmannerijtjes. Een Amsterdamsch Joodje, uit een kleerenwinkel in de Kalverstraat, moest komen, om jegens deze Christen-zeelieden waarachtige Christenplicht te vervullen en de Rotterdamsche Jood Heijermans verliet zijn lompenhandel, om de pen op te vatten en niet alleen Nederland, maar Duitschland, Frankrijk, Engeland, Amerika tot getuigen te roepen van de schandelijke toestanden aan boord der Nederlandsche visschersschepen.

Dr. Kuyper, de driestar-man, een goed journalist!

Goede journalisten hebben maling aan alle dogma's, maar pakken aan en doen *dadén* van Christendom. En ik ben er veel trotscher op, dat door mijn arbeid, de Nederlandsche Christen-visscher nu ten minste goed drinkwater aan boord krijgt en als hij ziek wordt op 't hospitaalschip „De Hoop” verpleging kan krijgen en niet meer zijn kombuis in zijn slaaphok heeft staan, dan dr. Kuyper kan zijn op zijn „Encyclopaedie”.

Want een Encyclopaedie schrijven kan men in zijn studeervertrek, achter zijn veilige schrijftafel, met de voeten in de schapenvacht en zijn kopje koffie naast

zich. Maar wie *waarachtigen Christenplicht* wil vervullen, die ga er op uit.

Foei. Minister-president in Nederland te zijn geweest en al deze gruwelijke toestanden in de Huizen van Bewaring te hebben laten bestaan! Hebben de „*Christelijken*” dan in ’t geheel geen eergevoel, dat nu datzelfde Joodje weer moet komen, zelf de lijfstraffelijke rechtspleging in deze vuile holen van lichamelijke marteling moet ondergaan, ten einde de „Christen”... broeders te wijzen op al de leemten?

Bouwt geen nieuwe kerken, gij... begint eerst met uw gevangenissen menschelijk te maken.

Iemand, die geen paar zilverlingen boete kan betalen, te straffen, door hem in een stankwalm op water en brood op te sluiten. Heeft dat de Heiland geleerd? Heet dat barmhartigheid beoefenen? Wat schimpt gij toch op de Joden, die den Christus heeten gekruisigd te hebben, gij, die Hem nog elken dag kruisigt, daar gij, de macht hebbend, de arme doet boeten voor zijn armoede, op een wijze, die gij zelfs niet tegenover Satan zelf zult kunnen verantwoorden.

Vroeger kreeg een dronkaard op de markt een pak slaag met roede of stok. Dat was hard en wreed... maar het was eerlijker dan, zooals thans, hem op te sluiten in den stank van latrines en hem, alreeds uitgehonger, te laten hongeren op water en brood.

.
Ieder der drie had zijn werk. Twee moesten de latrine wegsleepen en een andere terug brengen. Haastig moest water gehaald worden uit de gang en de emmer met vuil water worden geledigd. Toen konden wij ons wasschen.

Elk onzer had op zijn slaapkooi een klein, verzinkt ijzeren bakje staan, waarin een kam. Voor ons vieren diende hetzelfde stukje grijze zeep. Maar elk had zijn eigen schoone handdoek, die elke week vernieuwd wordt. Van tandenborstel-gebruik was natuurlijk geen

sprake. Die is nog altoos voor den „minderen” stand een weelde-artikel. Wie weet, is het wel een „zondig” instrument in veler oog, een duivelsch schoonheids-middel...

Toen wij ons gewasschen hadden, moest de grond van de beide kluizen gedweild worden. De kellner was zoo goed mij van dit werk te verschoonen. Hij deed wat mijn plicht zou geweest zijn, daar ik geen arbeid had gedaan.

„Sloof je niet uit!” zei de boezeroenman. „Als ’t maar nat is... Van ’t voorjaar is er toch weer groote schoonmaak.”

Maar de bewaarder kwam binnen en gaf goed acht, dat de schoonmaak nauwkeurig geschiedde. En ik vond, dat hij gelijk had. De bewaker overtuigde zich er ook van of de bedden wel „model” waren opge-maakt, de dekens behoorlijk gevouwen en de lakens met den insteek er strak omheen. De waschbakjes werden drooggemaakt en op de slaapkooien gezet en daarna werd de slaapruijnte weer afgesloten.

Wij zaten weer in de zitkluis en wachtten...

Poetsen!

De bewaker kwam weer binnen.

„Mannen, bekers en ketels poetsen. Hier hebben jullie lappen en blauw steen...”

Hij ging weg. De mannen, als gehoorzame kinderen, namen de vertind ijzeren drinkkroezes en de vertind ijzeren eetblikken en begonnen te poetsen...

Zij deden op een lap wat blauwsteen en *spuwden* daarop. *Met dit mengsel werd het eet-, drink- en later ook het waschgerei gepoetst.*

En daaruit zou ik al deze dagen nu moeten eten, drinken, daarin mij wasschen... Het hart draaide mij in de keel om.

Waarom vertind ijzeren eet- en waschgerei? Waarom deze verspilling van blauwsteen en poetslappen? Voor hoeveel geld aan blauwsteen, voor hoeveel geld aan

poetsslappen wordt jaarlijks in de Nederlandsche gevangenissen besteed?

De mannen poetsten, poetsten. Tot het zink helder glom en het zurig rook door het wrijven. Maar daar de kroezen te nauw en te diep zijn om den bodem goed schoon te vegen, bleef in elke kroes een kring blauwsteen en speeksel achter. Doch toen het blinkende vaatwerk „model” op de kastjes was gezet, zag het er „voor het oog” zindelijk uit. Ik wist echter, hoe *vies* het werkelijk was.

En ik was den bewaker dankbaar, toen hij mij een dag later een *nieuwen* kroes bracht, omdat de mijne doorgeroest was en lekte en ik heb deze, mijn eigen kroes, als een heiligdom bewaakt en beschermd.

.
Waarom geen vaatwerk van glad, sterk aardewerk, dat met water en zeep kan gereinigd worden?

Ik heb het later den directeur gevraagd. Die antwoordde, dat men dan bang was voor breken en gebruik bij vechtpartijen.

„Maar de groote Keulsche waterkruik is toch ook van aardewerk en als wapen veel gevaarlijker. Een dergelijke kruik stukgeslagen, geeft scherven, die scherper zijn dan een mes.”

„Om tot die kruik te gaan moet men eenige stappen doen...”

„Ja... maar die stappen zijn snel gedaan.”

„Inderdaad... iets zou er wel te verbeteren zijn en daarom is het niet verkeerd, dat een journalist met een practischen blik ook eens hier komt...”

Ik verzwegg, dat collega dr. Kuyper vóór mij hier had kunnen zijn.

En met méér invloed en macht.

.
Nadat alles gepoetst is, zitten wij vieren stil en wachten. Het is half acht, denk ik. Waarop wachten wij? Op de komst der verveling, die in de kluis hangt.

Buiten, we kunnen het zien door de streep doorzichtig getralied glas, is het een kille, nattige Octoberdag.

Boezeroenman loopt op-neer, op-neer. Ook de lange loopt mee. De ex-kellner zit rillerig en suf aan de tafel.

De twee mannen loopen niet uit verveling alleen op en neer, maar uit een instinctieven aandrang. De mensch heeft behoefte aan beweging. De dieren in den beestentuin die in hun hokken op en neer loopen, doen dat juist zoo... omdat zij, indien zij stil bleven liggen, zouden verwijnen. Daarom is de straf van 't gekerkerd zijn zoo ontzettend zwaar.

Opeens staan de twee stil. Hun op al de geluiden van de gevangenis geoefende ooren, hebben vernomen, dat er brood wordt uitgedeeld.

Het luikje in de deur gaat open. En een hand steekt telkens een half grof brood toe, viermaal. De kellner heeft het mijne reeds voor mij aangenomen en legt het met een hoofsche beweging voor mij neer op de tafel. De spijs moge anders zijn, maar ik word bediend door een kellner, die in de beste kringen gewerkt heeft.

De kroezen worden met water gevuld. Maar ik weet, hoe die schijnbaar zoo zindelijk glanzende kroezen gepoetst zijn en besluit voor heden niet te drinken. Trouwens, ik heb ook geen honger en verdeel mijn brood onder de drie kameraden, die er mij dankbaar voor zijn.

En nu gaan ze zitten eten. Voorzichtig, ernstig, langzaam, als menschen, die weten wat het beteekent: door eten een uur van de vale verveling te dooden. Zij smakken rustig, wel-overlegd, wachten nu en dan tuschen een bete en spreken onderwijl over het brood. Het zijn geen interessante gesprekken. Over het zwarte brood van vroeger. Over den smaak van het maïsbrood. Over wat er in zit om op te kunnen teren.

„Als ik thuis ben,” zegt de ex-kellner, „dan heb ik mijn kadetje met zoetemelksche kaas of met Leidsche kaas. En ik eet altoos natuurboter, pure nature...”

De boezeroenman laat zich dat niet zeggen... Hij wil ook van luxe vertellen.

„Toen... ik... hier... kwam... had... ik... te... voren... een... gerookt... skelvissie... gekocht... van... v-i-j-f-t-i-e-n c-e-n-t-e-n...” snijdt hij voor de zooveelste maal op.

Zij smakken en smekken... alle drie. De drie twee vingers dikke droge sneden brood worden met liefdevolle zorgvuldigheid opgegeten. Mijn extra portie van één snede voor ieder, volgt. Nu worden de kruimpjes van de tafel geveegd en opgegeten... Zij zien elkaar aan... Helaas... het is gedaan... de afwisselende arbeid van het langzaam opeten van vier sneden droog brood is voorbij... en wij voelen nu weder de verveling.

„Als ik nou maar even één trekje aan een sigaar kon doen...” zegt de kellner.

„Als ik buiten ben,” zegt de boezeroen, „heb ik altoos sigaren zat...”

„Endjes?” vraagt de lange.

„Ja, koopen doen ik ze niet. Maar je hebt soms onder die endjes alderfijnste Manelinas... D'r zijne soms endjes bij, die van stuivers-sigaren afkomme. Ik bewaar ze altoos in mijn zak... Nou... kijk aan... d'r zit toch nog wat kruim in... Dat valt mee...”

Hij keert de vieze zak van zijn versleten jasje om. Wat kruim van tabak en asch valt op de tafel... twee erwten groot. Hij biedt mij kameraadschappelijk een tabakserwtje aan. Ik bedank. Ook de kellner bedankt. Maar de lange neemt het „pruimpje” dankbaar aan en beiden loopen weer te beren, met het pruimpje achter de kiezen.

Een uur lang, denk ik, loopen ze op en neer. De kellner zit naast mij op de kruk, apathisch. Zoolang men „koud” zit, wordt geen werk verstrekt, daar men uit ondervinding weet, dat de menschen zonder voldoende voeding te slap en te energie-loos zijn om te werken. Daardoor zijn die twee etmalen water en brood

nog gruwelijker, omdat bij honger en koude de verveling in al haar ontzettende, neerdrukkende kracht komt.

Toen staat de boezeroenman weer stil... Ik begrijp niet hoe hij 't weet, dat een bewaker in aantocht is. Maar het is zoo... Hij *voelt* het.

De deur gaat open en de bewaker roept den langen man. Hij moet mee... wij weten niet waarom. Maar in zijn plaats komt een fatsoenlijk gekleed mannetje met grijs haar van in de vijftig binnen.

Een nieuwe kameraad geeft afwisseling. Door de verveling krijgt ook de kleinste gebeurtenis relief. En een nieuwe man, dat is een nieuwe gelegenheid om de verveling te verdrijven.

Maar het heertje, want het is een heertje, is weinig spraakzaam. Hij gaat dadelijk aan de tafel zitten met zijn handen aan 't hoofd, gedrukt, somber, getrapt, geheel overgegeven aan de ellende van het oogenblik.

Ik zie hem. Zijn net jasje, zijn pantalon, die tot op de naden versleten is, maar toch netjes opgestreken met een vouw. Ik ben te nieuwsgierig en waag een vraag:

„Bent u ook Rotterdammer, kameraad?”

„Nee, ik ben Hagenaar. Ik heb één dag en had me al in Den Haag gemeld. Maar daar is alles vol militairen en daarom moeten alle burgers naar Rotterdam...”

„Principaal?” vraag ik geleerd.

„Nee... niet in 't minst. Ik ben bekeurd, toen ik op den Ouden Scheveningschen Weg tegen een boom w...de. Ik keek nog eerst om of er niemand in de buurt was, want je zult toch wel je fatsoen willen bewaren. Ophouden kon ik het niet langer. Maar zoo sta ik en zoo komt er een agent. Ik heb f 1.50 bij verstek. En ik zou het wel betaald hebben, maar de tijden zijn te slecht door dien beroerden oorlog. Nu ben ik 't in godsnaam maar gaan afboeten. Maar 't is je toch wat, vier-en-twintig uur water en brood in de

gevangenis, omdat je tegen een boom hebt staan w... op een eenzamen weg."

"Was er niemand in de buurt?"

"Geen sterveling... op den Ouden Scheveningschen Weg. En al was er iemand geweest, ik stond verscho- len. Dat komt alleen van die beroerde premie voor bekeuringen, die ze aan de agenten geven. Dat leidt tot misbruik van volmacht van gezag."

Hij heeft zijn hart uitgestort en met een deftig- geleerden term zijn beklag besloten, zooals dat past voor een behoorlijken Hagenaar, verzeild onder zulke onfijne lieden als Rotterdammers zijn. Nu zit hij weer stil en wacht, wacht, zal vier-en-twintig uur wachten op het verstrijken van de langzame verveling.

"Hoe laat is het luchten?" vraag ik.

"Om half elf. Wij zullen d'r wel haast aan toe zijn. Ik hoop maar, dat de polderjongens er voor mij zijn geweest. Dan zal ik wel wat tabak in de zandbak vinden..."

En de boezeroenman haalt het kleine pruimpje uit zijn mond en steekt het in zijn zak.

"Niks is heelemaal niks. En al is het maar één blaadje, dan denk je het andere je d'r makkelijker bij..."

De bel gaat. Er komt een verademing. Wij zullen gelucht worden.

De deur gaat open en achter elkaar loopen wij voor den bewaker uit langs de gaanderijen, de trappen af van de groote groezelige gevangenisshal. Een fluitje van boven klinkt. Een fluitje van den bewaarder beneden antwoordt.

Langzaam achter elkaar loopen wij de trap af, een treurig rijtje van vier. Men haast zich niet. Elke stap is winst op de verveling. Dit geheele gevangenisleven heeft een langzaam bewegingsrhythme. Niemand is er snel. Men leeft er naar het trage kruipen van de momenten.

Wij zijn de drie ijzeren verdiepingen afgedaald...

Beneden is de reuk der faecaliën nog sterker dan

boven. Een bewaker wijst ons dat wij rechts hebben af te slaan. Een breede gang door, nu gaat een deur open met een traliekorfje als vizier...

Wij komen op een trapeziumvormig plaatsje, rondom hoge muren, een vloer van gele klinkers en boven een gaaswerk, zoodat men den hemel als door een net van ijzerdraad ziet. De lucht boven breekt en de zon komt door, een bleek October-zonnetje.

Ik haal ruim adem. Goddank, voor één oogenblik adem ik de frissche lucht in — ben ik verlost van dien weeïgen faecaliënstank.

Twee mannen komen in gevangeniskleeding binnen. De een groot, breedgeschouderd, met een baard. Hij trekt met het rechterbeen. Zijn gelaat is moede, smartelijk, norsch. In zijn pilow buis, zijn bruin pilow broek zonder zakken, met een blauw geruiten zakdoek om den hals, lijkt hij mij afkeerwekkend, ja ik voel mij voor hem zelfs bevreesd. Die hem volgt in dezelfde kleedij, is ook een man van hoge gestalte, die rechtop gaat. Ook deze man, met een norsch, hard gelaat, boezemt mij vrees in.

Tusschen wat voor lieden ben ik verzeild geraakt!

Maar dadelijk maakt mijn vrees plaats voor medelijden. Zij nemen elk hun klein bruin pilow mutsje van het hoofd. En als twee groote, gedweë jongens, gaan ze vlak naast elkaar staan, in onderworpen, gebroken houdingen en vangen op hun gelaat de zonnestraaltjes op...

Ze staan zich zwak en slap te zonnen en lijken mij nu twee zeer deerniswaardige menschen.

„t Wordt koud vandaag,” zeg ik tot den grootste, die met het been trekt.

Hij kijkt mij verachtelijk aan en antwoordt niet.

„Ze moeten de rechters hier zetten, die ons hier brengen, en ons achter hun groene draaibank zetten,” ga ik moedig voort.

Het woord „draaibank”, de oude, banale woord-

speling op rechtbank, doet het 'm. Ik krijg van de beiden een blik van verstandhouding.

„Waarom denk je nou, dat ik in vrij Nederland hier in de bajes ben gedonderd? Dat raai je niet, zoo link als je anders bent, kameraad.”

De beiden zien elkaar met verstandhouding aan. Ze weten nog niet, wat ze aan mij hebben.

„Kè-je niet een beetje opschikken, dat ik ook een scheut zon krijg? Ik heb de lendenbibberatie van dat vervloekte kille kot... Kom... de zon is voor jelui niet alleen...”

Meteen duw ik de „kameraden” een beetje uit de zon en ga naast ze staan. Ze kijken op mij neer en schikken dan een stap op. Maar mijn eigenlijk doel is bereikt. Ik heb hun vertrouwen gewonnen.

Ik blijf naast ze staan. De boezeroenman kijkt naar de deur... dan, snel, bukt hij zich over een met zand gevulden spuwbak, die in een hoek van de plaats staat en grijpt er in... hij kijkt weer naar de deur... grijpt er nogmaals in... steekt wat in zijn zakken en loopt dan heen en weer op 't plaatsje.

„Nou,” vraagt de groote, breedgeschouderde, „waarom ben je dan hier?”

„Ik heb den Duitschen keizer beleedigd...”

„Was je dan bezopen? In een kroeg?”

„Nee... in een krant.”

„In een ingezonden stuk?”

„Ja... in een ingezonden stuk.”

„En hoeveel heb je?”

„Ze vroegen honderdvijftig gulden. 'k Ben er met vijftig afgekomen of tien dagen.”

„Dan verdien je hier vijf gulden daags.”

De andere kijkt nu ook met achtung naar mij. En de breedgeschouderde met den baard gaat voort:

„Je bent dus zooveel als een politiek gevonnisdé.”

Ik interesseer hem om 't nieuwe van 't geval.

Daar ik stilstaande te veel beef, ga ik op-en-neer-loopen. De beide anderen blijven in de zon staan,

apathisch weer. Maar de man met den baard komt naar mij toe.

„Hoeveel dagen heb je al afgezeten?”

„'k Ben Vrijdag gekomen...”

„Hoe laat?”

„Tegen één uur.”

„Dan kom je van een slechte reis thuis. Want nou heb je geen warm eten voor Maandagmiddag twee uur. Da's een rek, hoor. Je mot nooit op een Vrijdag gaan als je 't kan lappen. Ga op een Zaterdag. Dan heb je den Zondag er tusschen, dat breekt gauw en je spaart bijna een dag...”

De kellner heeft met verbazing gezien, hoe ik mij dadelijk met de twee in gevangeniskleeding heb geëncannilleerd. Hij komt naast mij loopen, goedig, beschermend en vertrouwelijk, en zegt zachtjes:

„Pas op een beetje. Je weet nooit met wie je omgaat. Ze hebben de kleeren van 't Huis aan.”

Nog spreken wij, toen de deur van de plaats open gaat en de bewaker roept:

„Niet stilstaan en praten... Doorloopen, mannen.”

Dadelijk, gedwee, gaan de twee groote mannen loopen. Maar zoodra heeft de bewaker de deur niet gesloten of zij werpen een veelzeggenden blik naar de deur en gaan weer in de zon staan, de bleeke stralen opvangende.

Ik adem de frissche buitenlucht met volle teugen in. Van verre komen stadsgeluiden, het ratelen van rijtuigen, het slieren van den beugel der electriche trammen, en heel, heel ver het geluid van een straatorgel. Wat klinkt dat orgel mooi. Wat is dat heerlijk vroolijk en gelukbrengend. Het rukt mij weg uit deze atmosfeer van gedruktheid en droefenis.

En vóór ik het weet, gaat de deur weer open, moet ik in de rij en gedwee stappen wij achter elkaar weer de gang door, waar de zoete walm mij zwaar tegenslaat en benauwt... Weer loopen wij de trappen op... de gaanderijen langs, waar de cellen op uitkomen met

gekleurde papiertjes er buiten op; en ik word weer in de groote kluis opgesloten.

Maar de bewaker zegt den kellner en den boezeroenman, dat hij een andere kluis heeft binnen te gaan. Ik kom alleen in de kluis en niet lang daarna komen de twee anderen bij mij in de kluis, de twee groote mannen in de gevangeniskleeding.

Nu wij met z'n drieën hier alleen zijn, voel ik mij toch wel een beetje onzeker. Met welke lieden ben ik hier samengebracht?

Ik heb de oogen van den kellner gezien, toen hij mij moest verlaten. Er lag vriendschap in en verdriet wegens de scheiding. Hij had zich in de eenzaamheid al aan mij gehecht. Ik heb hem het rustige gevoel gegeven in gezelschap van een mensch te zijn, gelijkend op die van de sociëteit, waar hij zijn jeugd heeft doorgebracht. Hij had hier iemand, op wien hij kon letten, dien hij kon bedienen.

Mij ook spijt het, dat hij is verdwenen. Wie zal nu mijn kroes met hoofdschen zwaai voor mij op tafel zetten? Wie zal nu zacht vertrouwelijk naar mij opkijken, om raad en steun en troost?

Maar ik ben hier niet gekomen om gevoeligheden te ontvangen.

De twee vagebonden, die verluisd, verwaarloosd, verellendig hier in de kluis zijn geworpen, hunkerend naar een straaltje van Gods lieve zon, bleken eerbied voor mijn gouden pince-nez te hebben.

Ja, mijn gouden pince-nez heeft den grooten, zwaren, breeden man, dien ik voortaan maar als Willem zal aanduiden, eerbied ingeboezemd!

Ik heb nl. op den morgen van den eersten dag bij 't opstaan mijn pince-nez, die niet als gewoonlijk op een nachtkastje kon worden gelegd, maar op mijn kleeren moest gelegd worden, laten vallen en het glas is gebroken. De reserve pince-nez deed dadelijk zijn dienst. Wel hem, die tevoren zorgt! De gebroken bril is aan den directeur gebracht, die de hoffelijkheid

heeft gehad, haar dadelijk te laten repareeren, natuurlijk op mijn kosten. De bewaker komt binnen en brengt mij de gerepareerdé pince-nez en vertelt er bij, dat het nieuwe glas zestig cent kost.

Ik moet mijn twee nieuwe kameraden mijn twee gouden pince-nez vertoonen, den prijs er van vertellen. En meteen ben ik in hun argeloos gemoed bevorderd tot rijkaard, tot voornaam sinjeur, kortom, ik word door beiden met meer achting en fatsoenlijker behandeld wegens mijn twee gouden brillen, dan de heeren Royaards, Verkade, van Riemsdijk, mevrouw van Riemsdijk geboren de la Bassecour Caan, mr. van de Rivière (van de „Provinciale Groninger Courant”), mr. P. W. de Koning, J. L. Funke mij hebben behandeld, wegens mijn twintig boeken en meer dan duizend oorspronkelijke novellen.

„Ik zou ook graag een bril hebben,” zeide Willem. „Zie je, kameraad, ik heb altijd zoo veel van lezen gehouden. Waar ik maar een vodge bedrukt papier vond, heb ik het gelezen. Maar nou heb ik een vlek op mijn oog gekregen en ik kan niet meer lezen. Ik had graag een geleerde geworden... maar het is anders geloopt... Ik ben nou maar een arme, verdreven verdommeling...”

„Waarom ben je hier, kameraad?” vroeg ik.

„Omdat ik dronken ben geweest... Ik ben er ditmaal stom tegen an geloopt. Het had heelemaal niet hoeven. Ik ben landlooper, zie je, ik heb wel een kistje met manufacturen, maar als de barmhartigheid van de menschen er niet bij komt, kan ik verhongeren. Nou, ik had den heelen dag met mijn mars geloopt en ik had zeven-en-dertig centen bij mekaar geschooid. Ik denk, dat is twee dubbeltjes voor mijn logement en zeventien centen voor een pot boonen. Ik loop het dorp binnen en tref een ouwen kennis van mij. Ja, zie je, onze soort menschen hebben maar weinig houvast in de wereld van andere menschen, geen familie of niemand, waar je 'r is aan kan loopen. Dan zie je

een kameraad en je bent God en zijn hemel te rijk, dat je ten minste weer eens een mensch op de wereld ziet, die je niet afsnauwt en afgrauwet. Hij zegt tegen mij, laat ons een klein happie genieten op de vriendschappelijke ontmoeting. Nou, 't was tegen den avond en ik lust 'm wel. Als je den heelen dag langs den weg geschooid heb en je ben kil, dan lust je 'm altijd wel..."

"'t Is niet voor de eenden gebrouwen," antwoordde ik vol overtuiging. Als men er op uit is, menschen hun diepste wezen te doen uitzeggen, moet men in hun lijn spreken en ze niet bemiddernachtzendingen.

"Nee, ik drink niet, omdat ik van mijn aard een zuiper ben. Waarachtig niet. De drank heeft heel wat op z'n geweten en als ik dronken ben geweest, dan heb ik er den volgende dag altoos zwaar berouw over."

Hij blijft met zijn zwaar, moe, afgetobd hoofd ineen-gedoken zitten.

"Nou kameraad", zeg ik na een poosje, „ik ben van een andere opinie. Ik vind een borrel op zijn tijd en een roes op z'n tijd niet misdadig."

"Zoo is dat je *opinie*?"

Hij zegt het woord *opinie* mij na, langzaam, weloverwogen en kijkt meteen naar den tweeden kameraad, opdat deze toch wel zal hooren, dat hij het moeilijke vreemde woord verstaat en begrijpt. Stil binnenin lach ik. Ik heb de geheele sociale beweging van 1880—1900 als reporter medegemaakt en heb den opkomenden vierden stand leeren kennen. Al deze menschen uit de heffe zijn zoo gelukkig met zoo'n klein beetje „geleerdheid". In een taal, die velen in deze dagen zelfs liefst niet lezen, heet het: „Zoo'n beetje Latijn siert den heelen mensch op." En het *opinie*, nagezegd en begrepen, geeft Willem een soort *respect* bij den anderen landlooper. Gij begrijpt, dat ik de gelegenheid om langs den weg der „geleerdheid" hechtere kameradschap met den vagebond te sluiten niet laat voorbijgaan.

„Ja, dat is mijn gevestigde overtuigingsopinie. Een borrel *per se* doet geen kwaad.”

Dezen keer sla ik de plank mis.

„Op zee... dat's wat anders. Daar kan je een oorlam velen...”

De tweede kameraad, die nog altoos zwijgend, wantrouwend is geweest, toont me de eerste toenadering.

„Op zee, zeker. Ik ben koloniaal geweest en ik zeg je, als wij onzen borrel op 't schip kregen, dan was er geen een, die er niet nog een bij lustte.”

„Driemaal is scheepsrecht,” zeg ik lakonisch. Afgetrapte banaliteiten doen het bij den vierden stand altoos weer. Als gij er op uitgaat om de onderste lagen goed te leeren kennen, moet gij den weg naar het hart weten te vinden.

„Drie krijg je er nooit. Eén... maar dat was dan ook een goeie. De glazen waren zoo groot, dat je er tegenwoordig best twee borrels van kon maken...”

„En dan nog 't water dat ze in je neutje gooien. Da's allemaal door ons slecht oeconomisch beheer.”

(Raak!) „Dat is het, kameraad. De okonomische heeren... de okonomische heeren in Den Haag. Als ik aan de regeering stond, dan zou ik andere wetten maken...”

„Maar nou nog 'ns van dat drinken gesproken. Hoe raakte je 'm nou zoo kwijt, dat ze je hier in de lik kregen?”

„Nou dan, waar was ik dan aan toe?”

„Dat je een kennis ontmoette.”

„Juist zoo... ik denk nog, laat ik nou niet gaan zuipen, maar ik ging toch mee. En ik verzoop eerst mijn zeventien centen voor mijn boonen. Toen dacht ik, wat kan 't mijn bommen, nou heb je toch geen vreten meer en ik neem er nog twee... Toen heb ik nog een duppie over... en ik gaan weg. Ik bin al weer op den weg en ik loop al in 't dorp, ik staan bij de deur van 't logement, loop ik terug weer naar mijn kameraad in de eigenste kroeg en

sta ik toch weer te zuipen en kom rut, totaal rut op den weg en loop straal bij den weg en in 't dorp met de kinderen achter me an... Toen was 'k er gauw bij... 'k Heb niet veel gekregen, drie dagen. Maar je zit er aan vast. 't Is niet om 't hier zitten, want nou met de kou en de nattigheid slaap je hier nog wel zoo goed als 's nachts aan de weg. Maar 't is om 't eten. Twee dagen koud... en toen ik hier kwam had ik toch al een paar magere dagen achter mijn rug. Ik lijk wel sterk, maar 't houdt niet over... 't Is meer schijn dan zijn."

„Jelui zijn er toch ongelukkig aan toe. Maar waarom werk je niet. Ik hoop, dat je mij niet *impertinent* vindt kameraad. Ik vraag je het uit *interesse*."

De twee cursive woorden hebben mij gered. Want uit zijn donkere oogen onder de zware, ruige wenkbrauwen heb ik een vuur van toorn zien opvlammen. Deze man is een en al ingehouden verbittering en bedwongen hartstocht. Hij moet gevaarlijk en verschrikkelijk zijn, als hij dronken is. In mijn handen is hij als een pop.... want ik ken heel wat stadhuiswoorden! En is de derde kameraad er niet bij, die moet hooren hoe hij zich geleerd onderhoudt met iemand, die niet minder dan twee gouden pince-nez bezit!

„Werken! Ik? Ik kan niet werken. Ik wil wel maar ik kan niet."

„Heb je dan geen professie-ambacht geleerd?"

„Van professie ben ik metselaar-hoepmaker. Ik heb tot mijn zevende jaar het goed gehad. Ik heb een beste, brave moeder gehad en as die en was blijven leven, dan zat ik nou niet hier, dan zat ik nou zeker niet hier. Mijn vader was metselaar van zijn professie en oefende dat vak als opperman uit. Hij verdiende 's zomers tot *veer-tien-gulden* in de week. 's Winters was 't een paar maanden sukkelen, maar we kwamme netjes door de wereld. Ik had het best als kind. Ik droeg hessies met een matrozenkraaggie van blauw met witte biezen. En Zondags kreeg ik drie centen voor de snoep. Toen

is die moeder van me gestorven en mijn vader is aan 't hertrouwen gegaan met een vrouw van slecht politiek-zedelijk gedrag."

„Een socialiste?"

„Nee — dat was toen nog niet uitgevonden, het socialisme. Nee, ik bedoel ze was van de lichte kant. En die vrouw, die mijn stiefmoeder werd, kon mij niet lijen. Ik kreeg veel slaag en nooit genoeg eten. Ik ben het kind der nooddriftigheid. Nou, toen ik twaalf jaar was, kwam ik ook bij de prefessie van het metselaars-ambacht. Dat ben ik tot mijn achttiende jaar geweest en toen begon het goed te gaan. Maar als metselaar, ik was opperman, sta je altijd in de open lucht en je bent onder kameraden die als je 's zomers goed verdient, wel 'ris wat wegschenken. Dan schenk je ook wat weg en zoo krijg je de smaak te pakken. Niet dat ik zoop. Daar had ik geen verlangen naar. Maar toen is mijn ongeluk gekomen. Ik ben met een plok steenen van een leer gevallen en toen heb ik mijn rechterbeen gebroken. Ze hebben mij naar Utrecht gebracht en daar is het verkeerd gezet. Toen ik uit 't ziekenhuis kwam, kon ik de uitoefening van mijn prefessie niet meer bewerkstelligen, want ik was mank geworden, voor m'n heele leven, mank met een verkeerd gezet been. Toen ben ik bij het hoepmaken gegaan. Dat geeft een zuinig broodje als je een goeie hoepmaker bent. Dan werk je van 's morgens zes uur tot 's avonds zeven uur als het de tijd is, dat de hoepels kunnen gesneden worden. Maar er is hoepmaken en hoepmaken. Je mot er ijzersterk van zijn. En ik ben zwak. Ik lijk heel wat met mijn breede schouders, maar ik ben zwak. Ik heb nooit genoeg te eten gehad, zoolang als ik leef... Nou lieg ik... Tot mijn zevende jaar heb ik goed te eten gehad... meer dan ik ópkon, en drie centen voor de snoep elken Zondag. En ik droeg een hessie met een blauwe brandie-kraag met witte biezen en twee witte ankertjes. Wat verdiende ik nou met dat hoepmaken? Zeven gulden is 't hoogste

geweest. Daar gaf ik vijf gulden kostgeld van. Dat is te weinig. Ik kon d'r niet van bestaan... En dan nog, 's winters zijn er geen hoepels te maken. Ik had nog in de kuiperij kunnen gaan... Maar kuipers zie je, die motten rondom de ton kunnen loopen om met de dissel te werken. Ik kon niet zoo goed mee met mijn manke poot. Zoo ben ik dan den weg opgekome... En ik zal d'r wel nooit meer afkomme ook..."

Het is stil en dreinerig in de kluis. Hij heeft mij in eenvoud de tragedie van zijn leven verteld. Van *zijn* leven alleen? Van duizenden levens. Van honderdduizenden levens. De geheele beschaafde wereld is bezaaid met tramps.

Waarom komen zij op den weg. Waarom zijn zij lui? Het antwoord moet gegeven worden met liefde, met begrip voor het wezen van den ander, van den minder gelukkigen medemensch. Zij zijn lui, zij hebben gebrek aan werkkraft, *omdat zij geestelijk en lichamelijk achterlijk zijn*. Luiheid is een psychose. De maatschappij vergoedt zooveel voor vlijt, ijver, energie en is zoo mateloos wreed voor degenen, die geen vlijt en energie bezitten, dat alleen aangeboren afwezigheid van wilskraft oorzaak kan zijn, dat menschen zooveel ellende liever dragen dan regelmatig en vlijtig te arbeiden.

Luiheid, *zwakte van wil is een zielsziekte*. Het is dikwerf ook een atavisme. Het is ook vaak een gevolg van verkeerde rasmenging, van ongeschikt klimaat, van slechte voeding en training in de jeugd.

Doorgaans zijn luie menschen tevens hyperzinnelijk en vaak ook zijn luie menschen, groote eters, ware veelvraten. Bij idioten ziet men ook gewoonlijk de eetlust zeer ontwikkeld.

Luiheid is een ziekelijke storing der geestelijke of der lichamelijke functies. Bedelaars en landloopers zijn allen min of meer zenuwlijders. Hun drankzucht is een pogen om door de roes een oogenblik aan de gruwe-

lijke werkelijkheid van hun dagelijksch bestaan te ontkomen.

Onze maatschappij bestraft deze ongelukkigen tegenwoordig door ze op water en brood in een kille steenen kluis op te sluiten. Dit is de verkeerde weg. Het is in de *strafkunde*, want *straffen is een wetenschap*, een voornaam deel van de paedagogie, wat in de heilkunde, het altoos maar dadelijk gebruik van het mes is. Zoo goed als in de geneeskunde het voorkomen van ziekten hooger staat dan het genezen van ziekten, zoo moet ook in de strafkunde het voorkomen van straf te moeten uitdeelen hooger staan en meer beoefend worden; dan het strafuitdeelen zelf. „Het straffen” heeft een beroemd criminalist gezegd, „is een van de laagste instincten van den mensch.”*) Nu is helaas op dit lage instinct een heele klasse van menschen afgericht en een andere klasse van menschen moet er haar bestaan in vinden. Juist omdat rechters, advocaten, en politie-lichamen hun bestaan indirect hebben van de misdaad en de overtreding, is de hoop gering, dat van juridische zijde pogingen zullen worden gedaan, de eigen broodwinning te ondermijnen. Een mensch-lievender en rechtvaardiger strafstelsel moet komen van *niet-belanghebbende zijde*.

De juridische carrière is op 't oogenblik voor een vierde deel van de zonen van gefortuneerde ouders, de eenige weg om zich een bestaan te verschaffen. De klasse dier ouders kan den heelen rompslomp van volkomen overbodige wetten en verordeningen en bepalingen niet missen en het allermintst de gevangenis als schrikwekkend bewijs van de noodzakelijkheid van wet-gevers, wet-schrijvers, wet-makers, wet-houders, wet-critici, wet-duiders, rechters, advocaten, officieren

*) „Das Strafen entstammt nur den niedrigen Instincten der menschlichen Natur.” Prof. Dr. W. von Bechterew. Das Verbrechen im Lichte der objectiven Psychologie.

van justitie, politie-organen en wie er meer van de strafgeverij als handwerk direct en indirect hun broodje moeten hebben.

Ik vertelde van het arme Haagsche mannetje-opleeftijd, dat bekeurd was en van den kantonrechter een boete kreeg van f 1.50, omdat hij op den Ouden Scheveningschenweg tegen een boom een kleine behoefte had gedaan. Nemen wij nu dit geval als treffend voorbeeld.

Dit mannetje was tevoren nooit bekeurd, was een volkomen fatsoenlijk, eerzaam-arm Haagsch burgertje. In Den Haag kregen toen de agenten van politie een premie voor een zeker aantal bekeuringen. Er is daar eenige weken geleden in den Haagschen gemeenteraad over geklaagd en ik wil hopen, dat deze maatregel nu afgeschaft is, want men kweekt zoo onder de agenten van politie, hartelooze individuen. Dit brave mannetje wordt op water en brood een etmaal in een kille, vochtige kluis opgesloten. Hij kost het Rijk het vervoer naar en van Rotterdam, dat is $2 \times f 0.60$, is f 1.20. Hijzelf verliest een dag loon of zijn patroon verliest een dag werk, berekend op f 0.75, dat is f 1.95. Berekenen wij, dat hij voor f 0.05 brood heeft opgegeten en aan lakens, wasch en slijtage, administratiekosten ook f 0.05 heeft gekost. Dan komen nog de kosten van den kantonrechter, die hem veroordeeld heeft, welke heer, daar hij f 0.75 per uur verdient, toch ook voor een dubbeltje tijd aan het genoemde allergewichtigste geval heeft moeten geven. Het gevalletje kost dus aan het Rijk f 2.15. Als de agent tegen den man had gezegd: „Denk er om, dat is verboden. Een volgende maal zou ik je moeten bekeuren” was aan de eischen van een normale samenleving voldaan.

Door zoo'n geval op die wijze te straffen, wekt men slechts een geest van ontevredenheid en verzet en smoort men de vaderlandsliefde en den eerbied voor de regeering. De juristen, waaruit onze huidige regeering grootendeels bestaat, zijn immers zoo op eer-

bied gesteld. Welnu, dan is het noodzakelijk, dat zij het er naar maken, dat men eerbied voor hen kan hebben. Deze eerbied kan nooit verworven worden door bedreiging of gevangenzetting. Want in eerbied zit liefde en genegenheid, niet vrees. In Nederland *biedt* men eer. In 't Duitsch spreekt men zeer karakteristiek voor deze natie van „Ehrfürcht.” Nederlanders hebben een broertje dood aan „Fürcht” voor welke overheid ook, omdat in Nederland de overheid de schepping is van het volk. En zoomin als God dus zijn maaksel, dat zijn de menschen, vreest, zoomin vreest de Nederlander zijn maaksel, dat is de Regeering. Doet een regeering niet, wat het Nederlandsche volk wenscht, dan ontslaat dat volk die regeering. Dat heeft dr. Kuyper ondervonden, toen hij de zuiver-Nederlandsche volks-instincten door zijn bastaard-instincten wilde verdringen. Dat zal elke andere Nederlandsche regeering ondervinden, welke geen rekening houdt met de ziel van het Nederlandsche volk, welke *barmhartigheid* en *menschelijkheid* eischt.

Wij spraken over den kantonrechter, die drie kwartjes per uur kost en daarvoor ,
 (zelf-censuur).

De kantonrechter heeft ons twintigduizend gulden aan onderwijs-subsidie gekost. Wij hebben dezen *véél te duren heer*, op gymnasium en hoogeschool grootendeels op onze kosten kennis doen maken met wat de edelste geesten sinds de oudheid tot heden over menschenrecht en menschenliefde hebben geschreven. Wij hebben hem voor zuur verdiend geld, geestelijk gewapend, zoo goed als wij hem wapenen konden. In Grieksch, Latijn, Fransch, Duitsch en Engelsch, hebben wij hem doen kennis maken met de wereld-cultuur van af 't oude Babylon tot heden.

En het resultaat?

Hij zit van den morgen tot den avond tegen drie kwartjes per uur, menschen tot water en brood in een vochtige kluis te veroordeelen, wier eenige fout

is, dat zij de boete niet *betalen* kunnen. Hebt gij ooit vernederender ambt aangetroffen? Is ooit ruwer en grover het kapitalistisch-materialisme gemanifesteerd dan in dit ambt? Stel u eens voor, hoeveel ongelukkigigen naar de kluis zijn gestuurd als deze man duizend uren à drie kwartjes heeft gewerkt voor zijn broodje. Hoeveel menschen moeten rillend, onderworpen, afhankelijk, zonder wil of persoonlijkheid op droog brood en water opgesloten zitten, opdat een kantonrechters-familie haar gesmeerde cadetjes en de rest kan gebruiken? Met welk recht vraagt de rechtersstand zooveel bijzonderen eerbied? Waarom deze hooge loonen in dit bedrijf? Waarom deze benoeming voor levenslang? Waarom is geen openbare critiek geoorloofd op de handelingen der rechters. Waarom dit monopolie? Waarom verdraagt toch het Nederlandsche volk deze overheersching der juristen-kaste?

Als de kantonrechter dit Haagsche mannetje goedmoedig had gezegd: Vriendje, je ziet wat het gevolg is van je daad. Denk er om, een volgende maal uitkijken of er geen urinoir in de buurt is," zie, dan had hij getoond, dat de studie der „humaniora" ten minste tot iets dienstig is.

Ieder, die wel eens een proces heeft gehad, of gevolgd, onverschillig of het een civiel of een strafrechtelijk proces is geweest, weet, dat bijna altijd juridische uitspraken in volkomen strijd zijn met de uitspraak van hart, geest, gemoed en gezond verstand. Men heeft van de rechtspraak iets gemaakt, dat buiten het *instinctieve rechtsbesef* staat, dat elk normaal mensch zoo goed als het instinctief moreel besef is ingeboren. En de lieden, die deze *kunstmatige* rechtspraak uitoefenen, zijn, zoo goed als de lieden, die die kunstmatige rechtspraak, de wetten, maken, personen van kenmerkend materialistische opvattingen. Zij zijn eigenlijk de wacht- en waakhonden van het kapitalistische regeerings-systeem, welk systeem juist in deze dagen zoo verstandig op velerlei slagvelden uit elkaar wordt ge-

schoten. Een stelsel, dat ons dezen wereld-oorlog bezorgde, zal toch, hoop ik, er geen aanspraak op maken na den oorlog nog gehandhaafd te worden. Daarvoor hebben thans de kinderen van de mindergegoeden veel te best schieten geleerd. Een regeeringsstelsel, dat ons brengt de belasting op kunstwerken om moordtuig te kunnen koopen, moet er niet op rekenen, het nog heel lang te kunnen harden. Indien men eerbied voor de rechtelijke macht vraagt, behoort die rechterlijke macht te zorgen, dat zij ook waarlijk eerbied verdient. Deze verdient zij niet, zoolang zij uit het straffen van ongelukkige medemenschen, een riant loopzaak maakt, die rijkelijk brood geeft en van vader op „zeuntje” overgaat. Neen, het is veel fatsoenlijker achter een zinken taptoonbank te staan, dan achter een groene rechtbank. De jenever mag dan veel kwaad op haar geweten hebben, maar nooit zooveel als ons huidig „recht,” dat als leidend principe heeft den aan goederen en geld arme altoos te veroordeelen in het belang van den rijke.

Want de rijke koopt een goeien advocaat (advocaten zijn *koopwaar*. De beste krijgt, wie 't meeste betaalt.) De rijke kan het proces rekken, rekken en als hij van Jantje geen gelijk krijgt, 't bij Pietje probeeren. Jantje en Pietje liggen doorgaans met elkaar overhoop en „corrigeeren” elkaar door een tegenovergestelde meening te „huldigen.”

In ons civiel- zoowel als in ons strafrecht is alles er op aangelegd, een zekere kaste voor wie de juridische carrière, de eenig wenschelijke is, aan een rijke broodwinning te helpen. Hetzelfde geld, nu besteed aan wettenmakers en hun parasieten-aanhang, zou, verstandig, humaan, Christelijk besteed aan sociale instellingen, de misdaad en de overtreding zoo goed als uitroeien. Er bestaan geen misdadigers. Er bestaan slechts idioten, verwaarloosden, zwakken en zieken. Deze vier categorieën besteede men uit bij den boer.

Maar men betale er geen milliarden voor aan beroepsstraffers.

Wat het civiele recht aangaat — men late de menschen toch hun eigen geldzaken bedisselen. Wat heeft het Rijk er mede te maken of Jan het met Piet niet eens is over een geldquaestie. Laten de vakvereenigingen eigen particuliere rechtscollege's oprichten. Dan weten de beide partijen ten minste, dat ze door deskundigen, door vaklieden, worden gevonnist. Onze civiele rechtbanken zijn geheel verouderde instellingen. De geheele begrooting voor civiele rechtspleging is een diefstal aan de natie. Als twee reeders ruzie hebben over een schip, laat ze dan naar de reeders-vakvereeniging gaan om een beslissing in hun zaak. Als een assurantie-maatschappij kijft met een journalist, die brand heeft gehad, wel dan is er een Kamer van Assuradeurs en een Journalistenkring, die samen uiterst bevoegd zijn om „heibel" over een geldzaakje op te knappen.

Er bestaat geen enkele reden, waarom de Staat, ter wille van deze particuliere ruzie's, ons geld, milliarden, moet beschikbaar stellen voor de juridische faculteit en de rechtbanken. Rechters van de universiteit zijn niet in staat in zaken van de praktijk recht te spreken. Daarvoor hebben ze levenslang te veel buiten de practijk des levens gestaan. Daartoe zijn ze te dom. Prof. J. A. van Hamel heeft geprotesteerd tegen het monopolie van de artsen. Dat was verkeerd, omdat aan den arts het leven van den mensch wordt toevertrouwd. Maar iets waars lag er in zijn betoog. Wij kunnen in elk geval beginnen met het minst gevaarlijke en het *monopolie der juristen afschaffen*. Als dat goed lukt, is er nog altoos tijd om over de afschaffing van het artsen-monopolie te praten. Want het afschaffen van het juristen-monopolie kan hoogstens geldverlies brengen, maar het afschaffen van het artsen-monopolie zou verlies van menschenlevens ten gevolge

kunnen hebben. Wel zeker, een jurist zelf heeft hier het vonnis geveld over zijn eigen kaste.¹⁾

Wel zeker, schaffen wij de civiele rechtspraak als object van staatszorg af. Wie zin heeft zich tot rechtskundige te vormen, wel dat hij die studie-lust uit eigen zak betale. Waarom zal men den Nederlander dwingen twintigduizend gulden 's jaars te betalen per stuk voor de opleiding van zijn eigen beulen, wetverkrachters, wreedaards, huichelaars, vernuftelingen, door-demazen-van-de-wetkruipers, rechtsverdraaiers, spijker-op-laag-water-zoekers, vaderlandslooze individuen, die de *arme* kinderen van de Nederlandsche volksfamilie op water-en-brood opsluiten, omdat ze geen geld hebben.. welk geld ze gedeeltelijk niet hebben, omdat het deel van 't nationaal vermogen, dat hun toekomt, wordt besteed voor overbodige juristerij. Ik ben er zeker van, dat de afschaffing van de juridische faculteit (civiel gedeelte) onmiddellijk ten gevolge zal hebben, dat men zich in de jura particulier zal kunnen doen onderrichten op dezelfde wijze als men dat moet doen, wanneer men talen wil leeren of wiskunde of stenografie. Juist zooals in de litteratuur, zullen dan vak-tijdschriften, door particulieren uitgegeven, wel zorgen voor den bloei van het civiele rechtswezen. En voor beëdigde verklaringen zou één rijksambtenaar in elk arbitrage-college voldoende zijn.

Wij moeten in 't land van Rembrandt niet de moderne kunstwerken gaan belasten. Want de kunst is een der weinige zaken, waarin een klein volk internationaal groot kan zijn. Maar wij moeten op de goede wijze bezuinigen door het parasitaire universiteits-wezen te besnoeien. Dit is ook economisch te verdedigen. Schilderijen en kunstvoorwerpen in 't algemeen vormen

1) Een ander jurist, mr. R. A. Fockema, *president van het Gerechtshof te Leeuwarden*, heeft zooeven bij Bohn, te Haarlem, een „Varia” doen verschijnen, waarin hij leuk-weg komt mededeelen, dat ons Nederlandsch rechtswezen door-en-door bedorven en rot is.

artikelen van uitvoer, handelsobjecten van groote internationale waarde, daar ze aan materiaal zeer weinig kosten. De Nachtwacht heeft aan doek en verf wellicht hoogstens f100.— gekost. De waarde is thans internationaal wellicht vijf millioen gulden. Voor onze geheele Nederlandsche civiele rechterlijke macht geeft echter het buitenland ons geen duit.

Als nieuw principe behoorde in onze wetgeving opgenomen te worden, dat het burgerlijke recht een zaak is, die uitsluitend de burgers zelf aangaat en welks regeling overgelaten worde aan de Kamers van Koophandel en Fabrieken en de erkende vakvereenigingen, buiten bezwaar van 's Rijks schatkist.

Aan heel het advocatenrégime met zijn aanhang van door de universiteits-bul en door de wet gesanctioneerde draaierij, was dan meteen een eind gemaakt.

Ik ben in mijn jeugd korten tijd klerk op het kantoor van een advocaat geweest. Ik heb het bijgewoond, hoe opzettelijk, volgens het gebruik der advocaten, een dubbele boekhouding werd ingericht, één voor de cliënten en één om aan den deken der advocaten te toonen, zoo er klachten kwamen over te hooge rekeningen. Ik heb als jongeling de uitroepen van verbazing gehoord, wanneer de advocaat, op wiens kantoor ik werkte, weder opnieuw ontnuchterd was, als een collega-advocaat, dien hij voor achtenswaardig had gehouden, het absolute tegendeel daarvan bleek te zijn. Ik heb als jongeling den rijke zijn recht zien koopen en het recht van den arme zien vertrappen. Door een brief, dien ik dezer dagen, naar aanleiding van deze feuilletons ontving, heb ik ervaren, dat één getuige uit dien tijd Godlof nog leeft. Dit heeft mij den moed gegeven, dit te schrijven. De rest is..... zelf-censuur. Want ik ga nu voort met het verslag van mijn avonturen in het Huis van Bewaring te Rotterdam.

.

Het Haagsche oude mannetje, dat tegen een boom heeft gestaan, zal straks ontslagen worden. Maar hij is in groote verlegenheid. Hij bezit slechts dertig centen. Hoe zal hij daarmede van Rotterdam naar Den Haag komen? Willem, de manke landlooper, raadt hem aan over Delft te gaan en legt hem uit, welke wegen het kortst zijn. De andere landlooper geeft hem den raad, het bootje tot Delft te nemen. Maar het mannetje is bezorgd en onrustig. Als hij maar vóór den avond thuis is. En als 't maar niet regent, want zijn schoenen zijn niet te best en als hij natte voeten krijgt, is hij er een week ziek van. „Vraag het aan den directeur,” raadt Willem. „Dan krijg je misschien een kaartje voor den trein. Geld geven ze je niet; want als ze geld zouden geven, dan zou er menig een jenever voor koopen en niet naar zijn stad teruggaan.”

Tegen den avond gaat de kluisdeur open en het Hagenaatje vertrekt. Hij laat, hoewel hij weinig gesproken heeft, een leegte achter. Want het gemeenschappelijk leed verbreedert spoedig. Alle deze wegens bekeuringen opgesloten lieden, voelen voor elkaar vriendschap. Hun straf ondergaan zij met een soort fatalisme. Zij zijn zoo overtuigd van hun rechteloosheid, van de macht der kaste, die door hen leeft (en goed leeft), dat hun besef van menschaardigheid op sommige punten is verzwakt. Het gevangenis-strafstelsel, dit middeleeuwsch-wreede lijfstraf-instituut, in stand gehouden ter wille van de klasse der materialistisch-kapitalistische juristen, heeft als gevolg het verlies van het gevoel der persoonlijkheid en der eigenwaarde. Een volwassen mensch, dien men van zijn vrijheid berooft en volkomen afhankelijk maakt van uit de lagere klassen gesproten bewaarders, die allen, slecht betaald, overwerkt en prikkelbaar, afleiding zoeken in treiteren en koejeneeren, *moet* zijn zelf, zijn persoonlijkheid verliezen. En toch, de maatschappij is gegrondvest op het individueele initiatief, zoodat de gevangenis juist het

tegendeel bewerkt van 't geen de kaste der belanghebbende juristen beweert. Het gevangenis-stelsel maakt door onthouding der vrijheid, de menschen ongeschikt voortaan in vrijheid te leven. Vandaar de recidive als proef op de som. Vandaar het ware woord, „*dat wie eenmaal in de gevangenis geweest is, er vroeg of laat weder in terugkeert.*”

Ik krijg een brief. De brief is te voren geopend. Welke rechten heeft de directeur van de gevangenis, om een brief van mijn meisje aan mij, te openen en te lezen? Waarom mag het briefgeheim geschonden worden van iemand, die, in stede van zijn bediende opdracht te geven, even een postwisseltje aan den ontvanger van registratie te zenden, zijn boete gaat afzitten? Welke gevaarlijke mededeelingen kunnen iemand bereiken, die een kar vóórt heeft getrokken in plaats van heeft geduwd of die een borrel te veel heeft gedronken, of die na bezetten tijd in een café is gebleven, of die zijn meening heeft geuit omtrent de politiek door Potsdam gevoerd, of die op straat een lied heeft gezongen of die tien eieren op een land heeft opgeraapt, of die een der *tweeduizend* verbodsbepalingen heeft overtreden, welke kans geven op bekeuring? Welk recht heeft men mij deze rechteloosheid aan te doen, ik, die een onberispelijk verleden heb en van mijn arbeidslust meer dan voldoende getuigd heb gedurende vijf-en-twintig jaren van mijn zorgelijk, maar achterswaardig leven? Ik maak er den directeur van 't Huis van Bewaring persoonlijk geen verwijt van. Doch wèl den wetgever. Tusschen een man, die een boete betaalt en een, die een boete afzit, bestaat geen ander onderscheid, dan dat de een wel en de ander niet de paar zilverlingen over heeft. Mag geldbezit zulk een onderscheid maken in iemands verhouding tot den staat, dat de een maling kan hebben aan alle tweeduizend paragrafen, uitgebroeid in hun zelf-

zuchtig, bekrompen, achterlijk juristenbrein, en de ander toe moet staan, dat een derde kennis neemt tot zelfs van zijn allerintiemste zaken?

De brief verbreekt het grijs van den dag voor een oogenblik. Maar de kameraden gaan spreken en dadelijk ben ik weer in hun sfeer van ellende en vernedering.

Men spreekt van de voeding. Willem heeft uitgerekend, dat er, als ik voor 't eerst warm eten zal krijgen, rats op het menu staat. En de drie spreken heel ernstig over de stijve gort, die Dinsdag wordt gegeven, de erwtensoep van Woensdag, de rats van Maandag, rats dat is de roode kool met aardappelen door elkaar. En er worden weer verhalen gedaan over die goede, oude gevangenis te Utrecht, waar tabak gesmokkeld kon worden en waar een polderwerker eens zeven flaaïen (een soort pannenkoek) op zijn naakten rug had binnengesmokkeld en waaraan toen de kameraden gesmuld hadden.

Het lijkt kinderachtig, dat deze menschen zoo zeer over het eten spreken. Maar ieder in zijn aard. Voor hen bestaan er nu eenmaal niet juristen-congres-diners, waar ook immers braaf gebikt wordt en welk bikken ook het voornaamste is, dat deze congressen behandelen gezien het feit, dat een journalist deze heeren thans moet komen zeggen wat hondsche wreede toestanden zij al die lange jaren, maar hebben laten voortduren zonder er zich om te bekommeren.

De „schoolmeester” komt mij bezoeken. Het reglement luidt, dat in elke kluis één boek per week wordt gegeven, dat door een der gevangenen aan de anderen kan worden voorgelezen. Maar voor mij wordt de uitzondering gemaakt, dat ik mijn lectuur mag kiezen. Ik vraag om den catalogus van de gevangenis-bibliotheek. De schoolmeester deelt mij mede, dat mij die niet mag worden ter inzage verstrekt. Ik vraag mij

nog heden af waarom niet. Want ik zou gaarne geweten hebben of deze bibliotheek wel met de noodige kennis van zaken en menschen is samengesteld. De schoolmeester raadt mij Bosboom-Toussaint en Van Lennep aan. Ik bedank. Vraag hem of hij wellicht een boek van Rudyard Kipling heeft, bv. *The light that failed*... En... o geluk... het is er. Ik ontvang een kwartier later „Het licht dat verdween.”

Ik heb het boek langzaam, aandachtig gelezen, als een bijzondere délice welke men met kleine hapjes savouereert om er méér en langer van te genieten. Er is wel veel goeds in de milieu-teekening. Maar de tendenz in-gruwelijk en het boek is een draak. Een oorlogscorrespondent die blind geworden, als blinde heimwee krijgt naar het slagveld en daar romantisch op een oorlogskameel bij een charge sterft. Dat is geen oorlogscorrespondent, dat *is* geen journalist, maar een monster, dat plezier in bloedvergieten heeft en dus geen sympathie verdient noch medelijden. Journalisten, ook die op 't slagveld, zijn zoo niet. Zij blijven altoos voeling houden met hun publiek, zijn leiders van, maar ook ge-leiden dóór het publiek en als zoodanig diep in altoos gevoelsmenschen met sterk besef van hun moreelen plicht. „*The light that failed*” is een „failure”.

Ik kreeg daarna wat er restte in de bibliotheek — een paar bloemlezingen met stukken uit de werken van de menschen van 't geslacht van 1840—'70 litteratuur even saai, breedspakig, klein burgerlijk en valschoromantisch als deze suffe tijd in Nederland was, de tijd van omslagdoeken, camera-obscuratypen, valsche Dickens-inspiraties, kwispedoors, chambre-cloacks, pluimslaapmutsen, Goudsche lange pijpen en Pieters die waaratje verliefd worden om welke buitenzinnige bokkesprong zij behoorlijk humoristisch bespot worden door Hildebrands die zoo braaf zijn, dat zij vermoedens wekken aan eunuchendom. Dus lees ik dan maar liever niet en houd mij bezig met de menschen, die Nicolaas

Beets, de vleier van bourgeois-satisfait Holland, voorzichtiglijk *niet* in zijn ten onrechte beroemd geworden boek heeft geschreven. Beets heeft gevoel getoond voor den gevangen kermisleeuw. Van de gevangen *mensch* rept hij, toch een predikant die toegang kon krijgen tot de gevangenissen van zijn tijd, in geen enkel zijner werken met een enkel woord. Vergelijk eens Max Havelaar met de Camera Obscura. In de Max Havelaar de stem van een mensch bewogen met het lot van de verdrukten en armen, een Gods-mensch, die zich kinderlijk „atheïst” noemt; in de Camera Obscura heel Insulinde getypeerd door... de familie Kegge. En dat in een tijd, toen op Suriname de negerslaven nog geranseld werden als trekossen in oorlogstijd! Deze veel geprezen Nicolaas voelt van 't heele sociale lijden van zijn tijd — er werkten toen bij Regout in Maastricht kinderen van zes jaar 's nachts bij porcelein-ovens (zie de enquête-verslagen van 1880) — alleen het verdrietje van het diakenhuismannetje Keesje.

Ik zit nu Zaterdagmiddag samen met „Willem”, den breedgeschouderden maar toch zwakken landlooper, en den langen, verziekten man, ik zal hem maar Prak noemen, die ik beiden in gevangeniskleeding op de luchtplaats heb zien staan, beiden kleumend en zielig opeengedrongen om een straaltje October-zonlicht op te vangen.

Prak zit lusteloos aan tafel. Willem heeft mij zien lezen in „Het licht dat verdween” en mij met eerbied haast aangezien, toen ik aan mijn tooneelwerk „Het groote Spaansche drama” werkte.

„U schrijft gauw mijnheer. Dat vliegt er maar overheen. En 't staat er netjes ook.”

Bij deze onontwikkelde menschen van den weg, deze arme slachtoffers van ons gebrekkig regeeringsstelsel, ons gebrekkig maatschappelijk stelsel, bij deze ongelukkigen, die door den stand der juristen kunstmatig in stand worden gehouden, opdat deze stand haar nood-

zakelijkheid en nuttigheid naar buiten kan blijven manifesteeren, bij dezen stand van verdrukten dan, heerschen nog middeleeuwsche, feodale instincten. Wie wil leeren hoe de psyche was der lijfeigenen en hoorigen, trachte met deze lieden op natuurlijke wijze, dus als hun gelijken, in aanraking te komen. Hij zal zodoende meer van den geest der middeleeuwen leeren als de menschen, die alleen in boeken, in dood materiaal gestudeerd hebben, juist zooals men meer van een geneesheer leeren kan die chirurgie op een slagveld heeft geleerd dan bij een die uitsluitend op „fantoom” heeft gewerkt.

Deze menschen uit de alleronderste lagen der maatschappij, die op hun tiende jaar de school hebben verlaten en sedert niets meer hebben geleerd, die nauwelijks lezen en schrijven kunnen, hebben een soort schuwen eerbied voor den schrijver, den „Klerk”.

Willem heeft het reglementaire kluisboek, „De houten lepel, novelle van oom Adam, uit het Zweedsch vertaald,” van ’t kastje gehaald en tracht ook te lezen. Maar het boek verveelt hem — en ik kan het best begripen.

„Wil u een beetje in mijn boek lezen?”

Ik zeg „u” tegen hem en schuif hem mijn Kipling toe.

Het „u” doet zijn plicht. De man hoffelijk aangesproken, hij de door allen levenslang naar Nederlandsche gewoonte ge-jouw-de, voelt zich vereerd.

Zoodra iemand arm is, spreekt een jurist hem met jij en jou aan. Juristen verdeelen de menschen in twee soorten, die geld hebben en die ’t niet hebben. Andere onderscheidingen bestaan er voor deze kaste niet.

„Dank u mijnheer,” zegt Willem. „Ik heb vroeger bar veel van lezen gehouden, maar ik heb nu last van mijn eene oog.”

Het is waar. Het rechteroog is dof. Hij lijdt aan staar.

„Zoudt u mij wat willen voorlezen?”

Ik kijk in het boek. Maar er is in „Het licht, dat

verdween" geen enkele bladzijde, die een onontwikkeld man kan begrijpen. Daarom ga ik maar een beetje praten.

"'t Is toch maar een harde straf, die ik heb. Vijftig guldens boete, of tien dagen."

"U kunt een paar dagen afkopen. Elken dag vijf gulden verdiend, is mooi geld. Of verdient u meer 'sdaags met dat schrijven?"

"Vroeger ja," antwoord ik. "Vroeger heb ik wel eens drie rijksdaalders daags er mee gehaald. Maar 't is tegenwoordig met de schrijverij niks meer gedaan."

Mijn klacht, „dat het vroeger beter was" wordt dadelijk aanvaard. Onder arme menschen is 't altijd „vroeger beter" geweest.

"Weet u in de schrijverij is het tegenwoordig al net zoo als overal anders in Nederland. Als je geen geld hebt om te beginnen, kom je er niet of je komt er als je oud en grijs bent en er weinig meer aan hebt. Zie je in de schrijverij is het tegenwoordig geen kwestie meer van talent of kunnen of edel streven, nee, kameraad, 't is alleen een geld-kwestie. Heb je geen geld dan sta je als Nederlandsch dichter niet zoo heel ver af van den landlooper."

Willem heeft aandachtig toegehoord en Prak, die mij met minder intelligentie volgt, kijkt me aan met oogen vol toewijding. Want het doet beiden zichtbaar goed, dat de „klerk" zoo gemoedelijk met ze spreekt en over zijn stand klaagt.

"U zult het in elk geval nog maar beter hebben dan wij," zegt Prak.

"Wat doet u dan?"

"Ik loop nu maar met een kisse met manufacturen. Zoo'n beetje schooien langs den weg. Ik ben vijftien Nederlandsche jaren koloniaal in Indië geweest. Maar weggegaan toen ik op was met een nietig pensioentje. Altijd te veel gedronken."

"Waarom deedt u dat dan?"

"Ja, waarom doe je alles. 't Zal het klimaat zijn, dat

je daar er toe brengt. En dan de verveling. 'k Heb nooit met plezier gediend. Ik ben er alleen van armoei ingegaan en toen het al te lang duurde, ben ik er van aan 't zuipen geslagen."

„Maar waarom gaat u dan nu niet naar Bronbeek?"

„Bronbeek, daar hebben ze 't heel goed, heel goed. Maar daar blijf je toch ook militair en je staat er toch ook weer onder je meerderen. En je mot zóó laat op en zoo laat eten en zoo laat op stok. Als je dat zooveel jaren al in dienst hebt gedaan, dan wil je eindelijk ook wel eens van 't koejeneeren af zijn en je vrije leven hebben."*)

„Heeft u dat dan nu?"

„'k Schooi mijn kossie zoo goed en kwaad als 't gaat. En ik ben ten minste mijn eigen baas. 'k Heb ook wel harde dagen — want tegen den winter komt de ergste tijd an. Maar er zit niks anders op. Een ambacht ken ik niet. Een soldaat leert soldaatje-spelen en daar heb je niks an in de burger-maatschappij."

Hij zwijgt, zit stil, lusteloos, gebroken, als een mensch, die het wreede, harde leven maar over zich heen laat gaan.

„'k Ben ook al in Veenhuizen geweest, al een paar

*) Naar aanleiding van deze zinsnede ontving ik 27 Maart j.l. een schrijven van een verpleegde uit Bronbeek, waarin o.m. de volgende zinsneden voorkomen: „Het is u mijnheer Canter, blijkbaar niet bekend, welke slechte toestanden hier op Bronbeek heerschen. Het wemelt hier van Duitschers. Dat de politie hier in Duitse handen is en hier een Duitse geest heerscht, zult u zeker wel kunnen begrijpen. Aan iemand, die belang in „Bronbeek" stelt, kan ik heel veel vertellen. 't Verwondert mij, dat er nooit iets van uitlekt. Velen zijn van meening, dat de oud-kolonialen hier een uitstekende behandeling genieten. Niets is verder van de waarheid. De behandeling in 't hospitaal is liederlijk. De Duitse tucht zit er zoo in, dat niemand durft te klagen. Zou er geen kans bestaan, de Bronbeeksche toestanden in een dagblad gepubliceerd te krijgen? . . ."

Ik geef hier eenige zinsneden uit den brief, zooals ik dezen ontving. Misschien dat door deze publicatie de overheid nu eens verbetering brengt, zonder dat een journalist er zich voorspant.

maal,” gaat hij voort. „En er al eenmaal weggeloopt ook.”

„En weer gepakt?”

„Niet dadelijk. Maar gepakt wor je altijd weer. Waar zal je heen? Maar je loopt weg uit verveling en om eens een verandering te hebben.”

„Dat begrijp ik. Wie voor de vrijheid geboren is, kan niet altoos opgesloten en bewaakt leven.”

„Begrijpt u het mijnheer?” vraagt Willem met verwondering en genegenheid in zijn oogen.

En Prak komt ook heel vriendschappelijk bij den klerk zitten, die nu eens niet snauwt en *niet* volgens reglementen handelt.

.

Willem verhaalt mij zijn levensgeschiedenis. Eerst heeft hij mij verteld hoe hij zijn bekeuring heeft gekregen. Hij heeft gedronken, bar gedronken, hij is stomdronken geweest. Mij boezemt dat alleen medelijden in. Een slecht gevoed mensch, overal vertrappt, be„jouwd”, gereglementeerd, zonder dak, zonder huis, *zonder vrouw, zonder kinderen, zonder ambacht*, vindt in den roes juist als in den slaap, een weinig tijdelijke verzachting, Zich veertig jaar op een oorlog voorbereiden, in een Vredespaleis, officieel over vredesbedoelingen staan te huichelen, is veel erger dan een flinke roes drinken om een beetje ellende van een rampzalig bestaan weg te spoelen. 't Eerste is monsterachtig, 't laatste slechts zwak-menschelijk. Dr. Kuiper, die ons met een drankwet heeft opgescheept, welke hij liever in 't vaderland van zijn moeder, Zwitserland, dan van 't botteliersbedrijf leeft, had moeten voorstellen, zou goed doen in zijn „Standaard” eens een statistiek te geven van al de ellende door zijn drankwet over het Nederlandsche volk gebracht. Zeer vele Nederlanders worden elken dag tot onrechtvaardige straffen veroordeeld op grond van een wet, die van de eerste tot de laatste paragraaf

strijdt tegen het principe van ons Nederlandsch volksbestaan, onze Nederlandsche volkspsyche, dat is eerbied voor de individualiteit, eerbiediging van elks persoonlijke vrijheid.

Heel dat dure gemier met „verlof” en „vergunning” is volkomen overbodig. Gezonde lichaams oefening, gelegenheid tot vermaak en goedkoop voedsel en goedkope zwak-alcoholische dranken zijn middelen tot drankbestrijding; geen Moffrikaansche verbodsbepalingen en het straffen van allerhande arme menschen met boeten ver boven hun inkomen. De hedendaagsche drankwet is een gestadige aanranding van de vrijheid des Nederlandschen volks.

„Waarom draagt u de kleeren van 't Huis?” vraag ik aan Willem. „Kunt u er niet voor zorgen, dat u niet onrein wordt?”

„Nee, daar kunnen wij menschen niet voor zorgen. Wij slapen, als 't heel goed gaat, in logementjes voor twintig centen 's nachts met 's morgens koffie toe. Als nu op zoo'n bed vóór ons iemand met ongedierte heeft geslapen, dan krijgt degeen, die daarna op 't bed komt, het ook. En geld om te gaan baden, goed om je te verschoonen, heb je niet. Wij zijn altoos zwervende — dragen ons heele hebben en houden op ons lichaam. Als wij ons haar willen laten knippen, vinden wij dikwijls geen barbier, die ons toelaat. Dan is hier het Huis voor ons een uitkomst. Hier krijgen wij dan een bad, zeep, schoon goed en misschien knipt de bewaarder mijn baard. Ik loop er al veertien dagen mede, maar ik had geen kans hem kwijt te worden. Ik kon de vijf centen niet overhouden...”

„En u dronk voor twee dubbeltjes jenever...”

Hij keek mij even kwaad aan. Toen:

„Daar kwam ik door de miezerigheid toe... Dat was uit ellendigheid.”

De andere landlooper, die dof en smartelijk had zitten te kijken, haalde ik nu in het gesprek.

„En waarom draag jij het goed van 't Huis. Voor een

man van jouw flink postuur wordt er toch overal wel een broodje gebakken."

"Als je 't betaalt, dan bakken ze overal een broodje voor je."

"Die is goed. Nee... da's een goeie mop."

Ik heb zijn postuur flink gevonden en ik heb zijn mop geestig gevonden. Zelfs een landlooper is tegen zooveel charmeer-kunst niet bestand.

"Ik ben vijftien jaren in Indië koloniaal geweest. Maar 'k heb nooit goed opgepast. Als jonge snaak geteekend en naar Harderwijk gegaan, zonder dat ik wist wa 'k deed. 'k Dacht varen op een boot naar Indië en dan daar hokken met een blauwe meid... maar ik kon niet tegen 't klimaat en niet tegen de koejenatie in dienst. Ik ben er aan 't zuipen gegaan en renitent geweest.... En toen na vijftien jaar terug naar Holland. Wat moet ik hier doen? Een vak of ambacht leer je niet in dienst. Toen ben ik maar met een kissie manufactures den weg opgegaan. 'k Haal daarmee zoo'n beetje mijn kossie op. Maar 'k heb al heel wat achter den rug. Ook al in Veenhuizen geweest... al wel tweemaal... en in Hoorn (de rijkswerkinrichting) ook al... Ook al uit Veenhuizen weggelopen..."

"Kon je 't er niet harden?"

"Als het te lang duurt niet. Dan wil je wel eens onder de geboeien uit, dan wil je wel weer eens mensch zijn en je zelf. 't Is er niet slecht in Veenhuizen, maar je bent er net als in dienst... je mot altoos gehoorzamen en je eigen wil en lust op zij zetten..."

Gemoedelijk, zacht, droevig heeft hij mij zijn levens-tragedie verteld.

"Wat zouden jelui nou wel zelf het middel vinden om jelui uit jelui beroerdigheid te halen. Dan kan ik er eens in de krant over schrijven."

Ze zitten allebei te denken, maar weten niet te antwoorden.

"Kom," zeg ik tegen Willem, "u bent iemand, die toch al eigenlijk zoo'n stuk geleerde is. Als u nu eens

te vertellen had, wat verbeterd moest worden, als u nu eens minister Ort was, wat zou u dan doen om betere toestanden voor landloopers te krijgen?"

Hij denkt lang. Dan zegt hij:

„Ik zou verordineeren, dat er staatsfabrieken moesten opgericht worden, waar iedereen kon werken. En wie niet werken wou, die moest met de zweep gedwongen worden tot werken..."

„Dat gaat niet," antwoord ik. „Want een Nederlander wordt vrij geboren en al wil hij levenslang geen slag werken, dan mag nog niemand hem met de zweep dwingen. Er is genoeg overvloed om zelfs de luiards te onderhouden."

„Da's waar," zegt Willem. En Prak, de andere landlooper, geeft mij door zijn blikken gelijk.

„Ja... makkelijk is 't niet. 'k Moet er eens over denken. Ziet u, 'k heb te Werkhoven kennis aan een brugwachter. Nu 'k zelf niet meer lezen kan, leest hij mij wel eens voor. 'k Zal eens met hem spreken. Die weet zijn weetje óók, die bruggewachter. Die is atheïst en sociaal-democraat."

Wij blijven zwijgen. Ik ga schrijven. De twee mannen, moede, lusteloos, zitten traag en apatisch, wachten, wachten... Dan weer gaan ze op- en neerlopen in de kluis, tien stappen heen, tien stappen terug. Tot de bel luidt en de avondboterham komt.

Door 't luikje van de deur worden weer voor ons ieder, drie sneden droog maïsbrood toegestoken. Zij gaan ze langzaam opeten, altoos sprekend over het brood en het eten in de gevangenissen... Ik schenk ze twee van mijn drie sneden, die ze dankbaar aannemen en opeten.

Om negen uur luidt de bel opnieuw. De bewaker komt binnen, sluit het ijzeren hek van de slaapkluis open. Wij worden allen afzonderlijk weder in de ijzeren slaapkooien gesloten. De electrische Philipslamp blijft nog vijf minuten branden, gaat dan automatisch uit.

De twee liggen op hun stroozak nu te spreken. Buiten stormt het.

„'t Is hier beter dan buiten,” zegt Willem.

„Ja... buiten is 't nou niks...”

„Ik wou, dat wij den winter al door waren. Ik heb nog nooit zoo tegen den winter opgezien als dit jaar. 't Wordt nou hoe langer hoe moeilijker bij de boeren. Er loopen er te veel op den weg...”

„De boeren worden te rijk en dat maakt ze hard.”

„Ik ga, als ik weer vrij ben, naar de provincie Utrecht. Op Werkhoven aan. Waar ik vandaan stam. Daar ken ik een boer die mij als kind heit gekend. Daar kan ik in den barg (hooiberg) kruipen...”

Een poos is het stil. Dan Willem weer:

„En die honden, die vervl...kte honden, die ze tegenwoordig hebben. 't Zijn allemaal politiehonden. 't Zijn roofdieren, die ze tegenwoordig bij de boeren hebben. Vroeger was dat allemaal beter. En de boeren waren ook barmhartiger. D'r moet in Overschie een boer geweest zijn, een boer met zijn wijf, die waren zoo goed voor den man van den weg. Wie bij ze aankwam, die kreeg een boterham en een kop koffie en ze hadden een schuur, met twee bedden voor den reizenden man. Daar mot het gebeurd zijn, dat de koddebeier op de deel zat en die dronk een kop koffie en at een boterham met spek en toen kwam er een man van den weg langs en die vroeg wat en ze lieten hem ook binnen en gaven hem een boterham met spek en een kop koffie, toen zegt die koddebeier:

„Ik zal jou eens opschrijven wegens bedelarij.”

Met dat-ie dat zegt, wordt die boer driftig en zegt: „Mot jij een arm mensch dat lappen, vuile gluiper. Nou jij d'r uit of ik trap je d'r uit, verradelijke Judas... Geef ik jou an voor al de fooien die jij hier aanneemt...”

„Jaagt 'm het erf af, de sloot over en de hond 'm na...”

„Hahaha!”

Een breede lach uit volle keel van Prak klinkt in de stilte van de kille kluis en echo't in de plaatijzeren wanden.

„En die jongen van den weg is er toen gebleven als knecht tot zijn dood... tot den dood van die boer en zijn vrouw... bar, bar beste menschen...”

„God mag ze d'r voor zegenen.”

„Ze zijn dood allebei, zooals ik je zeg.”

„Dan zegent God ze maar in zijn hemel... Nacht kameraad...”

„Nacht kameraad...”

„Slaap je al schrijver?”

„Nacht kameraad...” mompelt de schrijver, die niet slaapt. Want hij mijmert.

Hij mijmert over twee landloopers, die gaan slapen met een zegening op de lippen voor een (denkbeeldigen?) boer en zijn vrouw, die eens een keer de partij van den „jongen van den weg” tegenover den veldwachter hebben gekozen.

.

Zondag.

Om zeven uur heeft de bel ons gewekt. Tien minuten later zitten wij weer in de zitkluis en zien elkaar aan, wachtend op de drie sneden maïsbrood.

Om half acht krijgen wij een nieuwen kameraad. Het is een man in boeren kleeding op klompen, met een rooden halsdoek om den hals en een pet op en al grijs haar. Hij heeft zijn kleeding mogen aanhouden.

„Zouden ze mij twee dagen koud geven?” vraagt hij dadelijk aan Willem. „Ik ben vannacht in Vlaring al in 't cachot geweest. Zoo lazerus als ik was. 'k Heb tot mijn middel in een natte sloot gelegen... 't water kwam mij tot hier. Als ze me er niet uitgetrokken hadden, was 'k naar de haaien gegaan... Als ik geen liter verstouwd heb, mag je 't liegen heeten... Ze heb-

ben mij naar 't cachot motten dragen. En vanmorgen hierheen gebracht. Ik werk bij de boeren... Zouwen ze die nacht cachot voor een dag rekenen?"

„Zeg het tegen den directeur. Dan heb je kans.”

't Oude boertje kijkt mij glunder aan, gaat tegenover mij op een bank zitten; kijkt mij weer aan.

„Waarom zit jij hier? Met negotie geloopt?"

„Vijftig guldens boete,” zegt Willem, trotsch op den duren kameraad.

„Principaal?" informeert 't boertje,

„Nee... hij verdient elken dag vijf gulden.”

„Dan hè je gelijk, dat je 't verdient... Ik heb principaal,” gaat 't boertje voort. „Ik ken alle cachotten van Nederland en koloniën. Ik heb dertig Nederlandsche dienstjaren in Indië. Geen Indische... nee Nederlandsche... en vierhonderd gulden pensioen... 'k Verdien bij de boeren zat geld. 'k Ben nou bij een boer onder Vlaring. Ik heb er de kost, inwoning en een daalder daags... Ik ken overal zat werk krijgen... Ik was zoo lazarus, da ze me bekans voor dood uit die sloot haalden... Hoe oud denk je nou da 'k al ben?"

„Vijftig jaar,” raad ik.

„Doe d'r nou is eventjes twintig bij. Dan ben je er nog niet. Ik ben van 1844... Maar ik ga nog voor geen jonge kerel uit den weg. D'r zijn bij die boer twee zeuns, stevige, jonge knullen. Die staan vorige Zondag bij 't kolenhok en daar staan vier mudden anthraciet. Wedden ze met mij da 'k die vier mudden niet naar 't varkenshok kan dragen en terug. Wed ik van jawellis. Gaan eerst die knullen aan 't dragen... hebben na den tweeden zak 't zweet in parels op d'r boerentronies, da's d'r in zwommen. Neem ik die zakken op, draag ze naar 't hok, een voor een, alle vier en weer terug. Stonde die boerenlummels te kokhalzen van d'r schaamte, door den ouwen geleid te zijn. Zeg ik: geef op de twee gulden. Wouen ze d'r een geven. Neem ik een kolenschap op en zeg: „'k sla jelui de schop door jelui boerenkoppen heen als jelui niet elk een gulden

afdok... ik heb met jelui allebei gewed... kwamme ze voor den dag elk met d'r zilverling, want ze kenne mij... 'k Had ze zoo naar den duvel geholpen ook... 'k Heb d'r al zooveel naar de andere hel geholpen... 'k Heb Bali en Lombok meegemaakt... Drie expedities... As 'k de blauwen op een rijtje zag staan die ik weggeblazen heb, dan kon ik de Maasbrug héén en weer bezetten... Dòd... alles dòd... en we motten allemaal dòd... 'k Heb tweemaal een kogel door mijn poot gehad... geloof je 't niet... dan kijk hier..."

Hij stroopt zijn bombazijnen broek op, laat zijn knap ondergoed zien, toont mij zijn bloote kuit met twee diepe litteekens.

„En ik heb ook vuil van een lilah (een Indisch kanon) in mijn oog gekregen. Maar die mij dat heit gelapt, heb ik zijn bekomst gegeven. Dat was op Bali... daar kreeg ik als tirailleur vuil in mijn oog... maar hield mij goed en schoot drie blauwe jongens van de sokken. Daar was vast de man bij die 't mij gelapt had. Dòd hoor... allemaal dòd. 'k Had recht gehad op de Militaire Willemsorde, want bij de eerste Lombokexpeditie heb ik mijn overste ontzet... ik met twee kameraden. Hij kreeg een schot door zijn buik en viel. Als we hem hadden laten liggen zou ie gitjingtangt zijn... ik met twee kameraden er op af en laten wij hem van uit de vuurlinie gedragen hebben. Mijn pooten waren rood van zijn bloed."

„En waarom kreeg je dan de Willemsorde niet?"

„Wegens renitentie. De dokter wou mijn oog uit mijn kop nemen, waar vuil van die lilah in was gekomen om er een glazen oog in te zetten. Ik zei, blijf van mijn oogen af, zet glazen oogen in je eigen kop. Wou ie 't met geweld doen — hief ik mijn hand op en wou 'm een harsenschudding geven. Kreeg ik meteen cachot en was mijn Willemsorde kwijt. Maar mijn oog zit vandaag den dag nog in mijn kop, al kan ik er minder mee zien. Maar ik heb het expeditie-kruis van Bali en de medaille van Lombok... Dertig Nederlandsche

dienstjaren in Indië... En ik heb ook wat centen van een erfenis... maar daar kan ik niet aan komme, ik staan onder „coeranteene”, omdat ik alles verzuip. Ze willen dat 'k het zuipen laat... maar ik ben d'r twee-en-zeventig mee geworden en we motten toch allemaal død. Dan ik maar død door den borrel. Ik heb d'r al zooveel zien sterven... Allemaal død, død. Død is niks.”

Het stichtelijk Zondagsgesprek wordt afgebroken door den bewaarder, die ons komt vertellen, dat wij naar de kerk moeten gaan. Dat wil zeggen, het oude, krasse boertje en Prak. Willem is Katholiek en zal eerst ná de Protestanten naar de kerk kunnen gaan... En wat mijn geloof is.

Welk een moeilijke vraag.

„Ik ben als Jood geboren...”

„Dan behoeft u niet naar de kerk, maar u kunt bezoek van een Israëlietischen godsdienstleeraar verlangen.”

Het is er mij echter om te doen, de godsdienstoefening in de gevangenis-kerk bij te wonen. Dus belijd ik den bewaker, dat ik, hoewel ongedoopt, toch mij beschouw als een Christenmensch. De bewaker zal 't moeilijke geval van mijn niet in een bepaald hokje passend „Christendom” aan de beslissing van den directeur overleggen.

Als te tien uur de kerkbel luidt, deelt de bewaker mij mede, dat ik den protestantschen kerkdienst mag bijwonen.

En wij drieën gaan achter elkaar in den langzamen gevangenis-tred, de trappen af, de gang door, een deur in en worden dan één voor één elk door een bewaker in een klein hokje gesloten, waarvan de deur weder dicht gaat. Het hokje heeft een houten zitbankje, een schuine plank waar een bijbeltje en een gezangboek op ligt. Ik kijk door een kleine opening in een ruimte, waar ik in zes rijen boven elkaar, in een

halven cirkel, amphitheatersgewijs, hokjes zie. De gevangenen kunnen elkaar niet zien, maar wel den predikant en den voorzanger en den organist. Deze drie zien echter wel ons allen... drie, vier reeksen hoofden van gevangenen.

Welk een droeve kerkdienst. Want in het Huis van Bewaring zitten niet alleen de menschen, die een geldboete door celstraf inlossen. Er zitten ook menschen, die in voorloopige hechtenis zijn, in afwachting van de behandeling van hun zaak voor de rechters. Deze leven in de moeilijke tijden, de vreeselijke tijden, dat zij nog niet weten, welke straf hun te wachten staat. Ook zijn in 't Huis van Bewaring de veroordeelden, die wachten op opzending naar Hoorn of Leeuwarden, enz.

Op een seraphine-orgel speelt de organist eerst een paar accoorden, dan wordt een gezang genoemd en allen zingen. Beneden in de hokjes zitten de vrouwelijke veroordeelden.

Na het gezang, hoe smartelijk klonk dat, een koorgezang van eenzaam in hokjes opgesloten menschen, kwam van achter een groen gordijn de godsdienstleeraar en hield een preek naar aanleiding van Handelingen, Hoofdstuk 16. Eerst werd het hoofdstuk gelezen. De gevangenen vernamen, hoe Paulus en Silas in de gevangenis werden geworpen; dat te middernacht Paulus en Silas baden en Gode lofzangen zongen en de gevangenen het hoorden. „En er geschiedde snellijk een groote aardbeving, alzoo, dat de fondamenten des kerkers bewogen werden; en terstond werden al de deuren geopend en de banden van allen werden los. En de stokbewaarder, wakker geworden zijnde en ziende de deuren der gevangenis geopend, trok een zwaard en zou zich zelve omgebracht hebben, meenende, dat de gevangenen ontsnaden waren. Maar Paulus riep met groote stem, zeggende: „Doe uzelf geen kwaad; want wij zijn allen hier.” En als hij licht geëischt had, sprong hij in, en werd zeer

bevende en viel voor Paulus en Silas neder aan de voeten. En hen buiten gebracht hebbende, zeide hij: „Lieve heeren! wat moet ik doen, opdat ik zalig worde?” en zij zeiden: „Geloof in den Heere Jezus Christus en gij zult zalig worden, gij en uw huis.”

De godsdienstleeraar stelde Paulus als voorbeeld aan de gevangenen. Hoe hij voorkwam, dat de gevangenisbewaarder zichzelf van 't leven beroofde.

Terwijl de godsdienstleeraar sprak, gaven de vrouwen, door herhaaldelijk te hoesten en te kuchen aan de mannen blijk, dat zij er óók waren. Soms was dat zoo opzettelijk, dat het mij leek of enkele der vrouwen aan kennissen onder de mannen teekens gaven.

Wat de preek zelf aangaat, zij leek mij juist als de geheele godsdienstoefening, blasphemie. Ten eerste is het iets ongehoords, dat men menschen, die een boete gaan afzitten, omdat zij arm zijn, precies zoo behandelt als zij Zondags ter kerk gaan als de menschen in de strafgevangenis te Leeuwarden. Ik wil aannemen, dat men gevaarlijke individuen voor de veiligheid van anderen, ook bij de godsdienstoefening in een hok sluit, zooals men dat een hond zou doen. Maar dat men op deze wijze *Christendom* predikt aan arme vischvrouw-tjes, brave, eerlijke huismoeders, die voor groote gezinnen werken; die 's morgens om vijf uur op moeten om hun visch op de veiling in te slaan; die den heelen dag achter hun zwaren kar kruien, ook zóó *ter kerke* stuurt, als zij bestraft zijn omdat zij niet dadelijk doorgereden hebben als een agent het hun gebood of een oud mannetje, die wat tegen een boom heeft gedaan of een man, die na bezetten tijd een borrel heeft gedronken of zelfs een borrel te véél — zie dat is de grenzen van 't geoorloofde en ook van het noodzakelijke *verre* overschrijden. Ook zij, die zich in voorlooppige hechtenis bevinden en dus heel goed volkomen onschuldig kunnen zijn, mag men niet, alleen omdat men ze verdenkt, deze vernederende behandeling aandoen. Dit schept verbittering en moet leiden tot wan-

hoop, tot het besef, dat er met den arme mag gehandeld worden naar goedvinden.

De preek was wreed. Ten eerste dan, menschen tusschen dikke wanden achter zeven gegrendelde deuren van plaatijzer gesloten het wonder-verhaal te doen van een groote aardbeving, die alle deuren van den kerker opent, is ijdele hoop wekken, ijdele fantasieën aanstoken. En genegenheid voor bewaarders kweekt men niet aan, door Paulus als voorbeeld te stellen, die den gevangenbewaarder afhoudt van zelfmoord, maar door de bewaarders niet te kiezen uit menschen uit den minderen stand, die door overwerk, nachtwerk en te lage loonen geprikkeld, bijna altoos hondsche zijn tegen de ongelukkigen, die zij *bedienen* en bewaken en tuchten moeten, maar tot bewaarders aan te stellen goed gesalarieerde menschen van beschaving, gevoel en ontwikkeling, die hun vak als roeping opvatten. Men zou den hooger post op de begroting van Justitie kunnen dekken door de eenvoudige bepaling, dat van elke advocatenrekening vijf procent aan het rijk behoort betaald te worden, nadat onder eede door den advocaat verklaard was, dat 't bedrag der declaratie van den advocaat naar waarheid was opgemaakt. De deken zou dan tevens een blik krijgen op de honoraria der advocaten.

Gevangenisbewaarders, die zich van 't leven willen berooven, omdat door aardbevingen de deuren van de gevangenissen open gaan, komen over 't algemeen in Nederland even weinig voor als voelbare aardbevingen. Maar integendeel komen er in de gevangenissen vele gevallen van zelfmoord voor. Het zou leerzaam zijn een statistiek te publiceeren van het aantal gevangenen, die zich in de laatste tien jaren in Nederland van het leven hebben beroofd en daarmede hun misdrijven en straffen. Men zou ervaren, dat de doodstraf in Nederland nog niet is afgeschaft, maar nog altoos bestaat — alleenlijk maakt men nu den gevangene tot zijn eigen beul. Dr. Kuyper, die zoo allerchristelijkst voor

de doodstraf ijvert, ondanks het uitdrukkelijk verbod: „Gij zult niet dooden,” zou met die statistiek in de hand zooveel pret hebben over de christelijke beschaving in Nederland, dat hij subiet een plezierreis ging maken naar Duitschland — zijn eigenlijk vaderland.

In den langzamen, sleependen sjokpas ben ik weer met de kameraden de drie étages van den zoel-zoetig stinkenden hal opgeklommen en in den steenen kluis opgesloten.

Willem, die Katholiek is, begint te vertellen van zijn opvattingen van den bijbel. Hij vertelt heel ernstig, dat Christus, naar hij in een boek heeft gelezen, den Romeinschen keizer heeft willen verdringen om zelf keizer te worden. Toen is hij met behulp van Joodsche soldaten tegen de Romeinsche troepen opgetrokken, maar de Romeinsche soldaten werden beter betaald en gevoed en hebben het van de troepen van Christus gewonnen en toen hebben ze Christus als opstandeling gekruisigd. Later hebben ze er maar wat van gemaakt. En Maria, dat was een kind van een hofdame van koning David.”

„Da kèn,” zegt de oude boer. „Want David hèt genoeg vrouwen gehad.”

Willem geniet van zijn theologische les en zijn bekeerling. Maar de oude boer is toch minder volkomen bekeerd dan Willem wel hoopte.

„Ik geloof aan niks. Dòd is dòd... Ik heb er te veel de pijp uitgejaagd en de pijp zien uitgaan... Er zijn in den Ost wel kameraden in mijn armen gestorven. Dan zeg je niet veel. Dà bin je met al je drokte een wurm... D'r is niks hoor — als je in je kist ligt is 't meteen uit ook...”

Wij worden door den bewaker gehaald om te luchten. En weer gaan wij sjok, sjok de trappen af en komen beneden op de luchtplaats, waar ik oude kameraden aantref... den ex-kellner uit de fijne sociëteit, de boerenjongen van de eende-eieren, de lange, magere, onder-

worpen man van den eersten dag, de vuur-en-bankwerker. Maar er zijn twee nieuwe mannen. Eén met een scherp, stekend oog, een adelaarsneus en een neerhangende blonde snor, een ras-type van den Nederlander. Hij loopt trotsch en verbeterd, op-neer, op-neer, zooals een kapitein op een scheepsdek. Hij interesseert mij en op hem toetredend, zeg ik vragend:

„Principaal?”

„Nee... vijftien gulden of zes dagen...”

„Ik vijftig gulden of tien...”

„Da's een rèk...”

„Ze kunnen de moord st....”

En na dit hartige woord loop ik ook eenige malen op de meest uittartende wijze op-neer, op-neer. Toen weer tot hem:

„Waarom hebben ze jou geknipt?”

„Voor 't stroopen...”

„Stom om je te laten pakken,” zeg ik bestraffend.

„Dat kè je makkelijk hier zeggen... Maar 't is mijn eerste bekeuring niet... 'k Heb er al wel tien bekeuringen voor gehad... Telkens betaald... Maar nou had ik het niet...”

„Je mot je niet laten pakken als je een goeie strooper ben.”

„'k Heb ook zat keeren mijn daggeld gehaald zonder dat ze mij kregen... Ik heb een groot huishouden, en als je een paar konijnen mept, heb je al gauw een paar gulden...”

„Strik je?”

„Ik doe van alles. Schieten ook... 'k Had een geweer dat ik in drie stukken kon uitdraaien. Dat stak ik dan in mijn binnenborstzakken en je kon niks aan me merken. Nou hebben ze 't op den kop getikt. 'k Gooide 't nog na 't schot weg, maar de politiehond vond het. Strikken doe ik ook, en als ik kan, gaan ik er met de lichtbak op los. Maar ik heb nou zes dagen. Vandaag, den tweeden dag koud. 't Is een marteling... en zes dagen geen verdienste...”

„Dan zou ik er maar met dat stroopen uitscheien.”
 „Nooit. De hazen en konijnen binnen d'r voor een elkeen. Ze hebben geen briefje aan d'r kop as ze op de wereld komme, van wie ze hooren.”

„Waarom neem je dan geen jacht-acte?”

„Daar heb ik heel wat moeite voor gedaan. Maar ze geven het mij niet. 'k Sta in 't verdom-boekje, omdat ik al zooveel bekeuringen voor 't stroopen heb.”

„Doe je 't alleen om de centen...”

„Dat mag ik niet zeggen... d'r komt ook plezier bij... da komt d'r zeker bij. Ik hou d'r van... van ze achter d'r pluim te zitten... en als ik schiet, mis ik nooit... As ik drie kogels verschoten heb, op wat het is, grondwild of luchtwild, 't mag een sperwer zijn of een wilde eend, als ik schiet, dan heb ik de knaap ook...”

En hij loopt weer norsch en hoogmoedig op-en-neer, de strooper, *die altoos raakt* en die morgen, als hij tegen den vijand van Nederland zou moeten optrekken, zijn plicht zou weten te doen.

Deze man is schuldig voor de wet. Maar hij is onschuldig naar het wezen. Dit is een rasjager, een man, in wien 't oude kaninefaten-instinct nog voortleeft. Water en droog brood, kluisstraf en boeten zullen hem niet verbeteren. Zulke sterke instincten weerstaan straf. Hoogstens bereikt men, dat hij te een of anderen tijd zich verzet en een koddebeier of jachtopziener het nooit missende schot toezendt, dat voor een duinkonijn of een wilde eend bestemd was. Men geve zoo een raskerel een jachtacte, óók al heeft hij te voren strooperij gepleegd. Als de geheele wildstand, als alle konijnen uit de duinen weggeschoten zijn, is het ook meteen met de strooperij uit. Beter de konijnen weg, dan dat men menschen in de verleiding brengt tot moordenaars te worden.

Het kwartiertje luchten is voorbij. Met langzame

schreden worden wij weder naar de kluis gevoerd. Een fluitje van den bewaker beneden waarschuwt den bewaker boven, die een oog op ons drielal houdt.

Als ik in de kluis kom is er een nieuwe bezoeker, een breedgeschouderde, lange, jongeman, met een norschen kop en donkere, dreigende oogen.

„Dag kameraad, kom je op de koffie?” vraag ik hem vroolijk.

Hij waardigt zich niet mij te antwoorden, loopt op-neer, op-neer te beren, als een wild dier, dat opgesloten is.

„Koffie,” zegt de oude boer, „die krijg je niet, maat. Morgenochtend voor het eerst een kroes warm water met een scheutje melk er in. Daar ken je je „paaltje” dan in soppen.”

„Paaltje?” vraag ik aan den nieuwen man.

„Ben jij zoo groen?”

„'k Zit voor 't eerst.”

„Zoo — da kan 'k je niet nazeggen...”

„Wat is een paaltje?”

„Dat noemen wij hier je drie sneden brood.”

„Ik dacht, dat paaltje een galg was en dan zou ik wel weten, wie ik daar te bengelen an hing.”

Hij lacht, de norsche, met de anderen mede. „Il rit, le voilà désarmé,” denk ik.

„Principaal?” vraag ik den norsche.

„Nee... drie dagen voor zuipen en vechten.”

„Da's zoo om.”

„Mijn is het al drie dagen te veel.”

„Da's een goeie...”

„Dan is 't in 't Groote Huis anders.”

„Ben je in 't Groote Huis geweest?” vraag ik bewonderend. (Het „Groote Huis” is de strafgevangenis, die grenst aan 't „Huis van Bewaring”).

„Ja... ik heb er een jaar afgezeten. Voor een vechtpartij. Wij waren bezopen en het kwam op 't messensteken an... toen heb ik een beetje te driftig toegestoken... En ik kreeg een jaar.”

„Dat moet schouw zijn geweest... een jaar in 't Groote Huis.”

„'t Is er beter dan hier. Je zit niet te verkillen en je hebt er werk. 'k Was er bij het kleermaken en 't wou wel lukken. De eerste maanden, dat was 't ergste... maar toen ik over de zes maanden heen was, ben ik er doorgekomme...”

„Was 't niet moeielijk om weer an den slag te komen, toen je er uit kwam?”

„Ik ben zeeman... Ik ben stoker... op een groot schip, dat naar Indië vaart...”

„'k Dacht, dat ze daar inlanders of Chineezen voor namen.”

„Die houwen 't niet uit. Ze kunnen d'r alleen blanken voor gebruiken. Als je in de Rooie Zee komt, dan kunnen ze alleen blanken gebruiken. Chineezen en inlanders zijn te zwak. Die vallen als vliegen voor de vuren neer...”

De oude boer begint van zijn Indische dienstjaren te vertellen. Als-ie beter lezen en schrijven had geleerd, zou hij het tot sergeant hebben gebracht. Want hij is nooit bang geweest. „Dòd is død”, heeft-ie maar altoos gedacht. „En als je met een veldflesch klare de pijp uitgaat, kè je 'm boven nog uitdrinken...”

Hipper de pipperse bessie,
 Drink er is uit me flessie,
 Mijn flessie is van leer om leer,
 En Bessie lust altoos nog meer...

De oude boer heeft het liedje met lange galmen gezongen. De anderen hebben toegehoord en hun gezichten toonen, dat zij hem bewonderen.

„Nou za 'k jelui is een orsenele voordracht houwen. En hij gaat voor mij staan en begint:

De duvel mag je bewaren,
 Wat heit een vrouw haren,
 Honderdduizend op d'r kop,
 Teugens een man zijn kale kop,
 Mijn wief heit mijn geslagen,

Gekrabt in mijn gezicht,
 Ik laat haar door den duivel halen,
 Als zij niet doet haar plicht.
 Dat wief van mij, een salamander,
 Die is verliefd al op een ander,
 Op een ander zet zij haar zin,
 'k Sla d'r tanden door d'r kin.
 Dat wief heit nou haar zin gezet,
 Van een spint op een kabinet,
 Kijk, daar gaat hij 't huis voorbij,
 Met mijn wief aan zijne zij,
 Maar 'k haat hem niet, nu zijn wij vrij,
 Komt hij hier, ik ben verheugd,
 Want gezelschap is ons grootste vreugd,
 Ik ben van d'r âf, mijn vreugd is gróót,
 Hij zit an d'r vast tot an zijn dód...

De voordracht heeft bij het publiek een groot succes.

„Da's anders dan preeken!”

„Da's nou een echte, lollige mop.”

„Krijgen wij nog meer te genieten, ouwe heer?”

De oude boer snuit zijn neus met zijn vingers, drinkt een kroes water, slaakt de verzuchting, dat het geen klare is en gaat voort:

„Nou krijge jelui een liedje uit den ouwen doos... maar een fijn liedje.”

Kind, gij zijt zoo jong en blond,
 Gij zijt zoo losbandig met uw magendom,
 Ik zal je trouwen als ik thuis kom,
 Maar eerst vaar ik de wereld rond.
 Die lieve meid hoort 'savonds 't kijven,
 Eerst van d'r vaër, toen van d'r moer,
 Van d'r zuster en d'r broer,
 Je zult van dien vent afblijven,
 Anders zal ik je spreken in tegenspoed,
 'k Zal je bastaard maken van je geld en goed.
 Omdat je me zoo'n verdriet an doet.
 Moeder, mijn man hiet,
 Kareltje links-om recht,

Hij maakt scheepjes groot en klein,
 Hij wint nog geldegie genoeg voor mijn.
 Voor al mijn kwalen en al mijn pijn,
 Geen ander dan hij zal het zijn.
 Meisken, dan moet gij naar den dokter gaan,
 Om van uwe kwalen af te wezen.
 Moeder daar ben ik al lang geweest,
 Die kan mijn niet meer genezen,
 De dokter zegt tegen Mei,
 Ben je al je pijnen kwijt,
 Dan is je kwaal genezen.
 Dan zal je krijgen een kindje klein,
 En een poppie om mee te spelen,
 Maar nu moet er alles bij de hand,
 Doekkies, luurtjes, borstrokkies,
 Hemmetje, speentjes, navelband,
 Zoo zal dat meisken genezen...

En die boerenkerel moet vader wezen...

Er is vroolijkheid in de kluis. Zoo'n fideele gevangenis hebben ze in langen tijd niet gehad. De boer, dankbaar voor 't gehoor, begint uit zijn leven te vertellen.

„'k Ben een rijken boerenzoon 'weest. 'k Heb nog centen... Maar 'k heb wel veertigduizend guldens gehad. Alles d'r doorgedonderd met de vrouwen en den drank... Ik orf van een oom een heele boerenbuitenplaats... liet de notaris de daalders aftellen, nam ze mee en ging op sjouw. Kwam in Amsterdam in een inrichting, waar de fijnste dames zatte... Kocht er een voor driehonderd guldens los, ging met d'r op sjouw naar Brussel en gaf d'r een zĳen japon van honderd gulden en zĳen hemden, zĳen ondergoed... een juweelen broes en juweelen bellen in d'r ooren. Dòd is dòd, dacht ik en 'k zal niet zoo dom zĳn as die oom, die 't voor zoo'n liederlijken knul als zĳn neef was, dat

was ikke, had nagelaten tot erfenis... Drinkt mij die meid den heelen avond kojåk, altoos maar kojåk. Ik geloof, da se voor een tientje kojåk opdronk en gaan ik met d'r in een hotel. 'k Lag op dons met zijen dekens over mijn falie heen... Den volgenden morgen lag ze dood in d'r bed. Gestikt in de kojåk. Ik heb d'r netjes afgelegen en laten begraven en 'k heb gezorgd het niet meer zoo fijn te beginnen... Alles mòt død... alles mot død en daarmee is 't uit...

.

Maandagmorgen.

De trage, lange nacht in de plaatijzeren slaapkooi, op 't zindelijke, maar harde bed, is doorwaakt. Vanmorgen zal ik van „koud” naar „warm” gaan. Om zeven uur heb ik mij even vies gewasschen in het kleine zinken teiltje en daarna brengt de bewaker mij naar een kluis, vlak naast de mijne, die in niets verschilt van die, waar ik reeds zat. Maar er is ander publiek. Ik tref weder Willem, den breedgeschouderden landlooper, en Prak, de ex-koloniaal, zijn kameraad van den weg, en als derde man komt kort na mij een man van in de dertig jaar, in gevangeniskleeding, in de kluis.

„Da's een verandering, kameraad,” zegt Willem. „Nou krijg je ten minste wat warms. Let maar op.”

Om acht uur gaat de klep in de deur open. Voor ons elk wordt het „paaltje”, de gewone drie sneden maïsbrood toegestoken en als wij onze kroes buiten de klep steken, giet men deze vol met warm water, waarin een scheutje melk is gegoten.

Het is weinig. Het is ook volstrekt onvoldoende als voedsel of als genotmiddel. Maar ik heb sedert Vrijdagmiddag twaalf uur niets anders te nuttigen gekregen dan droog maïsbrood en koud water. Nu lijkt mij, daar ik rillerig en koortsig ben, het warme water een lekernij. Het is volstrekt niet zeldzaam, dat men

menschen, die een boete afzitten, op dergelijke wijze lichamelijk martelt en doorgaans martelt men aldus menschen, die tot de allerarmsten behooren, zoodat zij reeds slechtdoorvoed en hongerig aankomen.

Mij is b.v. het geval bekend — voor de waarheid van de feiten sta ik in — dat te Rotterdam een man drie boeten had te voldoen, elk van vijf gulden of twee dagen hechtenis. De boeten waren opgelegd voor het als knecht in een tapperij tappen na 't officieel vastgestelde uur.

De man liep goedsmoeds op straat naast de muziek van een troep militairen, toen een rechercheur op hem toekwam, hem beval mede te gaan naar 't Huis van Bewaring en daar werd hij in de kluis gebracht. Voor de eerste boete moest hij twee dagen op water en brood zitten. Voor de tweede boete eveneens. Toen werd hij, na vier dagen water en brood, in vrijheid gesteld. Reeds was hij aan de poort, toen hij teruggeroepen werd. De derde boete was vergeten, maar bij het ontslag had men de boete opgeteekend gevonden. En weer moest de man naar de kluis en werd na twee dagen in vrijheid gesteld. Hij had dus *zes dagen* op water en brood gezeten en men had hem „de marteling der vrijheid” aangedaan, die in de *Contes Cruels* als de allervreedste is beschreven. Vier dagen hoopt men op 't uur der bevrijding; daarna wordt men bevrijd en dan weder teruggebracht, om nogmaals twee etmalen in zijn maag gestraft te worden.

Ik ken den man, wien men deze mishandeling heeft aangedaan, omdat hij de vijftien gulden boete niet kon betalen. Hij is hoogst oppassend en vervult thans de nuttige betrekking van souffleur bij een onzer groote schouwburgen. Hij is geen drinker, ijverig, nauwgezet, altoos op tijd, had voor men hem deze zes dagen pijnigde, nooit tevoren eenig delict begaan en ook na dien tijd is hij niet beboet.

Is deze straf niet gruwelijk... iemand, omdat hij als bediende, na bezetten tijd getapt heeft, terugroepen

aan de poort der gevangenis en hem, ondanks protest en smeekbeden, hem niet zoo lang uit zijn betrekking te houden, nogmaals voor de derde maal een etmaal van vrijheid, dagverdiens te voedsel te berooven?

Voedt op deze wijze de overheid niet wrok tegen zichzelf zonder eenige noodzaak?

Onze huidige drankwet — een paskwil — maakt elken dag in Nederland honderden slachtoffers.

Het warm water uit de zinken kroes smaakt zurig. Maar het verwarmt. En ik heb er toe moeten besluiten twee sneden brood te eten. De derde snede geef ik den nieuwen kameraad, den man in de gevangenis-kleeding, met het open gelaat en de eerlijke oogen. Hij zit ijverig te werken. Want hier, op „warm”, moet gewerkt worden. De werkmeester heeft elk der gevangenen een paar bundels geteerd touw gebracht, welke uitgepluisd moeten worden.

„Je werkt ijverig, kameraad.”

„’t Zal wel moeten. ’k Heb gisteren een standje van den directeur gehad, omdat ik niet genoeg gedaan heb.”

„Hoeveel moet je afmaken?”

„Ik moet minstens tien cent verdienen... Ik heb al twintig cent verdiend. Maar ik moet, als ik er Vrijdag uit ga, zestig centen verdiend hebben. Anders heb ik geen reisgeld. Ik hoor in Den Haag thuis en ik wou in Den Haag mijn boete gaan afzitten, maar daar is het Huis vol met militairen. Alle burgers gaan nu naar Rotterdam.”

Hij werkt weer ijverig door. Aan zijn ijver merk ik met een man te doen te hebben, die niet afkeerig is van arbeid. Want de beide anderen werken traag.

„Waarom zit je hier?”

„Wegens verboden zingen... Ik ben straatzanger, zie je. Maar da’s verboojen op straat te zingen...”

„Waarom doe je ’t dan?”

„Da’s ook een vraag. Waarom doe je alles... Je mot toch met je huishouwen eten.”

„Ken je dan niks anders?”

„'k Ben als zettersknecht begonnen. Maar dat was me te benauwd, den heelen dag achter de zetkast staan. 'k Heb altijd een mooi keelgeluid gehad... Als jongen heb ik al gezongen. Ik mòt zingen... ik ben heelemaal een stem... En ik kan niet zooals Orelino of Dumas of andere groote zangers in een zaal zingen... Nou en toen ben ik eerst stoker geworden in een koek-fabriek. Toen heb ik hommeles gekregen met een anderen stoker en ik ben uit die fabriek weggetrokken... in het fatsoendelijke, hoor. Alles in 't fatsoendelijke. Ik ben nooit in 't Groote Huis geweest... Ik heb nooit gevochten of gestolen... En toen ben ik eerst kolensjouwer geweest in een steenkoolhandel, maar ik heb een dubbele breuk en dat werd te lastig. Als je die zware zakken sjouwt, gaat je breukband los of kapot en dan ben je weer voor dagen opgeknapt... Toen ben ik er maar op uit gegaan, om op straat te zingen.”

„En geeft dat een broodje?”

„Sobertjes, sobertjes. Als 't mooi weer is of er is een gelegenheidje, dan haal ik, als ik een goed liedje heb, wel eens een gulden of vijf-en-twintig stuiver op. Maar da's niet veel als je altijd ambulant moet zijn. Je begrijpt, je kunt niet lang in dezelfde stad blijven. Dus mot je met je vrouw in logementen huizen. Da's veertig centen voor ons samen per nacht en dan komt er toch veertig centen bij voor eten en drinken. Da's tachtig centen — nou heb je nog geen schoenen, geen kleeren en geen blaadje tabak... En d'r zijn zàt dagen, dat je geen cent verdient, omdat het regent. Maar 't ergste zijn die bekeuringen. Ik heb misschien, als ik 't bij elkaar optel, al wel twee jaar gezeten, alléén voor bekeuringen wegens zingen op den openbaren weg. En eenmaal heb ik zes weken hechtenis gehad. Toen had ik pas drie bekeuringen van drie dagen elk afgezeten en ik had er toch zoo op tegen om weer te gaan zingen.

Maar je kostbaas wil zijn centen hebben. Dus ging

ik er weer op uit. Ik kijk goed uit, en begin te zingen. 't Was toen net een tijd, dat ik een goed liedje had, een liedje, dat mirakel ging, dat liedje van Tipperary. Net staan ik te zingen, komt er een agent, die op mij geloerd had. Want ze kennen mij allemaal, de agenten. Ik bestorf het van den angst. Hij vraagt mijn naam en ik ben zoo stom om een valschen naam op te geven. Net alsof ze mijn niet zouden uitvinden. En toen ben ik tot zes lange weken hechtenis veroordeeld. Toen ik er uit kwam was ik kapot. Ik had geen stem meer in de eerste dagen. En mijn vrouw had tot het laatste stukkie kleeren moeten verkoopen om d'r mond open te houden.

Het is stil. De drie werken... pluizen, pluizen, pluizen. Er hangt een vochtige teerlucht. Want het touw, dat geplozen wordt is in teerwater gedoopt en het natte pluiz moet in de kluis drogen. De drie mannen maken van een plokje teerpluiz een balletje en steken het als pruim in hun mond.

„'t Is verboje,” zegt de zanger, „maar ik waag het er op. Je wordt er wee van, van die teersmaak, maar 't geeft wat afleiding als je kauwt.”

„En hoe kom je nou aan die liedjes? Maak je ze zelf?”

„Nee... wat we zelf maken is niks. We krijgen ze van de groote dichters.”

„Van Speenhoff?”

„Soms... maar Speenhoff is te fijn... Dat is allemaal meer zaalwerk. Nee, van Dumas en dan van Lise Fleuron... van Lise Fleuron krijg je de fijnste liedjes. Die verkoop je altijd...”

„En hoe leer je dan de wijs? Ken je muziek?”

„Nee... muziek ken ik niet. Maar als er nou een nieuw liedje gedrukt is, leer je het uit je hoofd. En dan ga je maar achter een orgel an, dat de wijs speelt, tot je hem gekepeerd heb. En als je het dan goed kent, dan ga je op een straathoek staan en je vrouw of een

kameraad kijkt uit naar een agent en dan ga je staan zingen... en zoo leer je den werkmán op straat zijn lied. Maar je kent het niet altijd van de orgels krijgen. Die kommen er dikfels mee als 't al weer afgezaagd is.. Zoo heb ik het met „Zandvoort aan de zee” gehad. De woorden kon ik; die had ik gekocht in een boekkie. Maar de wijs was niet te krijgen voor ons menschen. Toen hoor ik, dat er te Rotterdam in een logement een tante is, die handpiano speelt. Ik tippel eventjes op mijn schoenen van Den Haag naar Rotterdam en kom bij die tante en ze speelt het op een piano voor, tot ik het ken. En ik leg een gulden neer voor 't onderricht. Maar 't was geen weggegooid geld. Den volgenden dag was 't Zaterdag, verkocht ik eventjes vijftig liedjes en met de centen, die 'k opgehaald had, telde ik 's avonds twee-honderd-vijftig Nederlandsche centen uit, gelijk aan één rijksdaalder, op één dag, met mijn keelgeluid verdiend... Want ik heb een stem als een klok... Ik sta bekend als een beste zanger. Mijn ongeluk is, da 'k geen muziek geleerd heb...”

„Wil je 't eens voor mij zingen. Misschien, als ik vrij ben, kan ik wat voor je doen...”

Hij aarzelt. Maar de anderen moedigen hem aan. Hij staat op en zingt het liedje, gedempt, opdat het niet buiten de kluis gehoord wordt.

Hij zingt de drie coupletten ten einde. En de anderen luisteren aandachtig, laten het touwpluizen rusten. Hoewel de man niet luid zingt, hoor ik dat zijn stem een krachtige, lyrische tenor is. Maar er is in zijn voor-dracht iets, dat mij zegt, dat deze ongelukkige een artist is, een natuur-artist, een man, die *geboren* zanger is en niets anders *kàn* wezen.

Ware hij niet zoo arm geweest, ware hij opgeleid, deze zelfde man, die nu het leven leidt van een neger-slaaf op de vlucht, deze man, die in zijn wezen iets schuws heeft gekregen, door die eeuwige vervolging door de agenten, die in hem immers zulk een makke-lijke prooi vinden, deze ongelukkige, die het Neder-

landsche volk zijn liedje leert en daarvan een schamel stukje brood heeft, afgewisseld met het leven van een boef, zou als de zangers der Italiaansche Opera, bewierookt zijn. Wij hebben vereenigingen tot verbetering van den volkszang. Wij hebben zelfs beiaard-enthousiasten. Wij hebben een Wagner-Vereeniging, die in dertig jaren tijds *twee millioen gulden* voor Duitsche zangers en Duitsche muziek heeft uitgegeven. Voor één enkele Wagner-opvoering met Duitsche zangers, die acht uur muziekgenot gaf, betaalde men in 1911 *zestig duizend gulden* aan honoraria en orkest.

Maar de man, die van nature begaafd, op straat het Nederlandsche volk aan een onschuldig liedje en een aardig wijsje helpt, een wijsje, dat wie weet hoeveel menschen troost, afleiding geeft na veel dor, saai werk op atelier, winkel, werkplaats, fabriek, zie, deze man, een *door-en-door fatsoenlijk man*, wordt als een boef, van kluis naar kluis gesleept, uitgehongerd, tot pluisswerk gedwongen, tot dwangarbeider gemaakt tegen tien cents daags voor *tien uren* werk daags.

Is het overdreven te spreken van *barbaarsche toestanden*.

„Je zult wel veel liedjes hebben leeren kennen... zoo in 't verloop der jaren... En gaan die liedjes dan allemaal?”

„Nee, mijnheer. Dan weer wel, dan weer niet. „Het Weesje” en „Ons Hutje aan de zee” dat gaat nog altijd bij den boer op de afgelegen plaatsen. Maar voor de groote steden mot je tegenwoordig altoos wat lolligs hebben.”

„Zoo... en wat heb je daar dan wel in de laatste jaren gezongen?”

„Nou... laan's kijken... „Onder de paraplu”... Maar da 's al oud... Dan heb je „Daisy bel, de tweepersoonsfiets.”

'k Weet dat een bloem in mijn hart ontbloeit,
Daisy, Daisy...

Die door een blik is geplant en gegroeid,
Door 't oog van Daisy Bel...

Hij zingt het weer eventjes... vroolijk-treurig, met
toch een tikje ijdelheid.

En dan „Anna, wat heb je daar”...

„Hoe gaat dat?”

Anna, wat heb je daar,
Zeg, lieve Anna, wat heb je daar,
Laat mijn 'reis kijken,
Je zal 'r niet van bezwijken,
Lieve snoet, lekkere toet...

„Dat was een mirakel succes. Dat heb ik gezongen
tot „Tipperary”. Nou 's „Tipperary” al weer uit...
maar ik heb d'r in 't begin van den oorlog op ge-
leefd, op dat liedje van Tipperary. Nou zingen wij weer
een ander Engelsch lied:

Yes I am an English boy,
Ik ben des nachts geboren voor éénen,
Kromme beenen,
En teenen,
Yes I am an English boy,
M'n roode haren staan mij mooi,
Mijn verdiensten zijn steeds groot,
Ik loste menig English boot,
Yes, I am an English boy...

Da's een liedje voor Rotterdam, ziet u. In Den Haag
maak je daar niks mee. In Den Haag zing ik:

O, Mina, mijn blonde,
Dans nu met m' in het ronde,
Tot wij vergetelheid vonden,
In een hoekje, zoo klein en zoo zacht,
O, Mina, mijn blonde,
Dans nu met mij in het ronde,
Tot we vergetelheid vonden,
In den zomernacht...

Als deze man eens door de Vereeniging tot Bevor-
dering van den Volkszang werd geëngageerd en men

hem een goed repertoire instudeerde. En hem permissie gaf op enkele vaste plaatsen in de steden (hij zelf zei mij op markten of Zaterdagmiddag en-avond in de volksbuurten) zijn liedjes te zingen met begeleiding van zijn kameraad, den harmonica-speler, dan zou men den volkszang beter dienen, dan door dezen man nu als een misdadiger te vervolgen, omdat hij *het ingeboren gevoel van vrijheid heeft, dat elk oprecht Nederlander eigen is.*

Ook ik moet volgens het reglement nu werken, nu ik „warm” heb. En ik vervolg mijn „Groot Spaansch drama”, waaraan ik tien centen daags verdien, waarvan aan het rijk der Nederlanden drie centen daags zal worden afgestaan.

Terwijl ik schrijf, hoor ik opeens uit de slaapkluis een stem:

„Ik heb zoo’n dorst, zou ik durven schellen?”

„Wie ligt daar?” vraag ik.

„Een jongen, die ziek is. Hij heeft drie dagen, wegens straatkabaal. Hij heeft ’s nachts met een dronken kop gezongen en is toen verbaliseerd.”

„En ligt-ie daar nu opgesloten?”

„Ja... hij ligt al tweemaal vier-en-twintig uren op zijn stroozak.”

„Zou ’k durven te schellen?” vraagt de stem weer.

De jongen is nu uit bed gekomen en staat achter het traliehek van de slaapkluis.

Hij ziet mij.

„Waarom zit die man hier?” vraagt hij.

„Die heeft den keizer van Duitschland beleedigd.”

„En motten ze nou zoo’n hoogere man, die schrijfwerk heit, bij ons soort opsluiten?”

„Da’s gelijkheid voor de wet,” zegt Willem, die verstand heeft van recht en wet.

„Da’s een schande, hoor. — Ik verveel mij zoo... Heeft die hoogere man ook een boek voor mij. Ik mag geen boek hebben; voor de besmetting, zeggen

ze... Ik mot languit op mijn stroozak blijven liggen. — Maar ik hou het niet langer uit. Da's nou al tweemaal vier-en-twintig-uren met niks dan water-en-droog brood...”

Ik sta op en geef hem het boek uit de kluis... weer een uit het Duitsch vertaalde prul-roman.

„Ik heb zoo'n dorst,” klaagt de jongeman, die in zijn plaatijzeren kooi op zijn stroozak is gaan liggen en leest.

„Je mot maar wachten. Aan schellen hebben ze het land hier,” waarschuwt Prak.

Het is een tijd stil. De mannen pluizen touw. Ik schrijf schijnbaar aan mijn drama — in werkelijkheid maak ik mijn aantekeningen. Wat ik in deze feulletons schrijf, is geen fantasie, ook niet *aangekleede* waarheid tot vermaak en afleiding van den lezer, maar nuchtere, opgeteekende *waarheid*, een relaas van feiten.

Opeens de stem uit de slaapkluis...

„D'r motten 'r beneden twee zitten, die hebben le-vens-lang... Die gaan naar Leeuwarden voor le-vens-lang...”

Weer is het stil. Toen weer de stem:

„Le-vens-lang... Da's óók een torn... Dà hiel ik niet uit... Dan maakte ik er dâlijk liever een end an...”

„D'r heeft zich verleden maand in Haarlem een man van de bovenste galerij in de diepte gestort. Hij bleef mordsdood in zijn bloed liggen...” zegt Willem.

„D'r maken zich alle maanden in de gevangenis menschen kapot, die 't niet langer harden kennen. Maar daar hoor je nooit wat van,” zegt Prak.

„Zou ik durven schellen... Ik heb zoo'n dorst?”...

Hij heeft het gewaagd op den knop der electrische schel te drukken, die in elke slaapkooi is aangebracht. Een paar minuten later komt de bewaarder binnen.

„Wie heeft hier gescheld?” vraagt hij streng en kwaad.

„Die daar...” Men wijst op de slaapkluis.

De bewaker gaat binnen.

„Schel jij?”

„Ik heb zoo'n dorst,” jammert de zieke onderworpen.

„Mot jij dan tweemaal schellen... Ik schrik mij dood. 'k Dacht, dat er wat gebeurd was. — Je zal straks wel geholpen worden... En hoe komt die deur open... De dokter heeft gezegd, dat je op je krib moest blijven liggen...”

De deur van de slaapkooi wordt gesloten, daarna 't ijzeren hek. De bewaker gaat weg, zonder den zieke water te hebben gegeven en het boek is hem afgenomen.

Ik praat weer met den zanger. Hij vertelt mij van zijn reizen. In sommige gemeenten wordt het hem veroorloofd te zingen als hij eerst een vergunning gekocht heeft. Deze vergunning moet vooruit betaald worden. Dan gebeurt het vaak, dat hij eerst f 0.50 moet betalen, voor 't verlof om op straat liedjes te verkoopen en te zingen en daarna, als hij den heelen dag gevent en gezongen heeft, gaat hij soms met een kwartje of een dubbeltje winst huiswaarts. Dan moet hij te voet naar huis, soms uren ver loopen, omdat hij het reisgeld... heeft moeten afstaan aan de gemeente.

Hij vertelt den kameraden ook van een paar goede dagen, die hij gehad heeft. Met de onafhankelijkheidsfeesten, toen hij overal vrij mocht zingen, heeft hij prachtige dagen gehad. Eén week van veertien gulden. Maar toen heeft hij zich dan ook „overzongen”. Hij is er schor van geweest.

Terwijl hij spreekt, werkt hij ijverig door, altoos maar de gevlochten strengen tot pluis trekkend. Ik beproef het werk ook een oogenblik. Doch reeds na een kwartier beginnen mijn handen pijn te doen en ik begrijp de marteling voor den zanger, die een levendigen, opgewekten geest heeft, tot dit geestdoodende werk gedwongen te worden. En hij verdient er hoogstens een dubbeltje daags mede als hij van 's morgens

zeven uur tot 's avonds negen uur doorwerkt. In vier dagen heeft hij zoo precies dan het reisgeld bijeen om van Rotterdam naar Den Haag terug te reizen, waar hij in een herberg in 't Lamgroen zijn vrouw zal treffen. Dus omdat men hem van Den Haag naar Rotterdam zendt, daar het Huis van Bewaring te Den Haag gevuld is met militairen, die hun straffen uitboeten, dwingt men hem uit eigen zak de reiskosten van f 0.40 te betalen, als hij weder vrij komt.

En deze ongelukkige, die vervolgd wordt dag-in, dag-uit als een gevaarlijke boef, is een braaf, fatsoenlijk oppassend, eenvoudig man, een man, die geen andere ondeugden heeft, dan dat men hem in zijn jeugd *misbruikt* heeft voor fabriekswerk, dat elkeen kan doen (stoken); dat hij door een lichaamsgebrek (dubbele breuk) geen zwaren arbeid kan verrichten en dat hij een artisten-ziel heeft, dat hij een zanger van nature is.

Ik heb hem na mijn ontslag bezocht en hij heeft voor mij gezongen, met *gevoel*, met *voordracht*, met een gezonde, metaalzuivere tenorstem.

Ik ben van plan een serie voorlezingen te gaan houden en dan dit slachtoffer van ons boete-stelsel aan het publiek voor te stellen en hem zijn ervaringen zelf te doen verhalen. En ik hoop dan door collecten dezen braven borst, dit *slachtoffer* van de juristerij, aan een bestaan te helpen, dat niet van den straathoek naar de gevangenis en van de gevangenis naar den straathoek voert en hem voorgoed zal verlossen van den kanton-rechter en de politie-agenten, die samen... (zelfcensuur).

Tragi-comisch incident. De straatzanger en Willem hebben beiden den bewaarder om kappersdiensten verzocht. Willem heeft den bewaarder gevraagd hem den baard af te knippen en hem te scheren. De zanger heeft hem verzocht, zijn haar te knippen.

Willem's verzoek wordt van de hand gewezen. Maar de straatzanger wordt in genade aangenomen. Hij gaat de kluis uit, wordt in de gang door den bewaarder

„gecoiffeerd”. Ik weet niet of de bewaarder hem behoorlijk gevraagd heeft: scheiding links of scheiding rechts. Maar zeker weet ik, dat er op de gang geen gelegenheid is voor shampooing, zelfs niet voor een friction à la violette of een wassching met dat aller-geheimzinnigste reukwater, dat de kappers „végétal” noemen. Maar toen een kwartier later ’t zangertje weer in de kluis terugkwam met zijn rood haar netjes geknipt, zooals de Romeinsche veldheer Brutus het placht te dragen, was hij haast overmoedig van blijdschap.

„Dat is al weer vijf centen verdiend,” juichte hij schier. En Willem was afgunstig, schold op zijn baard, die hij niet kwijt kon raken, omdat geen barbier hem toeliet in zijn verwaarloosde kleeren, dezen baard, die nu in de gevangenis met creolin was ontsmet, maar die anders altoos door ’t ongedierte jeukte en hem ’s nachts uit den slaap hield.

Ik wist niet, dat de armoede van een mensch zoo ver kon gaan, dat hij zelfs zijn baard niet kon afgeschoren krijgen.

Wij gaan weer luchten. Ik tref op de luchtplaats mijn kameraad den ex-kellner uit de fijne sociëteit. Hij is zoo gelukkig, mij terug te zien, vraagt mij, hoe ’t gaat, troost mij, dat ik straks om twee uur warme erwtensoep zal krijgen en raadt mij aan, dan heel langzaam te eten en niet dadelijk te veel, omdat anders maagkrampen en buikloop het gevolg zijn. Want hij heeft ondervinding van gevangenhonger en gevangenis-kost. En hij klaagt over zijn vrouw, die nu zoo lang alleen is en ’t meest lijdt om hem, daar zij weet, hoe slecht hij ’t hier heeft, hij, die het zoo anders voor zich heeft gezien „in de fijne sociëteit, waar ik de eer heb gehad, de allerfijnste, de hoogfijnste heeren te serveeren.”

„Ik kreeg vanmorgen opeens zoo’n razenden trek in gebraden taling met appelmoes en een licht maizenapuddinkje met bessensap na... Vindt u dat niet

vreemd... ik kon er om huilen zoo'n trek als ik nu plotseling in gebraden taling had... in boter gebraden en eventjes bruin, niet bruiner dan een oude cent..."

Ik word teruggeleid naar een andere kluis. Is het een hoffelijkheid van de directie van de gevangenis, dat zij mij telkens van kluis doet veranderen, zoodat ik gelegenheid krijg een groot aantal „typen" te ontmoeten. Of is het een voorschrift, opdat tusschen de tot hechtenis veroordeelden geen te nauwe banden van kameraadschap zullen worden gesloten? Ik tref in de nieuwe kluis, die zich door niets van de vorige onderscheidt, een vriend van Vos, den beruchten in- en uitbreker aan, die thans nog voortvluchtig is, en mijn oude vrienden Prak en Bron, de twee landloopers. Ik heb spoedig met den vriend van Vos kameraadschap gesloten en het duurt geen uur voor ik te weten ben gekomen op welke wijze een man, in welke gevangenis hij zich ook bevindt, kan uitbreken.

Als men 't hoort is het 't ei van Columbus, maar juist daarom acht ik het nuttiger het middel niet openbaar te maken. Want het zou een verraad zijn aan mijn „kameraden" en ook weder anderen tot het middel hun toevlucht doen nemen. Dus bewaar ik het geheim zorgvuldig voor mij-zelf, maar de vlucht van Vos lijkt mij nu zeer eenvoudig en de bewakers treft in dezen geen schuld. Want omkooprij was er *niet* bij in 't spel en het bleek mij later, toen ik met den directeur van het Huis van Bewaring sprak, dat dit middel om gevangenen te verlaten, ondanks plaatijzeren deuren en grendels, niet aan de autoriteiten bekend is. Trouwens, de trucs van de zg. boeienkoningen, zijn evenmin bij de politie bekend.

Van een truc van leeuwentemmers en temsters kan ik hier echter wel melding maken, ten einde te bewijzen hoe eenvoudig sommige verbazingwekkende toeren zijn.

Leeuwen hebben een afkeer van stinkend aas en lijken. Wanneer nu de leeuwentemmer zich met een

choloroform-praeparaat inwrijft, is hij er zeker van, dat de leeuwen door den reuk, die voor hen op dien van dood aas schijnt te gelijken, hem niet de tanden in 't vleesch zullen zetten. Zij besnuffelen hem en keeren zich dan met afkeer van hem af. Kleedt een dierentemmer zich in een pak van een bepaalde kleur en heeft te voren de leeuw of de tijger zich eenige malen den bek bezeerd aan een voorwerp van dezelfde kleur, dan mijden de wilde dieren voortaan alle dingen, ook menschen, die deze kleur toonen.

De vriend van Vos, die wegens slecht gedrag uit den militairen dienst was ontslagen, bleek mij een trouwhartig, eenvoudig man, goedaardig, als een kind te leiden en zonder veel moeite tot een braven, oppassenden kaerel te maken. Hij is van herculische kracht en van een ontembaren vrijheidszin. Ik heb den indruk gekregen, dat zeer veel menschen, die wegens vechtpartijen, wederspanningheid tegen de politie, dronkenschap en landlooperij tot vrijheidsstraffen worden veroordeeld, juist de lieden zijn, die het aloude, echt-Nederlandsche, echt-Bataafsche instinct van de persoonlijke vrijheid het sterkst in zich voelen en aldus in botsing *moeten* komen met ons *naar Duitsch voorbeeld* en van *Duitschen geest doortrokken* tuchtstelsel. Als men wetten en verbodsbepalingen maakt, in strijd met den onderbewusten, den oer-instinctieven aard van een volk, dan worden de menschen, die het zuiverst de eigenaardige ras-kenmerken van dat volk in zich dragen, daarvan het eerst en het meest de slachtoffers terwijl de bastaards, de zwak-zieligen, de slaafschen, zich het best aanpassen en tot heerschappij en welvaart komen. Wie onrecht kan verdragen, wie verdragen kan, dat een ander onrecht wordt aangedaan, wie vleit, wie kruipt, wie „l'art de feindre" bezit, zal het winnen van den stoeren ras-Nederlander, die zichzelf (zooals b.v. Multatuli) liever opoffert dan onrecht te doen of onrecht te dulden of zijn persoonlijkheid verloochent. Het zou daarom een werk van zelfverdediging zijn,

indien in onze Grondwet de bepaling zou worden opgenomen, dat in Nederland niemand tot eenigerlei officieele wetgevende plaats kan worden benoemd, die niet kan bewijzen, dat vader en moeder, grootvader en grootmoeder in Nederland geboren zijn. De pers en het boek en de openbare vergadering bieden genoeg gelegenheid aan de overigen, om van hun belangstelling en inzichten blijk te geven. Thans worden al te veel menschen tot wetgevende of wet-ontwerpende lichamen toegelaten, die wèl door onderricht, stand, bezit enz. daar recht op hebben, niet echter naar hun *aard* en afkomst. Dan zouden de *instinctieve* krachten van het Nederlandsche ras weder meer gelegenheid krijgen, zich te doen gelden en de toenemende bastaardij van de lichamen, die het Nederlandsche volk regeeren, zou beteugeld kunnen worden. Door zulk een artikel in de Grondwet zouden wij verschoond zijn gebleven van de geheele Kuiper-misère, die Nederland zooveel schade heeft gedaan. Onze op *niet zuiver Nederlandsche ras-instincten gebaseerde* drankwet maakt elken dag tal van onschuldige slachtoffers en indien men eens een statistiek onder de oogen zou kunnen krijgen van al den rampspoed, die de nieuwe Dwang-drankwet over het Nederlandsche volk heeft gebracht, dan zouden wellicht zelfs de geheelonthouders-vereenigingen zich tegen die wet gaan verzetten. Want al die vele boeten en al die dagen van hechtenis met daaraan verbonden loonverlies en arbeidsverlies komen *ook* ten nadeele van vrouwen en kinderen. Drankmisbruik voorkomt men niet en beteugelt men niet door tuchtstraffen, maar door liefderijke, zedelijke opvoeding van het opkomend geslacht, door goede woningen en goedkoop, beschavend volksvermaak, als volksconcerten, volkschouwburgen, volks-sport. In de schouwburgen van Spree, waar het volk zoovele jaren gepast vermaak heeft gevonden, is zoo goed als nooit voor, tijdens of na de voorstelling door drankmisbruik of gebruik last ondervonden. Het tyrannieke, bedilzuchtige, autoritaire,

hardvochtige en fanatieke in dr. Kuypers daden en schrifturen zou voor een rassen-psycholoog een dankbaar materiaal vormen om het niet-Nederlandsche in dezen man aan te toonen. Nog heden ten dage zitten elken dag honderden Nederlanders van echt ras in de gevangenis als gevolg van het feit, dat men een niet-Nederlander de hoogste plaats in een regeerend college heeft aangeboden. De sterk pro-Duitsche gezindheid van dr. Kuiper is bij hem gevolg van atavistische ras-verschijnselen. *Nederlanders voor de Nederlanders allereerst* en voor de anderen voor zoover het Nederlandsche aard is, verdraagzaam en gastvrij te zijn en schrandere ten aanzien van 't gebruik van goede buitenlandsche krachten.

Twee uur. De etensbel luidt. In de kluis komt een oogenblik van werkelijke vreugde. Men snelt naar het luikje van de deur, met het vertind ijzeren eetblik in de hand. Het luikje gaat open. Een zware etensgeur verspreidt zich. Ieder onzer reikt zijn etensblik aan. Buiten ziet men een hand, die het volgt met een dikke groene brei. Men trekt zijn etensblik terug en allen gaan aan de tafel zitten en met den houten lepel begint het diner.

En als uitgehongerde dieren at men de erwtensoep. Het bleek mij, dat Bron, de manke landlooper, alleen om zich *hier* aan deze soep zat te eten, had laten opsluiten.

Ik heb nooit dieper de menschelijke ellende gevoeld, dan toen ik deze door twee etmalen water en brood uitgehongerde menschen van hun blik soep zag genieten, zooals trekhonden aan 't eind van een dag arbeids. Het was hartverscheurend.

En 's nachts in de slaapkluis toen de oude, manke landlooper, die te gulzig had gegeten, last kreeg van maagkrampen en zijn eten overgaf en den nacht door lag te kreunen, vroeg ik mij weer af, of niet onze maatschappelijke instelling misdadig is. Zooveel geld voor

moordtuig, als het noodig blijkt... en zooveel honger en ellende ook in tijden van welvaart en vrede... het moet anders kunnen.

Het zou mij luttel moeite kosten de reeks van deze feuilletons nog ééns zoo lang te maken door alleen de ervaringen op te schrijven, door mij gedurende de dagen van mijn hechtenis opgedaan. Ik geef hier slechts de meest sprekende feiten. Zij zullen, hoop ik, voldoende zijn om de publieke opinie wakker te schudden.

Tegen den namiddag, terwijl het stil is geworden, want de menschen zitten nu ijverig touw te pluizen, wel wetend, dat ze straks, teruggekeerd in de groote maatschappij, waar hun alles vijandig is, omdat zij geen bezit hebben, ook aan de weinige centen, hier verdiend, met den meest slaafschen arbeid, verricht onder de meest ongunstige omstandigheden, iets zullen hebben, om tenminste de eerste uren van vrijheid niet ongelukkig te zijn, komt er een nieuwe lijdensgenoot. Het is een slanke, jonge man, met inktzwart haar en zachte, groote, bruine oogen, met zijdeachtige wimpers, wimpers waarmee een vrouw gelukkig zou zijn. Hij heeft een olijfkleurige gelaatstint en lijkt in zijn sleets maar netjes gehouden confectiepakje op een Parijzenaar, die graag met weinig geld toch een heertje wil zijn. Hij is niet apatisch, noch zoo onderworpen in het leed als de andere gevangenen, de zuivere Nederlandsche kinderen. Hij ziet, dat ik schrijf.

„'k Wou dat ik schrijven kon, mijnheer, dan zou ik het heel wat beter in de wereld kunnen hebben.”

Hij heeft een uitspraak van het Nederlandsch, die mij doet twifelen of hij een Belg of een Limburger is.

„Spreekt u Fransch?” vraag ik hem.

„Oui, monsieur.”

En hij vertelt mij in het Fransch, dat hij kermisreiziger is en daarna weder terwille van de andere kameraden die het hooren moeten, in zijn Nederlandsch voortgaande, vertelt hij mij zijn lijdensgeschiedenis. Hij is

kermisreiziger en heeft een woonwagen. De kermissen zijn tijdens den oorlog afgeschaft of kwijnend. De woonwagens wordt door de politie als een lastig en gevaarlijk woonhuis beschouwd en zooveel mogelijk bereidt men woonwagenbezitters moeite om het aantal dier wagens niet grooter te doen worden. Hij is gearresteerd wegens verboden stallen en tot drie dagen hechtenis veroordeeld. *De veroordeelde is onschuldig, want niet hij, maar zijn broeder is beboet.* Zijn protest tegen zijn gevangenneming is te laat gekomen, omdat hij niet kunnende schrijven en niet bekend met al de vele noodige formaliteiten niet op de juiste plaats tegen zijn gevangenzetting heeft kunnen protesteeren. Hij is nooit te voren beboet, nooit te voren in een gevangenis geweest. Hij vertelt me van zijn vrouw, zijn twee kinderen die nu vergeefs om „papa” zullen huilen, hij vertelt me van zijn paardje, van zijn hond, en dat alles zacht, vriendelijk, argeloos, onopgesmukt, zooals een goed mensch met een onbedorven inborst vertelt en heel zijn rampzaligen strijd van altoos opgejaagd mensch, voel ik achter dat verhaal. Als ik hem zeg, dat ik krantenschrijver ben, noodigt hij mij uit, hem een bezoek te brengen in het woonwagenkamp achter het Tolhuis over het IJ, te Amsterdam, want daar staan zij wel met veertig woonwagens en allen hebben ze te klagen over de politie, die hen van gemeente naar gemeente opjaagt, over de gemeenten die de woonwagens niet toestaan binnen te trekken, waardoor de bewoners van die woonwagens, nu zij niet op fatsoenlijke wijze handel kunnen drijven, tot misdaad komen.

Hij haalt een doosje met poeders voor den dag en gebruikt er één poeder van, met zooveel voorzorg en gewichtigheid, dat het wel lijkt of hij een gewijde handeling verricht.

Hij vertelt mij, dat hij deze poeders van een professor te Utrecht heeft voorgeschreven gekregen, omdat hij zoo zenuwachtig is geworden, door dat altoos maar in een woonwagen opgejaagd te worden.

En ik begrijp nu, de geheele tragedie van dezen weerloozen analphabeet tegenover de dienaren der bureaucratie en der juridische veelschrijverij.

Soms tijdens zijn verhaal, en als hij tot het besef van zijn onschuldige veroordeeling komt, vliegt hij op, vlamt zijn oog en spreek ik bedarende woorden, om hem van dadelijkheden af te houden. Hij is anders dan de Nederlandsche mannen, minder getemd, minder lijdzaam natuurmensch met sterker besef, van zijne natuurrechten op vrijheid. Hij is in zijn leed geheel anders dan de Nederlanders.

Ik heb hier onder de allerarmsten een goede studie kunnen maken van den Nederlander. Om een volk te leeren kennen, moet men het niet bestudeeren, wanneer het in voorspoed verkeerd, maar volken zoowel als menschen toonen hun werkelijke waarde en hun werkelijke karakter in tegenspoed. De Nederlandsche vagebond, is een der schitterendste getuigen voor de uitnemende kracht en de fijne, hooge, edele substantie, waaruit de eigenlijke Nederlandsche volksziel bestaat. Ik geloof niet dat er ergens elders ter wereld, menschen gevonden worden, die door de parasitaire kaste der juristen welke noch ras noch Vaderland noch tijd kennein, maar die door alle tijden heen, niets anders zijn geweest dan vuige azers op geld dat hun niet toekomt en blinde, slaafsche, onderworpen dienaars, van iets dat zij noemen het recht, maar dat in waarheid is, de traditie van hun systeem, dat er ergens menschen zijn, levenslang door deze sadistisch aangelegde kaste vervolgd, en die desondanks brave, goede lieden blijven met onverwoestbare zielenadel in hun onverbasterd volksgemoed.

Ik heb onder al de menschen, die ik hier tijdens mijn verblijf leerde kennen, niet één werkelijk gemeen sujet aangetroffen. Hoe noemt ge echter de menschen te Rotterdam, die vischvrouwtjes, ijskarmannetjes en dergelijke, hardploeterende volkskinderen, *om het kwartier lieten bekeuren*, omdat ze met hun karretjes nu en

dan stilstonden, terwijl de politie-verordening luidde, dat men met geen kar op den openbaren weg mocht stilstaan? Waarom is tot heden de vrouw van den jurist niet opgestaan, om in het publiek het bedrijf van de juristenkaste openbaar te maken? Al deze vrouwen van de rechters en advocaten hebben toch door al de jaren heen thuis telkens de verhalen moeten hooren van wreedheid en onrecht? Niet één harer heeft ooit den moed gehad op te komen tegen de wreeden der juristen. Het zijn juristen geweest, die Christus hebben veroordeeld; het zijn juristen geweest, die in Nederland de bloedraden hebben gevormd; het zijn juristen geweest die Rembrandt hebben failliet verklaard, en tot zijn laatsten stoel hebben verkocht. Overal en te allen tijde, waar men in Nederland een groot man ziet belaagd, omdat hij, het edele en verhevene heeft gewild, vindt men een jurist, die ter wille van vuig geld gewin, willig was den man tot het uiterste ongeluk te drijven. Van al deze juristenvrouwen in Nederland is er tot heden niet ééne geweest, die eens een onpartijdig onderzoek in de Nederlandsche huizen van bewaring, tuchtscholen en gevangenissen voor vrouwen heeft ingesteld. Toch moeten daar de toestanden nog gruwelijker zijn, dan in die voor de mannen. De man heeft nog ten laatste zijn lichamelijke kracht, en hoe zwaar de straf daarna ook zij, hij kan een bewaarder die hem opzettelijk treitert een vuistslag toedienen en de bewakers weten daarom wel, dat zij niet te ver kunnen gaan.

De vrouwen echter zijn volkomen machteloos en wie waarborgt ons, dat de directrices dier inrichtingen geen misbruik van macht maken ten aanzien van de ongelukkige zusters, weerloos aan haar nukken en grillen overgeleverd. De man in de gevangenis kan na zijn straftijd nog door publicatie trachten verbetering te verwerven van de gruwelen die hij heeft verduurd en aanschouwd; de vrouw, die uit de gevan-

genis komt mist de kennis, de kracht, den durf, de beschaving, en de energie ook daartoe. De mannelijke regenten lieten tot heden toe in de gevangenissen alles maar blauw-blauw en wij journalisten, wij schrijvers uit roeping, wij de journalisten, priesters bij eigen gratie, moesten op de gruwelijke misstanden wijzen voor zij door de macht der publieke opinie verbeterd konden worden. Ik wijs op *Herman Heijermans* die in „de Jonge Gids” vijftien jaar geleden, de phalanx opende door zijn enquête nopens het cellulaire stelsel in Nederland. Op *M. J. Brusse*, die tien jaren later in de *Nieuwe Rotterdamse Courant* in eenige feuilletons een ex-gevangene van zijn lijden deed getuigen; op *Frans van Erlevoordt* (Carl Corvey,) den hoofdredacteur van „Het Leven”, die thans in een uiterst lezenswaardig en behartenswaardig werk zijn ervaringen in de gevangenis te Amsterdam publiceert. Zouden dan de oude tobbes echter, die maar jaar in jaar uit, naar de ongelukkige vrouwelijke kinderen des volks als deftige regentessen zijn gaan kijken, ze besnuffelden en zichzelf diep-in verkneukelden aan haar ongeluk, iets ten goede verbeterd hebben? Hier kon zelfs geen mannelijk journalist doordringen, zoo hij ook zelf er zich voor liet veroordeelen. Dat ik hier maar niet zoo in den blinde beschuldigingen uit, moge o.m. blijken uit den volgende brief, welke mij door een Amsterdamsche vrouw werd toegestuurd. Ik heb de waarheid van de bewering daarin geuit niet kunnen onderzoeken. Mijn eigenlijke levenstaak is niet het beroep van sociaal-detective. Het Nederlandsche volk brengt elk jaar millioenen guldens op om lieden te betalen wier *beroep* het is misstanden op te sporen en ze door publicatie ter kennis te brengen van volk en regeering. Daar deze lieden hun taak verzuimen, zijn wij schrijvers wel verplicht nu en dan in te grijpen en de menschen, die uit de staatsruif eten en meenen, dat ze daarmee dan ook volkomen tevreden kunnen zijn, de ooren te wasschen.

Na onze aansporing moet men kunnen hopen, dat men ons, dichters en schrijvers, veroorloven zal, ons te wijden aan onze roeping. Deze roeping bestaat voor mij persoonlijk in het scheppen van een oorspronkelijk Nederlandsch blijspel en treurspel in verzen, waarvan ik zelf persoonlijk tijdens mijn leven, geenerlei voordeel of ander genot kan hebben dan het geluk van het scheppen zelf. De andere voordeelen zijn voor de menschen, die na mijn dood de winsten opstrijkend, zullen lachen, over den naiëven idealist, die wel zoo goed was, zijn leven met denken en werken te besteden ten voordeele van anderen. De stumpers, die visch ventten of een ijswafeltje op straat verkoopen, en dan eens een oogenblik, tegen de politieverordening in, stil blijven staan om een klantje te lokken, die de groote bestelling van anderhalve cent ijs tusschen twee wafeltjes rondom af te likken, hun wel zal willen opdragen; de brave straatzanger des volks, die een goedaardig, zedelijk liedje zingt, van gevangenis naar gevangenis sleepen en hen daar in kille kluizen als dwangarbeiders touw te laten pluizen en de vuile comediante, de walgelijke echtbreekster, ten troon te heffen en haar laag bedrijf te pronk te doen stellen en te doen herhalen op het tooneel, haar onder het hoogste beschermerschap te stellen en met goud te betalen, ziedaar een tegenstelling, die rechtuit naar anarchie leidt en die op den duur zeker tengevolge moet hebben, dat den een of anderen tijd bommen zullen worden gegooid naar degenen, die het hoogste gezag vertegenwoordigden. Om dit te voorkomen, worden boeken, als dit werk geschreven. Het zijn de uiterste waarschuwingen aan de overheid, die de opengelegde misstanden ten spoedigste heeft te verbeteren, wil zij niet, dat hoog geweld in botsing komt met laag geweld.

De brief, die mij de aanklacht tegen de gevangenenissen voor vrouwen in de pen geeft, luidt als volgt:

Amsterdam, 7 Febr. 1916.

Den Heer B. Canter.

Hooggeachte Heer!

Met groote belangstelling heb ik Uw feuilletons „Boete of hechtenis” in *De Courant* gelezen. Is het alleen voor mannelijke gevangenen, die tot boete of hechtenis worden veroordeeld, dat U een lans wilt breken? Of stelt U ook belang in het lot van tot gevangenisstraf veroordeelde vrouwen?

Zoo ja, ach, dan wilde ik gaarne eens met U spreken, daar ik als gediplomeerde en beëdigde vroedvrouw en Malthusianiste (dit laatste uit principe), ruimschoots kennis heb gemaakt met de schandelijke manier, waarop gevangen vrouwen worden beledigd en getreiterd door de directrice van de gevangenis te (ik laat om niet door den jurist besprongen te worden, wanneer ik de waarheid zeg, de plaatsnaam weg, C.), waar ik, omdat ik zoo ellendig ziek en zwak was, toen ik gearresteerd werd, naar toe werd gebracht. O! als ik er nog aan denk, dan kan ik des nachts geen oog dicht doen van verontwaardiging. Tien jaren geleden ben ik er ook geweest. Telkens als ik kerngezond in de gevangenis kom, word ik door de dufheid en de vochtigheid die er heerscht, rheumatisch en zenuwziek. O! als ik U eens alles heb verteld, misschien hebt U dan nog meer stof tot schrijven. Den (hier volgt een datum), heeft mijn zoon, werktuigkundige van beroep, die werkzaam was in het buitenland, maar nu reeds achttien maanden gemobiliseerd is bij de genie, mij uit de gevangenis afgehaald. Treurig contrast, een korporaal der genie, haalt zijn moeder, die kerngezond in de gevangenis is gebracht er uit en schrikt als hij zijn moeder weer ziet. Hij moest mij met behulp van de bewaaksters in het rijtuig dragen. Alles kan ik U niet

schrijven, want ik ben nog te zwak en heb pas het Wilhelmina-Ziekenhuis verlaten, waar ik een behandeling met electrische baden heb ondergaan. Nog altijd ben ik totaal ongeschikt om in mijn onderhoud te voorzien en thans doe ik moeite, om een uitkeering te krijgen, omdat mijn zoon nu niet voor mij kan zorgen. Ik ben veroordeeld geweest tot drie jaar gevangenisstraf, waarbij komt drie en een halve maand voorarrest. Mijn misdrijf was, dat ik een vrouw geholpen heb, zwangerschap te voorkomen, wat wegens de nieuwe strafwet streng wordt bestraft. Mijn echtgenoot liet zich tijdens mijn gevangenschap van mij scheiden. Ik moest mij Pro Deo laten verdedigen, daar ik geen geld had en voor mijn zoons had te zorgen."

Mej. N. N.

Ik laat dezen brief voor wat hij is. Dat er veel te verbeteren valt, moge blijken uit het volgende bericht uit de *Nieuwe Courant* van 24 April 1916:

De strafgevangenis te Leiden.

„De minister van Oorlog bracht Zaterdag een bezoek aan de militaire arrestantenlokalen in het gebouw Gravestein te Leiden. Eenige dagen te voren had het Tweede Kamerlid de heer A. B. Kleerekoper die oude strafgevangenis bezocht. Onze Leidsche correspondent heeft daarin aanleiding gevonden den heer Kleerekoper nadere inlichtingen te vragen. Deze deelde daarop mede, dat door hem in den aanvang der vorige week klachten waren ontvangen, dat er bij de militairen te Leiden ernstige grieven waren tegen de lokalen, waarin zij werden opgesloten. De voornaamste daarvan was wel, dat men hier te doen had met onderaardsche gewelven, waar het zeer koud was. Door tusschenkomst van den minister van Oorlog en den garnizoenscommandant heeft daarop de heer Kleerekoper Gravestein bezocht, waar hem, overeenkomstig hetgeen hij tevoren van een militaire autoriteit had vernomen, bleek, dat

van „onderaardsch” geen sprake was. Integendeel: men moest trappen beklimmen om de lokaliteiten te bereiken. Ook wat afmeting en luchttoevoer betreft, bleken zij niet anders dan dergelijke lokaliteiten in den regel plegen te zijn. Doch wel hadden de lokaliteiten, boven in dit antieke gebouw, meer van gewelven dan van kamers, terwijl de vloeren van steen waren. Op die onbedekte steenen vloeren lagen de stroozakken, zoodat het er, zeker des nachts, bijzonder koud moest zijn, ook in dezen tijd van het jaar, zelfs voor gezonde jonge menschen. De heer Kleerekoper deelde nog mede, dat hij van zijn bevinding den minister van Oorlog op de hoogte had gesteld. Of het Zaterdag gevolgde bezoek van den minister van Oorlog daarmede verband hield, was hem uiteraard onbekend. Van hoogstbevoegde zijde werd hem nog de verzekering gegeven, dat de lokaliteiten in Gravestein beter zijn dan menige provoost, welke elders in ons land voor militairen in gebruik is.”

Mij ontbreekt de tijd om een onderzoek in te stellen naar de in dezen brief medegedeelde feiten. Buiten dien, het is mij niet vergund om op een zeker oogenblik aan de gevangenis te C. aan te schellen, daar tot de dirigeerende vrouw te zeggen: „Jufvrouw, uit kracht van mijn ambt als publicist en op grond van drie sociale werken, die *ik* heb moeten schrijven, omdat degenen, die betaald en geroepen waren de sociale misstanden, daarin beschreven, op te heffen, hun plicht verwaarloosden, (nl. „Een droomer ter haringvangst”, „Twee weken bedelaar”, en „Water en Brood”,) kom ik hier om ter plaatse een onderzoek in te stellen. Laat mij nu, op dit oogenblik, zonder dat gij de bewaaksters door blik of woord kunt intimideeren, in dit huis toe, opdat ik het bedrijf zooals het thans is, kan gadeslaan en met de gevangenen spreken, die mij haar klachten kunnen openbaren. Daarna zal ik een onpartijdig verslag doen in de

couranten en naar mijn beste weten de middelen aan-
geven ter verbetering van de toestanden in dit huis
van ellende."

Natuurlijk zou ik afgewezen worden. Wat wellicht
te verkrijgen ware, zou zijn een bewijs tot toegang
van den Minister van Justitie, nadat te voren men de
directie voldoende had ingelicht om op haar hoede
te zijn. Immers, indien zou blijken, dat de toestanden
slecht waren, zou dit den val van den Minister tenge-
volge hebben en men weet, hoe Ministers aan hun
hoogbezoldigde posten hangen.

Waarom en met welk recht, sluit men alle gestichten
in Nederland af voor de contrôle van hen, die geen
ander doel hebben, dan als goede Vaderlanders de arme
kinderen des volks, aan meer recht en levensgeluk te
helpen? Het antwoord is eenvoudig te geven. De
mensen die het recht hebben, die contrôle toe te
staan, hebben er het hoogste belang bij, dat misstanden
niet openbaar worden. Het is voor hun een kwestie van
rijkdom of armoede. Ik eisch openstelling op elk uur
van den dag of den nacht van alle rijks- en gemeente-
gestichten, waaronder ook begrepen de weeshuizen,
voor alle leden van de Vereeniging van Letterkundigen
en van den Nederlandschen Journalistenkring en beveel
aan te bepalen dat de bestuurders en bestuurderessen
dier inrichtingen ieder letterkundige of journalist, die
zich, van zijn diploma voorzien, aanmeldt, onmiddellijk
met alle middelen behulpzaam hebben te zijn om zijn
verheven beroep van belangloos publicist uit te kun-
nen oefenen.

De weg, die we thans hebben moeten volgen, is
beneden onze waardigheid. *Herman Heijermans*, ik ben
er zelf getuige van geweest, kon zijn enquête in „De
Jonge Gids" slechts publiceeren nadat hij en ik onze
laatste spaarpenning hadden geofferd om dit tijdschrift
te kunnen doen voortbestaan.

Ja, wij hebben onze boeken uit onze bibliotheek, ons
werkmateriaal dus, in de Oudemanhuispoort, ver-
beneden de waarde moeten verkoopen, teneinde zelf

niet te verhongeren, terwijl wij samen streden voor de allerarmsten. Heijermans zoowel als ik, moesten trouwen in de arme klasse, omdat wij ons geld voor de publicatie van het beste dat in ons leefde, hadden besteed. Dat is wat anders dan een groot ministers-honorarium en een groot ministerspensioen te trekken en toch de slechte toestanden te doen bestendigen. Het Nederlandsche volk moet eischen, dat het hoogste gezag niet bekleed kan worden door menschen, wier voorouders van beide zijden niet gedurende drie geslachten in Nederland zijn geboren. Bastaards missen het Nederlandsche gevoel en gemoed. Nederland voor Nederlanders allereerst. Brusse moest zijn licht opsteken bij een ontslagen gevangene. Ik zelf tot vijftig gulden boete veroordeeld, omdat ik in krasse termen de politiek van Potsdam had afgekeurd, ten aanzien van den inval en uitmoording van België, afkeuring die wel-haast door de geheele beschaafde wereld werd gedeeld, moest van deze „gunstige” gelegenheid der veroordeeling gebruik maken om eens een kijkje te krijgen op een instituut, waarin, naar mij bleek, hemeltergende toestanden heerschten. *Carl Corvey*, wegens een ongeval met een automobiel veroordeeld tot een maand hechtenis, vond op deze wijze toegang tot de gevangenis op de Weteringschans te Amsterdam. Ware hij twee maanden later veroordeeld, dan zou hij van de wet op de voorwaardelijke invrijheidstelling hebben kunnen genieten. Zoo was zijn veroordeeling tevens een veroordeeling van die juristen die dergelijke wetten niet met terugwerkende kracht afkondigen. Indien men overtuigd is, dat een maatregel van verzachting voor straf toepassing verdient, dan moet men evenzeer er voor waken, dat met het oogenblik deze nieuwe overtuiging veld heeft gewonnen, ook alle straffen daarmede onmiddellijk in overeenstemming worden gebracht.

Nu heeft men, alleen omdat de administratie der rechtspleging het goed vindt lui en langzaam te

werken, honderden Nederlanders in de gevangenis geduwd, die er anders waarschijnlijk nooit zoude mede hebben kennis gemaakt.

In de gevangenis geduwd te worden, beteekent niet alleen persoonlijk zedelijk en lichamelijk ontzettend te lijden, maar ook voor levenslang met zijn familie, met zijn kinderen en soms nog met zijn kindskinderen geschandvlekt te zijn. Op zulk een kleinigheidje of een paar honderd Nederlandsche menschen meer of minder ongelukkig worden, let de jurist niet. Gerechtigheid kent hij niet, hij kent slechts het „Jus”, dat is de traditie van hardvochtigheid, spitsvondigheid en fielterij, overgeleverd door de eeuwen heen, en waarvan zij zelf zeggen: summum jus, summa injuria, d.i. het hoogste recht is het hoogste onrecht.

Ik mag echter bij den brief mij door deze vroedvrouw toegezonden, wel opmerken, dat de wet, die straf stelt op het verwekken van abortus of op het voorkomen van zwangerschap een ingrijpen is in de persoonlijke vrijheid van den Nederlander. Men moet geen zedelijkheid trachten te bevorderen door dwang, want dwang is een andere onzedelijkheid en aldus is het geneesmiddel erger dan de kwaal. Wil men onzedelijkheid bestrijden dan doe men dit langs den zedelijken weg, d.i. door de kinderen op school goed op te voeden, te zorgen voor geschikte arbeiderswoningen, waar niet het kind van de jeugd af aan zoo als thans tot onzedelijkheid wordt opgevoed, door het verbeteren der maatschappelijke toestanden welke onmiddellijk zouden verkregen worden indien men het staatsbestuur aan de veile kaste der juristen ontnam en het in handen legde van de kunstenaars, de dichters, de journalisten, de geestelijken, de leeraren, de paedagogen en de geneesheeren en door de bevordering van vroege huwelijken. Zooals thans geschied, meent men een poel van onzedelijkheid te dempen door een andere te openen. Immers zoodra men het voorkomen van zwangerschap straft, zullen toch de menschelijke in-

stincten hem toch tot geslachtsverkeer brengen, ook buiten het huwelijk, wanneer dit huwelijk te laat gesloten moet worden. Alleenlijk wordt de ondeugd dan geheimer en tegennatuurlijker. Wie zijn maîtresse tot zekere operatie dwingt, behoeft bij haar voor geen zwangerschap te vreezen, wanneer men... (zelfcensuur) en wanneer men... (zelfcensuur) en wanneer men... enz., enz.

Een andere brief, een uit de velen die ik ontving, verdient hier vermeld te worden, omdat hij een zoo juist blik geeft op de ongelukkigen, die door ons wreed materialistisch water- en broodstelsel worden getroffen. Hij luidt als volgt:

Rotterdam, 20 Oct. '15.

Den Heer B. Canter,

Door deze ben ik zoo vrij u te verzoeken, mij een onderhoud toe te staan om u mijn ervaringen mede te deelen uit mijn onnutte ziel en lichaamsverwoestende zwerversloopbaan van één en dertig jaren. U zoudt er uwe bekendheid met sommige ellendige toestanden door kunnen uitbreiden en er daarna het publiek mede bekend maken, zoodat er voor vele (ja, *zéér* vele) van mijn (gelukkige) gewezen, ellendige, dikwijls onschuldige lotgenooten spoedig verbetering zal kunnen komen. Hierbij in het kort iets over mijn persoon. H. H.... gehuwd, vader van nu nog één kind, beroep, koopman in bijouteriën, wat een eenvoudig burgerbestaantje oplevert (met hulp der vrouw) zeer zwak van gestel (zenuwzwakte) geboren in Friesland (dorpje) jong zijnde te zwak voor zwaar werk, geen vak geleerd, vrijwillig in dienst, afgekeurd, zwerven, trouwen, kinderen krijgen en sterven van ontbering (vier) altijd eerlijk blijveh,

toch overal verjaagd, te veel fatsoen om te bedelen, nooit voor den rechter geweest, geen toestemming voor eerlijken kleinhandel te drijven, vijf jaar zonder tehuis met twee kinderen, twee jaar en veertien dagen oud, van Groningen naar Antwerpen zonder geld, op het politiebureau overnacht, vrouw apart opgesloten met de twee kleinen, in pikdonker hok, geen licht om de borst te geven, overspannen zenuwen, poging tot zelfmoord, verjaagd uit Antwerpen, weer te Rotterdam, nergens onderdak vindende, voor het eerst in *al die jaren* één gevonden, die wat geld, (vijftien gulden) wou leenen, handel begonnen, vooruit gegaan, alles terugbetaald, van toen af mensch (ruim twee jaar.)

Nederig groetend,

(volgt naam en adres.)

Deze brief door zijn telegramstijl toonend, niet een gewone beroepsbedelaarsbrief te zijn, bewijst hoe één enkel goed mensch die het luttele bedrag van f 15.— voorschiet, een medemensch en zijn gezin uit de diepste ellende op kan heffen. Deze brief bewijst tevens hoe onverwoestbaar krachtig de goede aard van de Nederlandsche volksziel is. Het Nederlandsche volk is werkzaam, oppassend en goedaardig. Ware de Nederlandsche volksziel niet van zulk een uitnemende geestelijke substantie, dan zou Nederland zeker niet sedert het Bourgondische tijdvak mede aan de spits der beschaafde volken hebben gestaan. Onveranderlijk bijna komen alle cultuurdragers na een, twee of drie geslachten uit de heffe des volks op. Dat desondanks de vlotende bevolking der Nederlandsche strafgestichten uit tienduizend kinderen van het Nederlandsche volk bestaat, kan alleen te wijten zijn aan verwaarloozing door schrielheid. Onze volksscholen zijn overbevolkt, hebben te groote klassen, de woningen voor den arme zijn ontoereikend, het voedsel voor den arme bestaat hoe langer hoe meer uit futlooze surrogaten, waar-

door zwakke, energielooze menschen ontstaan, die bloedarm en zenuwzwak tot ellende en misdaad moeten vervallen. Onder de heerschappij van de wetgevende juristenklasse, is het bijvoorbeeld mogelijk geworden, dat drierde deel van het Nederlandsche volk, van de wieg tot het graf geen hap natuurboter te proeven krijgt. In het rijkste zuivelland ter wereld is het overgrootste deel der bevolking gedwongen zich met margarine te voeden. Margarine is een kwalijkriekend product, in Amerika vervaardigd en dat in zuiveren toestand veel overeenkomst toont, met de talk, die in illuminatiepotjes wordt gebrand. In Nederlandsche fabrieken wordt dan dit walgelijke product door toevoeging van een weinig echte boter tot een verbeterd, dat eenigszins het uiterlijk van boter heeft. De Nederlandsche volkswoning is te klein, biedt geen voldoende gelegenheid voor wasschen, baden en slapen. Aan de zedelijke volksopvoeding wordt weinig ten koste gelegd. Hoe langer hoe meer brengen de grootte fabrieken een nieuwen feodalen toestand. Wie zich daarvan goed met eigen oogen wil overtuigen, beschouwe b.v. het bedrijf der firma N.N. te Rotterdam, (den werkelijken naam kan ik niet noemen, daar de jurist elke poging om de waarheid te zeggen met gevangenisstraf bedreigt.) Deze firma heeft het gedaan gekregen slechte koffie, slechte thee en slechte tabak in pakjes door de geheele stad te duur te verkoopen. Zij heeft langzamerhand den smaak van de grootte menigte die goedkoop moet koopen, zoo vergrofd, dat zij een soort alleenheerschappij kan voeren. De kinderen zijn al bij bocht, dat de firma verkoopt, opgegroeid en aldus is aan de kleinere Rotterdamsche zaken, die de werkelijk goede kwaliteiten verkoopen, de klandisie van de grootte menigte ontfutseld. Voor dit grootbedrijf van te dure slechte waar is het noodig, dat elken dag tienduizenden pakjes worden gemaakt. Hiervoor worden meisjes gebruikt. Insteede nu, dat de kinderen uit het volk de toekomstige moeders, op

behoorlijke wijze, in het gezin van de eigen moeder, het huishouden leeren voeren, op school nuttige en fraaie handwerken leeren, door pastoor of predikant geleid worden, op de paden Gods, opgevoed worden tot een Christelijken levenswandel, worden deze meisjes jaar in, jaar uit, misbruikt voor het ziellooze, slaafsche en verderfelijke vak van te duur bocht in te pakken. Het is het meest slaafsche systeem van dwangarbeid. De kinderen zelf, wier jeugd en wier toekomst aldus wordt opgeofferd, hebben er weinig van. Zij kunnen geen hoedje bekostigen, zij dragen 's winters schamele doekjes omdat het loon voor de slavenarbeid nog niet reikt tot een manteltje en haar eenig sieraad bestaat in haar kapsel, dat zij gaarne met veel kammen met valsche edelgesteenten versieren. De dagelijksche gezamenlijke opsluiting bij geestdoodend, nooit afwisselend werk, heeft een tegennatuurlijke, overprikkelde geslachtslust ten gevolge, welke zich uit, in liederlijke taal en zedeloos vermaak. Indien waarachtige menschen, met gezonde christelijke inborst de regeering in handen hadden, en niet de kaste der vuige, winzuchtige juristen, zouden dergelijke bedrijven in het groot, die tallooze weerlooze kinderen van ons Nederlandsch huisgezin, die de moeders van het Nederlandsche volk in haar teederste jeugd naar lichaam en ziel sloopen, onmogelijk zijn. Thans noemt de jurist-econoom, het rijk worden van één laaghartig individu ten koste van het geluk van duizende argelooze volkskinderen „welvaart en bloei der industrie”. En het is onmogelijk in eene enkele courant daartegen een woord van protest te doen hooren, omdat de kranten mede leven moeten van de advertenties, die zulk een firma plaatst en het is onmogelijk met name dergelijke individuen te noemen, daar de jurist altijd gereed staat om den fielt in bescherming te nemen tegenover den man, die voor de Christelijke gerechtigheid pleit. Men behoeft geen profeet te zijn om te voorspellen, dat ten laatste daden van revolutionair of anarchistisch geweld

noodig zullen geacht worden om de macht der vaderlandslooze schoeljes te breken. Om dit laatste te voorkomen, worden boeken als het onderhavige geschreven.

De wereldoorlog heeft bewezen, dat op een zeker oogenblik de zonen des volks opgeroepen kunnen worden om leven en gezondheid te offeren terwille van het behoud van het Vaderland. Welnu, als het Vaderland, dat recht als vanzelf sprekend, eischt, dan heeft ook de bewoner van dat vaderland, recht, behandeld te worden als een mensch. Naar den grond met al deze hondsche wreede gevangenissen en tuchthuizen, weg met deze overbodige water en brood-rantsoenen aan reeds uitgehongerde volkskinderen. Verdreven de kaste der juristen, aan welke alle menschelijke en christelijke gevoelens vreemd is. Dat het heel goed zonder deze op een vuilaardig stelsel gebaseerde gevangenissen mogelijk is, afgedwaalden op den goeden weg te brengen, bewijst het systeem der moderne Amerikaansche gevangenissen.

Kortelings ontving ik den volgende brief van een Nederlandsche zangeres, (die thans deel uitmaakt van een internationaal gezelschap, hetwelk in Amerika kunstreizen maakt), welke zij aan een harer familieleden te Amsterdam zond, ter inzage. De brief geeft, in haar eenvoudigen, onopgesmukten, niet voor het publiek geschreven vorm, een goeden kijk op de toestanden in de Amerikaansche gevangenissen, ingericht volgens het moderne, zegenrijk werkende en menschelijke Elmira-stelsel.

Boston, 28 Dec. 1915.

Lieve Zuster,

Het is 11 uur en ik kom juist in mijn hotel, maar voor ik naar bed ga, wil ik je eerst schrijven, anders komt er weer niets van. We zijn sinds 14 dagen in Boston en vertrekken van hier, morgen naar Norwich en van daar naar Bridgeport. We gaven hier in het Olympia Theatre met buitengewoon groot succes een concert.

Lieve zuster, ik weet niet of je in Europa wel eens over een groote gevangenis hebt hooren spreken waar de doodstraf voltrokken wordt, in de „electric chair”. Er is een groote in Ossingh en een andere in Auburn. Er zijn er meer, maar dat zijn 2 van de grootste. Drie weken geleden zijn we in Auburn geweest. Drie dagen in het Auditoreum Theatre en den 3en dag kregen we een uitnoodiging om 's middags te vijf uur voor de gevangenen te zingen. We namen het natuurlijk aan en om 5 uur kwam er een automobiel met een van de Directeuren ons gezelschap afhalen. We stapten in en reden naar de gevangenis, een groot paleis. We kwamen eerst precies of je bij den Koning op visite gaat, aan een grooten marmeren trap, daarna in een prachtige vestibule, toen aan een groote deur. Een portier kwam om open te doen en dadelijk ging de deur weer achter ons dicht. Wij werden allervriendelijkst ontvangen. Is eenmaal deze deur dicht, dan is elkeen binnen de muren van de gevangenis vrij. Er zijn op het oogenblik 1428 gevangenen, waarvan er 123 voor levenslang zijn veroordeeld.

Ik liep voorop met den Directeur met zijn hoogen hoed in zijn hand; achter me onze andere zangeres met een adjudant en Pepe met onzen tenor achteraan met een gard, een bewaker, die ook uit de gevangenen gekozen worden. We kwamen eerst in een gang waar tegen den muur gebreide handschoenen en dassen, die door de gevangenen gemaakt worden, uitgesteld waren. 1100 stuks waren er naar België gezonden, gemaakt door hen. Toen gingen de deuren open en kwamen we in een Schouwburgzaal, waar reeds ons publiek van gevangenen zat te wachten. Stel je voor, ze klaptten in hun handen van blijdschap, het was een welkom van belang. Ik was overbluft; mijn hart bonsde in mijn keel; ik was wit

geworden, ik voelde het, maar ik was moedig en keek ze vriendelijk aan. Arme, arme kerels. Ik vond Amerika groot, nooit hield ik zooveel van Amerika, dan dien avond. Ze worden uitstekend behandeld. De directeur stelde ons aan een anderen directeur voor en vroeg hoe lang we mochten blijven. Hij antwoordde luid, zoodat ze het allen konden hooren: „Niet minder dan een uur en hoe langer hoe liever; geef de jongens meer dan u kunt, dames en heeren artisten.” We liepen door de zaal naar het podium en wachtten tot ze allen hadden plaats genomen en het stil was. Lieve zuster, ik geloof dat God me voor dien avond een extra stem had gegeven; ik heb nooit mooier gezongen, nooit met meer gevoel. Ik was kalm, maar er ging zooveel in mij om, Nooit heb ik meer succes gehad, nooit heb ik me gelukkiger gevoeld, nooit meer ongelukkig. Ze klaptten, hoera! hoera! Ik bedankte ze uit naam van ons allen en zei, dat we telkens als we te Auburn zouden komen, we weer voor hen zouden zingen. Toen ik in de kleedkamer kwam, keek ik in den spiegel; ik zag bleek en ik hilde. Er werd na ons een bioscoop vertoond. Wij wachtten tot dat afgeloopen was en toen was het tijd naar huis te gaan. Weer gingen we door de zaal om te vertrekken. Het afscheid was dubbel hartelijk bij het vertrek. Ik hield me goed, ik wuifde naar links en rechts, lachte vriendelijk tegen de gevangenen. Ze zeiden thanks, Lady, thanks. Ik kon niets anders zeggen dan „goodbye boy's, goodbye”. Er zijn 400 Italianen onder de gevangenen. Die waren meer dan gelukkig, want het meeste dat we zongen was Italiaansch. (Bona sera, bona sera Signora). Ik antwoordde ze ook in het Italiaansch en toen hoorde ik achter me zeggen viva la patria (leve het vaderland). Ik keerde mij om en antwoordde vriendelijk „Si” (wat beteekent ja). Voor

die Italianen is het nog erger dan voor de anderen. Ze zijn niet alleen van hun vrijheid, maar ook van hun vaderland beroofd. Boven in de zaal zaten als toeschouwers 100 vrouwen. Een Italiaan, die ons stoelen voor de kleedkamer bracht, zeide tegen me: „Mevrouw, schrei niet, wij lijden niet hier. We worden hier uitstekend behandeld. Onze gezinnen lijden, wij niet.” Hij vertelde dat hij binnen 8 maanden naar huis zou mogen gaan als hij goed oppaste, hij moest volgens zijn vonnis nog 3 jaar blijven, maar door zijn goed gedrag was hem 3 jaar straf kwijtgescholden. Hij zeide mij: „Ik ga direct naar Italia naar „Mama”. Ik vroeg of er velen waren voor levenslang. „O ja, 123.” Hij draaide zich om en wees een jonge man aan, die bij me stond. Deze was nu 25 jaar oud en was veroordeeld tot 35 jaar. Dus tot hij 60 jaar was zou hij in de gevangenis blijven. Maar er is voor ieder kans om vrij te komen, zelfs voor een die levenslang heeft, als men goed oppast. Maar dan moeten ze 20 jaar goed opgepast hebben!

Ik had zielsmedelijden met allen; maar ik begreep dat ze het verdiend hadden. Zonder deze inrichtingen zouden wij niet kunnen leven. Lieve zus, ik zag jongens van 20 jaar, maar ook mannen met sneeuw wit haar. Een grijsaard van 85 jaar was er bij. Ik kon in geen week eten, drinken of slapen. Nu ben ik er over heen. We wilden ze wat geld geven, maar dat mochten we niet; wel mochten we sigaretten sturen. De gevangenen hebben hun eigen orkest, geheel uit gevangenen samengesteld.

Er heerschte in de zaal een prachtige orde. Er waren 1423 mannen in de zaal. Alleen waren ze in de zaal parole, zonder bewaarder. Ze hadden hun eerewoord te geven, dat ze niet zouden trachten te ontsnappen en zich goed gedragen. Ze zijn keurig in grijs gekleed, zelfs zoo, dat ik van

sommigen dacht, dat het bedienden waren, maar het waren allen gevangenen.

Ze hebben een eigen drukkerij, een meubelen lakenfabriek, waar ze overdag werken. Ze eten wittebrood, dat weet ik, omdat we den anderen dag de inrichting geheel hebben mogen zien. Wij zagen ook de keuken, de eetzaal en de bakkerij. De bewaarder die ons rondleidde, nam een brood, sneed het open en liet het ons proeven. We hebben ook de sterfkamer gezien met den electrischen stoel, waarop de doodvonnissen worden voltrokken. Het is een groote kamer met 30 stoelen tegen den muur. De electrische stoel staat op een groote guttapercha mat. De bewaarder vertelde ons, dat er in dezen stoel 52 mannen en 1 vrouw ter dood waren gebracht. De zitting was kapot, zeker door den schok. De bewaarder zeide tot mij: „Gaat u er maar eens inzitten,” ik antwoordde: „ik heb te veel respekt voor den dood om er gekheid mede te maken.” Hij zeide: „Het brengt geluk aan en dan kunt u als u naar Europa gaat, vertellen dat u in dezen stoel hebt gezeten.” Ik heb het natuurlijk niet gedaan. Je begrijpt, dat die bewakers niet veel hart meer hebben.”

Je liefhebbende zuster,

T.

Dit Elmira-stelsel komt in het kort op deze eenvoudige stellingen neer: *Tracht in den gevangene het menschelijke op te wekken in stede van het te dooden. Dood niet zijn persoonlijkheid en energie, doch tracht hem op te voeden tot zelfzucht en wilsterkte. Veroordeel hem niet tot een onafzienbaar lange strafperiode, maar geef hem zooveel mogelijk zijn eigen naaste lotsbestemming in handen, doordat elke vooruitgang in gedrag, versnelling van het tijdstip der vrijheid beduidt. Leer hun de vreugde des levens kennen en hoe deze vreugde door arbeid alleen te verwerven is. Zoo als men ziet, is dit nieuwe systeem, precies in tegenspraak*

met het systeem van straf, dat in het sadistisch brein van den vuigen jurist uitgebreed, in Nederland wordt toegepast. Dit systeem, ons huidig straf-systeem, heeft de volgende leidende beginselen: *ten eerste, maak ten aanzien van boeten de straf voor het kind uit het Nederlandsche gezin zwaarder, naarmate hij minder bezit heeft. Hoe zwakker maatschappelijk, geestelijk en lichamelijk de mensch zij, hoe zwaarder de straf; ten tweede, zoek vooral de weerloozen om uw vuile strafzucht bot te vieren, gij hebt dan de minste vrees voor weerwraak; ten derde, stel als bewakers menschen aan, die gij zoo slecht betaalt en zoo veel laat werken in een menschvernederende omgeving en in een mensch-onteerend vak, dat zij ook met de beste gevoelens bezielde, er toe komen de slechtste instincten in den mensch bot te vieren op weerloozen. Ontneem den gevangene zonlicht, lucht, uitzicht en geef hem het leven van een gekluisterden slaaf, opdat het laatste restje menschelekheid, dat hij nog zou kunnen bezitten, er voor goed uit zal verdwijnen; ten vierde, doe alles wat uw vuige ziel maar kan bedenken, opdat de gevangenen vol blijven met schuldigen of onschuldigen, want zoo de gevangenis overbodig wordt, wordt uw kaste het eveneens. Dood alle persoonlijkheid in den jurist en stel bij den jurist in de plaats van het persoonlijk geweten een communeele abstractie „Jus” genaamd, waardoor elke laaghartigheid, elke karakterloosheid, elke wreedheid wordt vergoelijkt en waaraan elke krenking der gerechtigheid en der eeuwige wetten der natuur worden ondergeschikt gemaakt, kortom, doe alles wat in uw vermogen is om den misdaad van de arme en verwaarloosde in het leven te houden, opdat gij van die misdaad rijkelijk en ongestraft kunt leven.”*

De kermisreiziger lijdt zichtbaar van allen het meest onder de opsluiting. Hij is de gezeten man van den

vrijen weg en hij heeft niet als de landloopers in de gevangenis, bij al het leed van de opsluiting en de vernedering, het gevoel, van tenminste hier, binnen de vier wanden, de rust te hebben van den waakhond in zijn hok, en de daarbuiten ongekende weelde van voedsel te krijgen als men honger heeft. Hij bezit een woonwagen, een vrouw, kinderen; hij heeft een paard en een grooten trekhond. Maar er is nog iets, dat voor hem de gevangenschap onduldbaar maakt. Hij is er van overtuigd, dat hij onschuldig is opgesloten. Hij verhaalt mij, hoe niet hij, maar zijn broer, de gezochte persoon was en dat hij, om zijn broer gelegenheid te geven, te ontvluchten, zich heeft laten arresteerden. Zijn broer zou, ware hij voor deze ééne bekeuring gearresteerd, ook voor verscheidene anderen gestraft zijn en in hechtenis gehouden. Marius, aldus zal ik den kermisreiziger noemen, heeft een etmaal voor zijn inhechtenisneming een telegram gezonden, met verzoek om herziening van zijn vonnis of beter, hij heeft het laten zenden, want hij noch zijn vrouw kunnen lezen of schrijven. Als de bewaker binnenkomt legt hij dit den bewaker nogmaals uit en bezweert zijn onschuld. De bewaker antwoordt hem: „dat hij zich tot de verkeerde autoriteit heeft gewend” en legt hem uit, hoe hij een papieren oorlog had moeten enscèneeren, om niet onschuldig in de gevangenis te worden opgesloten. Thans zou protest bij den Directeur en het volgen van den voorgeschreven weg alleen tengevolge hebben, dat hij vrijgesteld zou worden van straf, juist als hij zijn straf had uitgezeten. De rechtsmachine werkt nu eenmaal niet vlugger, wanneer het arme menschen betreft. Een rijk man in dezelfde omstandigheden, koopt zich even een voor naam advocaat met connectiën b.v. den zoon van een rechter en dan komt het spreekwoord uit, dat „wie goed smeert, goed rijdt.” Is er niet iets afschuwwekends in de gedachte, dat geld en recht te allen tijde, bij onze Nederlandsche rechtspraak in direct verband staan. Het recht valt doorgaans ten deel aan den

rijkste. Elkeen, die wel eens geprocedeerd heeft met groote maatschappijen, die, van een vast bezoldigden advocaat voorzien, processen tot in het oneindige kunnen rekken, weet dat bij ervaring. Het heet, dat men ook Pro Deo procedeeën kan. Maar hoe kan men vertrouwen hebben op een rechtspraak zonder betaling en een rechtspraak om Godswil, bij een rechtstelsel, dat geheel is ingericht op materialistischen grondslag en welks geestelijk kernpunt niet zetelt in God en Christus, maar in den Oud-Romeinschen Moloch „Jus”.

Aan denzelfden procureur die dubbele boeken houdt, om zich zoo noodig na een klacht van een cliënt, bij den Deken te kunnen schoonwasschen; aan denzelfden procureur, wien geen fieltenstreek te gemeen is om zijn bezit te vermeederen, wordt het opgedragen voor niets, neen, zelfs met opoffering van tijd, papier en moeite, als advocaat menschen te verdedigen, die zonder bezit, zonder beschaving, doorgaans met slechte manieren, hem niet het geringste belang inboezemen of het minste voordeel kunnen beloven.

De kermisreiziger zag er dan ook maar van af zijn beklag te doen. Hij had tenminste den troost, zijn broer gered te hebben.

Marius had echter behoefte om te spreken. Hij vertelde mij dat hij nog nooit in de gevangenis was geweest. Ook had hij vroeger nooit een bekeuring gehad.

Ik vertel hem waarom ik gestraft ben en tracht, afgaande op zijn Belgischen tongval, zijn meening omtrent den oorlog te vernemen. Maar Marius is zeer voorzichtig en laat zich niet uit. Het is hem onverschillig wie den oorlog gemaakt heeft. Maar wat hij wel weet is, dat de woonwagenmenschen zeer door den oorlog lijden. Want vroeger werden de kermissen al meer en meer afgeschaft en nu komt de oorlog er bij en daar wordt nu gebruik van gemaakt om overal door 't heele land de kermis te verbieden. En over de grens kunnen ze nu ook niet België in. Ze staan nu allen

met hun woonwagens in het woonwagenkamp over het IJ bij Amsterdam. Hijzelf, Marius, heeft niet zoozeer te klagen. Want de paarden zijn prijzig en hij is een goed kenner van paarden. Als hij maar voor Maandag op de paardenmarkt te Utrecht kan zijn.

Marius vertelt van zijn vrouw en zijn kinderen. Zij zullen nu wel „papa, papa” roepen. Maar papa is weg, papa zit onschuldig in het gevang omdat hij geen weg wist met de papieren. En hij heeft nog wel twee kwartjes uitgegeven voor een telegram aan den commissaris van politie.

„Ik ben ook al heel ver Duitschland in geweest... al heel in Berlijn.”

„Ook om paarden te verkoopen?”

„Neen, om mijn zuster te bezoeken. Mijn zuster woont te Berlijn... ook in een woonwagen, maar een prachtstuk, met koperen stangen en een koperen brievenbus. Want mijn zwager is bij haar, die schrijft en leest in het Fransch, Vlaamsch en Duitsch. Ik had mijn zuster in geen jaren gezien en wel eens een brief gekregen, die dan door den een of ander werd voorgelezen en waaruit ik vernam dat het haar goed ging, maar ik had haar al dien tijd niet gezien. Toen had ik twee paarden voor den wagen, een voor het trekken en een voor den verkoop, een heel mooi bruin paardje, dat ik zelf had opgekweekt. Dat paardje heb ik toen na een jaar met een flinke winst verkocht en toen zijn wij met de wagen tot de grens gereden. En daar is mijn vrouw met mijn broer achtergebleven en ik ben met mijn dochttertje op het spoor naar Berlijn gegaan. Ik heb toen vierde klas gereisd, dat kan je in Duitschland en daar zit je vierde klas zoo goed als hier derde klas. En toen ik met mijn dochttertje van vier jaar te Berlijn was aangekomen, ben ik op stap gegaan naar een groot terrein, waar een kermis gehouden werd. Mijn zuster stond daar met een werptent en het ging best. Ze had dagen van vijftig mark verdienste, dat is dertig guldens. Ze betaalde twintig mark, dat is twaalf

gulden, staangeld in de week. Ze wist niet wat van de vreugde te doen, toen ze mij en mijn dochtertje zag, want zij had mijn dochtertje nog niet gezien, alleen een portretje dat ik op een Ansicht had laten maken en haar per post had laten toezenden. En het was terechtgekomen ook en hing in den wagen onder het spiegeltje."

"En hoe beviel je Berlijn?"

"Kolossaal. Voor tien pfennige, dat is zes cent, krijg je er een glas bier, dat hier een dubbeltje kost."

"Kolossaal," beaamde ik en ik dacht aan dat groote, onschuldige kind voor mij, wiens voornaamste, alles overwegende indruk van de wereldstad Berlijn was... dat een glas bier er vier cent goedkooper is dan in Nederland!

Zulk een enkele mededeeling vertelt meer van de psyche van zoo'n man, dan boeken vol studie. In dit kleine belangenkringetje is zijn levensbewegen ingesloten. Hij kan lezen noch schrijven en dus ziet hij de wereld zonder de schat van ervaringen van vorige geslachten, die ieder mensch die lezen en schrijven kan, door 't lezen reeds van zijn zesde jaar al medekrijgt.

"En jij was ook gelukkig dat je je zuster terug zag?"

"Dat zeker. Want wij menschen uit de woonwagens hebben op de heele wereld toch alleen maar onze familie. En dan, je hebt samen als kinderen zooveel meegemaakt. Ik ben best opgevoed door mijn vader en mijn moeder, best. Ik heb mij niet te beklagen. Nooit slaag gehad of geen eten. Maar we zijn in den woonwagen geboren, mijn zuster en ik en wij zijn als kinderen al samen met lampewisschers en ijzerdraadfiguren erop uit gegaan. Nooit met de marmot, altijd met negotie, want mijn ouders zijn best voor me geweest en nu heb ik het toch maar gebracht tot een eigen wagen en ik heb wel eens drie paarden gehad. Van paarden heb ik verstand, en als je van paarden verstand hebt, is er aardig mee te verdienen.

Ik koop op de markt in Utrecht, op 't oog, een paardje en dan kweek ik het op, tot het er goed uitziet. Ik ben altijd goed voor mijn paardjes, want een paard dat je goed behandelt, dat krijgt een goed uitzicht, het ligt hem niet alleen aan het voer, maar je moet een paard gemoedelijk behandelen. Ze komen bij me, en ik kweek ze op en ze leven met je mee, en als ik ze weer verkoop, dan hebben ze niet één dag slaag gehad. 't Vorige jaar had ik een paardje, een best beestje, dat ik voor honderd vijftig guldens gekocht had. Dat beestje was zoo verstandig, dat een mensch er van kon leeren. Hij kende den weg beter dan wij zelf en als je eenmaal ergens geweest was en je hield stil voor een herberg of je had bij een bakker brood gehaald en hij had er wat van afgekregen, dan hield-ie, als je er al niet meer aan dacht, er den volgenden keer prompt stil en keek je aan of ie zeggen wou, daar zijn wij weer aan 't oude adres. Nou komt het mooie. Ik verkoop dat paardje aan een boer boven Wijk bij Duurstede voor twee honderd vijftig gulden. Toen ik het geld in mijn hand had en wegging, keek het beestje mij aan of-ie zeggen wou, waarom laat je mij hier achter. En mijn vrouw zat in de wagen te huilen van 't hartzeer, omdat we dat beest kwijt waren. Maar honderd gulden verdienste laat je niet gauw schieten.

Ik pak de dissels van de wagen en span mijn grooten hond aan en zoo trekken wij op Utrecht aan. Toen wij 's avonds in den wagen te kooi kropen zeien wij niks tegen mekaar. Want we hadden gegeten en dan had mijn vrouw de gewoonte een stuk van dit brood aan 't beest te brengen. Dat was zoo haar gewoonte. En dien avond wou ze ook een stuk van d'r boterham afbreken en toen ze 't gedaan had, bleef 't brok liggen, want 't paard was ommers verkocht. Maar de stukken bleven mijn en haar in de keel steken.

's Morgens in de vroege hoor ik wat stommelen en zoo'n beetje scharrelen. Ik staan op om te zien wat

er is, want ik had veel geld in huis en oppassen is altoos de boodschap... ik doe de deur open en daar staat toch het paard onder aan de trap. Had-ie zich losgerukt bij den boer, was uit den stal gebroken en had uit zijn eigen de wagen weer teruggevonden.

Ik heb hem toen weer naar den boer teruggebracht en die gaf mij twee kwartjes. Dat was niet veel.... maar als 't niet om de honderd gulden geweest was, had ik het beest graag weer mee teruggenomen..."

Hij blijft een oogenblik in gedachten zitten.

„En daar in Berlijn, heb je daar ook goed verdiend?"

„Ik heb het daar best gehad en ik ben er drie maanden gebleven. Toen ben ik teruggegaan, want mijn vrouw was al dien tijd alleen in Holland achtergebleven. Die wou niet van' huis..."

„O had ze dan daar een woning, een huis?"

„Neen, wij zeggen zoo huis tegen onzen wagen. Zoo'n wagen wordt een huis voor je, als je er altoos in woont en als je er in geboren bent. Mijn beste zuster heeft toen te Berlijn voor mij ook een tent ingericht, een vroolijke keuken, dat is zoo'n tent, waar je borden en schalen van derdekeurs aardewerk inbrengt en die ze dan mogen stukgooien met een bal. Elke worp kost tien pfennige, dat's zes cent. Dat hebben ze daar voor over om uit baldadigheid den boel kapot te gooien. Mij kon 't niet schelen — hoe meer ze braken hoe liever en ik had er een beste verdienste van en als 't niet geweest was uit verlangen naar mijn vrouw, dan had ik er wel altoos willen blijven. Mijn zuster en mijn vrouw kunnen niet zoo goed met elkaar opschieten. Toen ik dan eens op een dag voor mijn tent stond kwam er een voorname dame voorbij. Ze was in 't zij gekleed en ze droeg witte handschoenen. Die hoort mij zoo praten en vraagt mij of ik Hollandsch spreek. „Jawel ,dame," zeg ik. „Ik ben lang in Holland geweest," zegt zij, „en spreek het graag en wat heeft u daar een lief kind. Is dat uw zusje?" „Neen, dame," zeg ik, „dat is mijn doch-

tertje." „Zoo, bent u dan al getrouwd?" „Jawel, dame en mijn vrouw is in Holland." Toen gaf ze mij tien mark, da's zes gulden, voor de spaarpot van mijn dochttertje. En den volgenden dag kwam zij weer terug om met mij Hollandsch te praten en zij noodigde mij met mijn dochttertje uit om naar een café te gaan. Ik ging mede en wij gingen naar een groot café, zoo groot als het nergens hier is, te Amsterdam ook niet en daar vroeg zij wat ik drinken wou en ik dronk een glas bier dat dertig pfennige kostte. Het beste bier, dat ik ooit gedronken heb. En zij sprak heel gewoon met mij over het weer en over de toestanden in Holland en zij gaf mij weer tien mark voor de spaarpot.

Zij kwam den volgenden dag weer en toen ben ik in een ander groot café met haar gegaan en daar moest ik eten wat ik maar lustte en zij betaalde alles, want zij was een rijke dame en had de vingers vol met ringen met diamanten er in. En zij gaf vijftig pfennige, dertig cents, fooi aan den kellner. Na het eten sprak zij weder over mijn dochttertje, dat het zoo'n mooi lief kind was en over mijn vrouw en zij vroeg mij of ik mijn vrouw niet had geschreven, dat zij met mij en het kind naar een café was geweest. Ik zei: „dame, ik kan niet schrijven, maar dat hindert niets, ik heb een goed geheugen, ik onthoud alles en als ik terug kom, zal ik alles wel vertellen zonder iets te vergeten." Toen zegt zij: „zou uw vrouw dan niet jaloersch zijn, als zij zoo hoorde, dat u met mij naar café's gaat." „Nee dame, zeg ik, onze soort menschen kent dat niet, jaloersch zijn. Dat bestaat bij ons niet, want al wonen wij in wagens en al staan wij op de kermissen, daarom zijn onze vrouwen geen sletten en wij hebben onze vrouwen en kinderen even lief als de menschen uit de hooge wereld zooals u." Of ik daar nu wat aan miszegd heb of niet, dat kan ik niet zeggen, maar zij is niet meer teruggekomen en dat was spijtig, want het was een voorname dame en een hoogst net persoon, die 't alleen deed omdat zij

zelve geen kinderen had en mijn dochtertje zoo lief vond en die weder eens Hollandsch wou spreken...

Of de kermisreiziger, de woonwagenman even arge-loos en onbedorven zou gebleven zijn, indien hij lezen en schrijven had geleerd?

Tegen den middag kwam de bewaker mij vertellen, dat er voor mij bezoek was. Ik mocht den bewaker volgen, liep de drie hooge ijzeren trappen af, gevolgd door den bewaker, werd met het waarschuwende fluitje aan den bewaker beneden overgegeven, drie welgesloten deuren werden achter elkaar opengemaakt en thans kwam ik in een klein hokje, een soort kooi, van boven open en aan de voorzijde van een dikke spiegelruit voorzien. Achter de spiegelruit was een kamertje waar een stoel stond, waarop de onder-directeur had plaats genomen. En achter dat kamertje was weer een kleine ruimte, waar de bezoeker stond..

Zonderlinge gebeurtenis. De heer M. Cohen, de uitgever van den roman, „De geraffineerde”, kwam mij over dit werk spreken, dat juist ter perse zou gaan en waarvan de boekomslag, een vierkleurendruk, reproductie van een teekening van mijn hand, juist de pers had verlaten en nu aan mijn correctie werd onderworpen.

„U hier?” vroeg ik, verheugd en verwonderd.

„Ja, en het heeft heel wat voeten in de aarde gehad, voor ik u kon te spreken krijgen. Eerst hoorde ik van den heer Geleyns, den uitgever van de „Holland Express,” die u ook dringend over de redactie van het eerstvolgend nummer had te spreken, dat hij vergeefs pogingen had gedaan om toegang tot u te krijgen. Maar ik besloot door te zetten. Ik wist niet tot wie mij te wenden. Eerst begaf ik mij tot den portier van het Huis van Bewaring. Die verwees mij naar den Officier van Justitie, den heer Mr. Wolfson. De heer Wolfson verwees mij naar den heer Mr.

Bouma, den officier van justitie, die uw zaak behandelde. Mr. Bouma zeide mij, dat hij alleen toestemming kan geven tot bezoek aan personen, die in voorarrest zaten en dat alleen de regenten van het Huis van Bewaring in dezen konden beslissen.

Op mijn dringende beden en de verwijzing naar de groote financieele schade, die ik zou lijden, wanneer ik het boek niet tijdig kon doen drukken en aan den boekhandel afleveren, stelde dr. Bouma zich met de directie van het Huis van Bewaring in verbinding.

De onder-directeur, den heer Frank, antwoordde, dat hij bereidt was mij persoonlijk te ontvangen en te onderzoeken of er werkelijk dringende redenen voor mij konden zijn, om tot u toegelaten te worden. Mr. Bouma zeide mij bij het afscheid, probeer u het, ik weet niet of het lukken zal. Toen ik den heer Frank sprak zeide deze: „Het zal moeilijk gaan.” Ik wees er op dat ik groote moeite en last zou onder vinden, wanneer ik tot het einde van uw straf zou moeten wachten, voor ik de drukkerij order tot afdrukken van uw teekening zou kunnen geven. De heer Frank stelde mij voor hem dan te zeggen, wat ik u te zeggen had. Hij zou dan als tusschenpersoon dienen en alles overbrengen. Ik antwoordde: „dat het toch moeilijk was, dat een derde persoon, de critiek en de eventueele verbeteringen aan een reproductie in vierkleurendruk van een teekening aan te brengen, heen en weer zou bespreken. Eindelijk kreeg ik dan als bijzondere gunst de toestemming om u hier te spreken in tegenwoordigheid van mijnheer Frank en met de uitdrukkelijke voorwaarde, dat ik nergens anders over zou spreken dan over de technische zijde van boek en teekening.”

Ik was zeer verheugd dit bezoek te ontvangen. Eindelijk dus een levensteeken van buiten, maar waarom al deze vervaarlijke voorzorgsmaatregelen jegens iemand, wiens eenige misdaad tenslotte daarin bestond, dat hij in stede van aan den ontvanger der registratie

een postwissel van f 50.— te sturen, verkoos te onderzoeken, op welke manier de Nederlander in Christelijk Nederland behandeld wordt, die niet in staat is, door middel van een handvol zilverlingen, zich van zijn straf vrij te koopen. Is er onteerender en vernederender behandeling denkbaar, dan dat een dergelijk bezoek slechts in tegenwoordigheid van een derde kan plaats vinden, wanneer het bezoek al wordt toegestaan. Men moet wel in het oog houden, dat het hier niet betrof een misdadiger, maar iemand die zijn boete niet had betaald. Heel deze omhaal, ambtelijke herrie- en dikdoenerij betrof een geldzaakje van een handvol guldens. Later heb ik ook bezoek gehad van mijn tegenwoordige echtgenoot en van den heer Geleyns, uitgever van de „Holland-Express.” Telkens mocht het onderhoud niet langer dan een kwartier duren, was ik zoodanig in de kooi van glas en ijzer opgesloten, dat ik zelfs niet in staat was, mijn vrouw een hand te geven. Iemand die een fotografie zou gemaakt hebben van deze ontmoeting, zou het kiekje kunnen vertoond hebben als een scène uit een dramatische bioscoopfilm. Verbeeldt u, achter de glazen wand in de kooi ik zelf met een baard van vier dagen, bleek en vermoeid door het water en brood, de kille, vochtige gevangenis-kuis-sfeer en de slapeloze nachten; in de tusschenruimte de hoofdbewaker, een reus van zes voet in zijn cipiersuniform en dan achter een hek mijn tegenwoordige echtgenoot, toen nog mijn verloofde, in haar donker pakje, met het kleine, zwarte hoedje, waaraan een langen zwarten sluier, de ambtskleeding van de verpleegster uit het Stedelijk Ziekenhuis te Rotterdam. En toch was het eigenlijke dramatische van deze kiek niet zoozeer dit bezoek, hoezeer dan het arme vrouwe haar tranen met kracht bedwong, maar wel dat de jurist deze straf heeft uitgedacht voor elkeen die zijn boete niet afkoopt, hij moge dan overigens de beste mensch ter wereld zijn. De

jurist gaat in dienst van den Moloch „jus” uit, van het verheffende standpunt:

Schurk of dief,

Heb je geld, ik heb je lief.

Dat al deze penitentie heibel volkomen overbodig is, bewees een jurist zelf. Mijn advocaat, tevens mijn vriend, Mr. J. Winkel, bracht mij om den anderen dag ook een bezoek. Dan echter ontving hij mij in een afzonderlijk vertrek, een behoorlijke kamer en ik kon mij zonder derden persoon met hem over wat ik wenschte, onderhouden. Ware het nu werkelijk zoo onmogelijk geweest, mijn uitgevers en mijn verloofde op dezelfde wijze een onderhoud toe te staan? Het bezoek aan een veroordeelde te Leeuwarden, die moord en inbraak op 't geweten heeft, heeft precies op dezelfde wijze plaats als het bezoek aan iemand, die een boete wordt opgelegd voor de een of andere overtreding van luttelen aard, b.v. het tappen na bezetten tijd, het fietsrijden zonder licht of het kloppen van een kleedje, buiten de aangegeven tijd en eerst als iemand die er geheel buiten staat, iemand wiens eigenlijk beroep is, het schrijven van drama's en romans, gezondheid en tijd er aan opoffert om op den lijve deze misstanden te onderzoeken, dringt het tot de hersens van de juristenkaste door, dat het toch niet langer aangaat, in de twintigste eeuw de straffen toe te passen, uitgedacht door de barbaarsche Romeinen wier twaalf Caesars, Suetonius ons heeft geschetst, aldus ons de bron schilderend waaruit nog heden ten dage, de kaste der juristen in Nederland zijn wijsheid put. Het leed is nu geleden, maar ik hoop dat het thans dan ook voldoende is geweest en dat men degenen, die zonder noodzaak dergelijke toestanden deden voortduren, voorgoed de bons geeft. De tijden na den oorlog zullen de belastingen, terwille van de aflossingen van de leeningen ontzaggelijk opdrijven. Het is dus zaak te bezuinigen. Niets is eenvoudiger dan de begroting van justitie met een tiental

millioenen te verminderen. Men geve de vakvereeningen bevoegdheid om bindende scheidsgerichten uit haar midden te kiezen. Op deze wijze zijn wij het geheele procureur-parasitisme kwijt en elkeen is verzekerd van deskundige en rechtvaardige, goedkoopse scheidsrechterlijke beslissingen. Men stelde als rechters voor strafzaken, doktoren, leeraren, letterkundigen, journalisten en geestelijken aan met een enkel vakjurist als adviseur. Op deze wijze spaart men niet alleen de ontzagelijke sommen die thans de parasitaire juristenkaste inslikt, maar tevens spaart men de 500 maal f 20.000.— die elk jaar de opleiding van den jurist aan de bevolking kost, welke bevolking eerst deze reusachtige som moet betalen, opdat de jurist daarna gewapend met zijn bul, haar als geprivilegeerde kan behandelen als een onmondige.

Wij hebben geen ander wetboek noodig dan de tien geboden, toegepast door humane menschen van ontwikkeling in den geest van den leer van Christus.

Het is hier een gunstige gelegenheid om, nu ik toch pleit voor den armen Nederlander in Nederland zelf, ook een woord te spreken ten gunste van de onderdanen van H. M. de Koningin Wilhelmina in Indië, uit inlanders geboren. Er is kortelings een hoogst belangrijk werk verschenen, getiteld: „De ontwikkeling van de politie-rechtspraak in Nederlandsch-Indië”, door Mr. M. van Blerkom, uitgave Eduard IJdo, te Leiden.

In Nederland heeft de beschuldigde nog eenige kans op recht, omdat de publieke opinie en de pers, tenminste nog eenigen druk op de onverlaten kan uitoefenen, die gebrek aan geld gelijk stellen met misdaad en iemand, alleen omdat hij arm is, de meest onteerende behandeling wil doen ondergaan, welke het menschelijk brein kan uitdenken, hem berooven van eer, vrijheid en voedsel.

Nu de Nederlandsche publicisten, de heeren juristen, eens even bij de ooren zijn komen pakken, en ze als

onzindelijke honden met den neus hebben gewreven in de drek van hun barbaarsheid, zullen de wreede lafaards, die zoolang hun plicht verzuimden, wel bakzeil halen. Ze weten nu te goed, dat de publieke opinie is wakker gemaakt, en dat het om hun hachje gaat.

In Nederlandsch-Indië is de toestand echter geheel anders; daar ligt de pers aan banden. Het vrije woord, deze heerlijke overwinning van het Nederlandsche volk, de veiligheidsklep der natie, is daar niet toe te passen. Verbeteringen kunnen daar slechts plaats vinden door de vrees of onder den indruk van oproer.

Multatuli, die langs den weg van het vrije woord, verbeteringen wilde aanbrengen, heeft in zijn werken duidelijk aangetoond op welke een macht van tegenstand hij stuitte, toen hij Insulinde wenschte behandeld te zien, niet op den voet van wingewest, doch als overzeesch deel van het Moederland. Maar niet elken dag wordt er een man geboren met het geniale schrijftalent van dezen grooten voorganger van alle moderne Nederlandsche sociale hervormers. De verbeteringen tot heden toe in de barbaarsche politierechtspraak in Nederlandsch-Indië aangebracht, zijn te danken aan de vrees voor en den invloed van Japan, China, de „Sarekat Islam” en Chineesche opstootjes. Het behoeft natuurlijk niet zoo te blijven. Er is geen enkele reden waarom niet het Nederlandsche volk eens zou zeggen, dure, juristenkaste, ruk uit met al uw wettenfabriekkerij, die gij terwille van uw eigen parasitair leven opstelt en waarvan gij misbruik maakt om alom het recht te knevelen, terwille van uw zak. Wij zullen wat humane menschen buiten uw kaste belasten, met een hervorming van de rechtspraak in Indië en ze ook daar grondvesten op de beproefde, oud Aziatische wijsheid, uit het boek van God en Christus. Dat zal dan in waarheid zijn: „Azië voor de Aziaten.”

In zijn uitnemend werk, bovengenoemd, een lijvig boekdeel van bijna 300 bladzijden, deelt Mr. van Blerkom mede, op welke wijze in Nederlandsch-Indië de

politie-rechter handelt. De politie-rechter in Indië heeft een werkkring ongeveer gelijk staande met die aan den kantonrechter in Nederland.

Van Blerkom begint met een korte inleiding, waarin hij bondig de ontwikkeling van onze Koloniale politiek sedert de Fransche revolutie schetst. Hij veroordeelt het cultuurstelsel sedert 1830 gevolgd en dat gegrondvest was op het principe, dat Nederlandsch-Indië slechts beschouwd diende te worden als een land, geschikt om het moederland voordeel aan te brengen. In de tweede helft der 19e eeuw begon dit principe van uitbuiting minder populair te worden. Eenige verbeteringen werden aangebracht.

Van Blerkom zegt woordelijk: „Tot op heden werd in Indië de rechtspraak ter politierol door administratieve ambtenaren met al hare onrechtvaardigheden gehandhaafd. Niettegenstaande de talloze klachten van Inlandsche, doch vooral van Chineesche zijde, bleef op dit punt nagenoeg alles bij het oude. Was het dus te verwonderen, dat zoowel de Inlandsche als de Chineesche beweging ook voor een deel tegen deze rechtspraak gericht was?”

Als een jurist in Nederland, vrije Nederlanders in het eigen land, reeds slachtoffers kan maken van een barbaarsch materialistisch stelsel, dan vrage men zich af, welke hemeltergende ongerechtigheden het strafuitdeelend individu elken dag zal verrichten, dat zonder eenige verantwoordelijkheid in een tropisch klimaat, waar hij heen is getrokken, met geen ander doel, dan spoediger rijk te worden dan in het Vaderland, te rechten krijgt achterlijke, an-alphabeten, afhankelijke, doodarmen inlanders, die door de Westersche overweldiger, met wapengeweld tot slavenarbeid worden gedwongen. De politie-rechter in Indië is *een alleen rechtsprekend rechter*. Bevoegd om als politie-rechter op te treden, is de resident, de assistent-resident of controleur bij het binnenlandsch bestuur. In de buiten-bezittingen wordt de politie-rechtspraak opge-

dragen aan bestuursambtenaren, die den bijzonderen titel „magistraat” dragen. Als „magistraat” mogen optreden Europeesche assistent-residenten, controleurs, gezaghebbers en posthouders. De rechtzittingen worden bijgewoond ten 1e door den „adviseur”, die beëdigd is, maar die ook vaak niet de rechtzittingen bijwoont. Deze adviseur moet den politie-rechter inlichten omtrent het inheemsche recht van den Moslimschen Inlander of den Heidenschen inlander; ten 2e door den „Djaksa”, die zoo noodig tot op zekere hoogte als ambtenaar van het Openbaar Ministerie en als tolk optreedt, maar ook wel eens in het geheel niet optreedt d. i. wegblijft. Als griffier doet de „Djaksa” tevens dienst, ten 3e, het hoofd van den als gedaagde of beklaagde in rechten betrokken persoon, doch die heeft in de practijk zelden plaats. Men heeft voor de verschillende bezittingen, verschillende variaties van rechtspraak.

De jurist heeft naar zijn gewoonte om den zwakke altijd ten achter te stellen ten voordeele van den sterke of den sluwe, hier zijn reglementen ingericht, al naar hij met meer of minder geluk, den inlander meer of minder straffeloos kon négeren. In plaatsen met een sterke afdeeling der „Sarekat Islam”, of een groot aantal beschaafde Japanners of Chineezers, kruipt de reglementen-jurist natuurlijk meer in zijn schulp dan op plaatsen waar zijn machtswellust minder in den kijkt loopt. Het is een goddelijke natuurwet dat alle wreedaards laf zijn, vandaar dan ook dat de dieren, die het meeste nut geven en het minst in staat zijn zich te verweren, de paarden en de trekhonden, het meest van wreedheid hebben te lijden.

Van Blerkom somt de volgende bezwaren op, die tegen het „Nero'tje”, politierechter genaamd, zijn in te brengen:

Rechtspraak door besturende ambtenaren.

Verwijzing en rechtspraak als regel in dezelfde handen.

Weinig of geene regelen van formeel recht.

Geene regelen voor het bewijs.

Gemis aan regeling van de te nemen beslissingen.

Geene motiveeringen van vonnissen.

Geene hoogere voorziening.

Geene toepassing van de regelen omtrent samenloop.

Afzonderlijke rechtspraak voor Europeanen en niet-Europeanen.

Al deze bezwaren worden in het uitnemende boek op overtuigende wijze toegelicht. Na de lezing krijgt men den indruk dat zoo goed als in Nederland het stelsel van „boete of hechtenis” eer heden dan morgen door een christelijk stelsel van straf behoorde vervangen te worden, de politie-rechter in Indië liever vandaag dan morgen den schop moest krijgen, die hij sedert eeuwen al verdiend heeft. Wij besluiten onze aanbeveling van dit werk, een vaderlandslievende daad van den schrijver die daarvoor het „cum laude” verdient, met een der vele staaltjes van machtswellust door de laffe wreedaards ginds in Indië bedreven.

Het reglement op de strafvordering bepaalt, dat wanneer de beklaagde aan meer dan ééne overtreding schuldig verklaard is, alleen de straf op de zwaarste gesteld tegen hem uitgesproken wordt, welke bepaling niet toepasselijk is op geldboeten en verbeurdverklaringen. Ook aan deze bepaling werd tot voor korten tijd door de verschillende magistraten (geprivilegeerde blank-officieren) slechts zeer weinig aandacht geschonken. Zoo veroordeelde volgens Mr. G. N. Bouma, de magistraat te Padang, tientallen van personen wegens het herhaalde malen plegen van „nalatigheid in het verrichten van heerendiensten” tot verscheidene malen de maximum straf van zes dagen ten arbeidstelling, ondanks de bepaling. „In zijn ijver om die nalatige heerendienstplichtigen eens flink te straffen ging hij zelfs zoover, dat hij vergat dat zijn bevoegdheid zich niet verder uitstreckte, dan het opleggen van ten arbeidsstelling voor hoogstens 3 maanden. Straffen

toch van veel langeren duur o.a. van 24×6 dagen, werden ter zake opgelegd. Op het onwettige van dergelijke vonnissen opmerkzaam gemaakt, gaf de, tot politie-rechter bevorderde blank-officier te kennen, dat hij ze dan wel anders zou krijgen en wel „door ze dan herhaaldelijk op de rol te brengen.” Aldus geschiedde dan ook en „splitste hij”, volgens Mr. Bouma, een reeks van voortgezette diefstalletjes die alle tegelijkertijd ontdekt waren in even zoovele zaken en behandelde die op verschillende terechtzittingen soms zelfs op één dag gehouden. Zodoende werd dat arme inlandertje, dat aan kleptomanie leed en niet begrijpen kon, dat men wel straffeloos een heel eiland mag stelen, maar niet een zakje peper, bijvonnissen op 4, 4, 5, 8, 11, 11, 13, 13, 16 en 18 April en 13 Mei 1910, gewezen, respectievelijk tot 2, 3, 3, 3, 3, 3, 3, 3, 3, en 3 maanden ter arbeidstelling veroordeeld. Dit is *twee en dertig maanden dwangarbeid*.

De noodzakelijkheid van een volkomen verandering van ons strafstelsel behoeft wel niet alleen, maar zal toch het sterkst gevoeld moeten worden door de partijen voor den vooruitgang.

Alle partijen, zonder uitzondering, voorzoooverre zij uit menschen bestaan, die hun Vaderland en in hun Vaderland, de menschheid liefhebben, kunnen aandringen op een splitsing van ons rechtswezen. Het rechtswezen, is te verdeelen in twee groote afdeelingen, die niets met elkander hebben uit te staan; ondanks het feit dat ze nog altijd, naar het voorbeeld van de oud-Romeinsche, barbaarsch-materialistische maatschappij, in Nederland en elders aan elkaar gekoppeld zijn, zoodat de advocaat, tevens procureur is.

Het strafgeding en het civiel proces zijn twee geheel verschillende zaken. Het strafgeding ligt op het gebied der psychologie of moraal-philosofie. Het civiel-proces ligt op het gebied van het materiële geschil in het algemeen.

Ieder mensch met een gezond rechtvaardigheidsgevoel en een onbedorven gemoed, zal moeten toegeven, dat men, zoomin als men geldzuchtige fielten belast met het genezen van lichamelijke zwakken en zieken, men ze evenmin moet belasten met het behandelen van geestelijk en maatschappelijk zieken en zwakken.

De advocaat, die voor de rechtbank staat te pleiten voor een beschuldigde, heeft doorgaans in zijn verleden, veel meer misdaden gedaan, dan de mandien hij thans uit de klauwen van den saddist moet trachten te redden, die zijn broodje heeft door onschuldige medemenschen, vuilaardig te straffen. Men zegge nu niet dat ik overdrijf. Ik heb een reputatie te verspelen, ik heb volstrekt niet noodig hier sensatie-litteratuur te schrijven. Ook ben ik volstrekt niet wraakzuchtig, omdat de jurist mij vijf dagen in een steenen kluis heeft opgesloten en bijna drie etmalen op water en brood heeft laten teren. Ik reken mijn persoonlijk lijden niet. Zelfs voel ik geen wrok, dat ik veroordeeld ben, hoewel ik vrijgesproken had verdienen te worden. Ik heb niets anders gedaan, dan in krasse termen, verzet aangeteekend tegen het Pruisische militairisme, dat op dit oogenblik in de geheele beschaafde wereld veroordeelt wordt en waarschijnlijk in Pruisen zelf het meest, maar daar voorloopig nog in de binnenkamers waar de weduwen en weezen uithuilen, omdat het op straat verboden is. Wanneer ik hier zoo sterk tegen het juristendom ageer, dan doe ik dit ook, omdat ik als jongeling een jaar lang klerk ben geweest op een advocaten-kantoor en daar gelegenheid heb gehad, de afzichtelijkheid van het juristendom in zijn vollen omvang te leeren kennen. Ik heb voor mijn oogen gezien, hoe *naar het algemeen gebruik*, dubbele boeken werden aangelegd, om het toezicht van den deken der advocaten tot een wassen neus te maken. Ik heb voor mijn oogen gezien, hoe de eene advocaat, den anderen zijn bediende uitleende, omdat deze, als ervaren man, al de knepen en grepen wist om een advocaten-rekening

tegen tarief, waarheid en gerechtigheid in, op te drijven. Ik heb voor mijn oogen gezien, hoe een man, die tijdens zijn faillissement een paar kisten kleederen verborgen had, om na het faillissement niet geheel broodeeloos te staan en voor zijn gezin iets te kunnen verdienen, door een advocaat op het laatste oogenblik van de deur werd gewezen, omdat hij de f 10, die door den advocaat méér voor het pleidooi werden gevraagd, niet kon betalen en „ook niet van zijn schoonvader kon loskrijgen,” zooals de advocaat zeide. De arme koopman werd wegens bedriegelijke bankbreuk tot *neegen maanden gevangenisstraf veroordeeld*. Ik heb den man later, toen hij zijn misdrijf geboet had, teruggezien, vergrijsd, gebogen, gebroken, loopend met schoffelpasjes en leunend op een stokske. Toen heb ik bij mijzelf gezworen, dat ik mijn vaderland verlossen zou, van den Hydra, van het monster der juristerij. Het heeft een kwart eeuw moeten duren voor de gelegenheid tot uiting door mij geschikt werd gevonden. Maar nu, ik hoop landgenooten, ik hoop Vaderlanders, dat ik thans het oor der natie heb. Ik bezweer U bij den eeuwigten God, en in den naam van Jezus Christus op Golgotha gestorven omdat hij de menschheid liever had dan zichzelf, helpt mij thans, het oogenblik is rijp. Zoo gij mijn woorden niet vertrouwt, ik die met de visschers gevischt heb, opdat ik hun nooden kon leeren kennen en door ze kenbaar te maken kon doen verbeteren; ik, die met al bedelaars gebedeld heb, om de allerarmsten onder de kinderen des Vaderlands aan een menschaardiger lot te helpen, welnu, volgt dan zelf eens eenige weken de terechtzittingen. Ziet aan, hoe dag aan dag menschen voor kleine vergripen uit armoede begaan, tot onmenschelijke straffen worden veroordeeld, terwijl tezelfder tijd de miljarden des volks weggeworpen worden aan vuil en overbodig moordtuig. Weet het wel en onthoudt het goed, de diplomaten die den wereldoorlog hebben voorbereid, ontketend of tenminste niet hebben weten te voor-

komen, *zijn zonder uitzondering allen juristen*. Juristen zijn het, die de verradelijke vredesconferenties comedies hebben vertoond, terwijl men zich in het geheim voorbereidde, op de meest ontzettende en uitgebreide menschenslaching, sedert het ontstaan der wereld, bekend. Waarom zult gij dan nog langer den jurist uw vertrouwen geven? Probeert het toch eens met ons, de kunstenaars, zij die van de oudste tijden tot op heden, vaak, ja doorgaans met terzijdestelling van eigen belang, eigen materieel voordeel, eigen gezondheid, eigen levensgeluk, het schoone en het verhevene hebben nagestreefd en de menschheid op de meest ideale wijze hebben gediend. Ik roep U op tot mijn hulp, gij oud-collega's, bedienden en klerken van advocaten en procureurs, om te getuigen van *uwe* ervaringen.

Nederland zal ontzet zijn, over den poel van vuig materialisme, van schoeljesstreken en fielterij, welke dan zijn pestwalm zal doen opstijgen. Laat ons niet alleen staan, ons, Heijermans, Brusse, Corvey en de schrijver van dit boek. Wij zijn slechts vier menschen, wij hebben behoefte aan den steun van allen, die in Nederland, God en de gerechtigheid lief hebben.

De partijen van de vooruitgang hebben nog een bijzonder belang bij een verbeterde rechtspraak, bij een verandering van ons strafstelsel. Immers juist omdat de gevangenisstraf zoo ontzettend wreed is, juist voor den gevoeligen en den beschaafden, wordt het werk der humaniteit belemmerd. Toen in 1880, na de groote staats-enquête, de ontzettende misstanden in de verhouding tusschen heer en knecht, tusschen bezitter en bezitlooze, bekend werden, trad een predikant, F. Domela Nieuwenhuis, van den kansel eener kerk, die versuft en ingeslapen was boven het onrecht en maakte de natie wakker, sprekende in de kerk van zijn courant en van de kansel van de vergaderzaal. Hoe hij profetisch de naaste toekomst voorzag, erkent ieder, die de groote verbeteringen op sociaal gebied van thans heeft bestudeerd. Welnu, dezen man, wierp

men in de gevangenis om een ligt vergriep met de pen, waarvan tot heden nog niet zeker is of hij zelf wel de schrijver van de woorden was, waarvoor de juristen hem veroordeelden.

De jurist in 't algemeen, om zichzelf te vrijwaren tegen het openbaar maken van vele zijner handelingen, heeft straf gesteld op het zeggen van de waarheid. Wie niet met buitengemeen heldenmoed is gewapend en met stalen lichaam, dat de kastijding gezet op het uiten van de waarheid kan verdragen, hij moet schromen uit te komen voor zijn oprechte meening. Want de gevangenis staat daar als burcht, als Bastille, voor elkeen die niet de macht heeft recht en waarheid in zijn binnenste duurzaam te versmoren. Het eerste werk van het Fransche volk tijdens de groote revolutie was, de Bastille neer te halen. Welnu partijen van de vooruitgang, thans tegen het einde van den grooten oorlog moet uw eerste werk zijn de staatsgevangenis af te schaffen, waar men de menschen kerkert, die de moed hebben van hun persoonlijke meening. Het volk zal onmiddellijk menschwaardiger toestanden krijgen, als de gevangenisstraf afgeschaft wordt voor alle misdrijven, die het gebruik van de vrijheid van het woord na zich sleepen. Met welk recht, heeft de jurist in Nederland den vrijen Nederlander het recht ontnomen, zijn meening te zeggen omtrent de daden door het hoofd van een buitenlandsche natie begaan? Is men binnen de grenzen van het eigen Vaderland niet beschermd tegen de macht van den een of anderen buitenlandschen tyran? Zijn al de miljarden zoo vele jaren in Nederland voor de Nederlandsche vloot en het Nederlandsche leger opgebracht niet in staat om een Nederlandsch schrijver met een vlekkeloos verleden en een eervolle reputatie te beschermen, wanneer hij zich gedrongen gevoelt in zijn eigen land, binnen zijn eigen grenzen, het publiek voor te lichten omtrent hetgeen hij meent ten aanzien van het hoofd van een

buitenlandschen staat, die morgen, die heden, de bloed-vijand des lands kan worden?

Wij wenschen een Nederland, bevrijd van den jurist. Wij wenschen dat in het land van Rembrandt, de kunstenaar niet langer in de eenzame kluis kan worden geworpen, omdat hij, wars van fielterige diplomatie, niet terugdeinsde zijn vrije meening te zeggen omtrent de tyrannie van hen, die heerschen door de macht van bloed en ijzer.

De zesde dag van mijn *gevangenschap* was aangebroken. Verzwakt door honger en slapeloosheid, voldoende ingelicht omtrent de door mij aanschouwde en meegeleefde toestanden, besloot ik mij *los te koopen*.

„Bewaker,” zeide ik, „word ik nog naar andere kluizen gevoerd?”

„Nee, de rest van uw straftijd zult u hier bij deze zelfde mannen moeten doorbrengen.”

„Welnu, ik kan nuttiger voor ze zijn daarbuiten dan hier, tusschen mijn arme kameraden. Doelloos lijden heb ik niet gezocht. Wil den heer Directeur mededeelen, dat ik hem dadelijk te spreken wensch, om hem het resteerende bedrag van mijn boete, af te betalen.”

De bewaker vertrok en een kwartier later bevond ik mij in de kamer van den directeur van het Huis van Bewaring te Rotterdam.

„Mijnheer,” zeide ik, „ik heb mij nu voldoende van de toestanden alhier op de hoogte gesteld en wensch thans mijn vrijheid te herkrijgen. *Hoeveel ben ik u schuldig?*”

De directeur sloeg een groot boek op, keek in mijn register en zeide:

„Op dit oogenblik nog vijf-en-twintig gulden, maar wanneer u nog twee uren wacht, dan bent u voluit een etmaal méér hier en dan verdient u nog vijf gulden meer. Dan bent u slechts twintig gulden schuldig.”

„Ik verlang niet op deze wijze geld te verdienen. Elk uur eerder vrijheid is mij nu wel honderd gulden waard.”

„Zooals u wilt.”

Mijn rekening werd opgemaakt. Het was met gemengde gevoelens dat ik het bewijsje wegens geleverden schriftelijke arbeid, namelijk, van mijn groot drama in verzen, waaraan ik in de gevangenis had gearbeid, ontving. Voor het eerst na een kwart-eeuw kreeg ik dan toch een bewijs van de Nederlandsche regeering, dat mijn dichterlijk werk arbeidswaarde had. De juristen die lid uitmaken van den Raad van beheer van de K. V. Het Nederlandsch Tooneel, hebben het niet zoo ver gebracht, als de directeur van het Huis van Bewaring te Rotterdam. Deze heer weet oorspronkelijke drama's in verzen op prijs te stellen. De juristen der K.V. Het Nederlandsch Tooneel hebben sedert een kwart-eeuw van hun overmacht misbruik gemaakt om mijn arbeid te weigeren en de subsidie van H.M. de Koningin voor een deel besteed om zedebedervende tooneelstukken op te voeren. Eerst bederft men de argelooze menschen in een Koninklijken Stadsschouwburg naar hart en ziel door hun misdaden op het tooneel te doen aanschouwen en wanneer zij daardoor geprikkeld tot misdaden overgaan, brengt de jurist ze in de gevangenis. Zoo blijft het koren op den molen van den jurist; hij moet immers leven van straffen.

Ik telde f 24.60 neer, kreeg mijn bewijs van ontslag en mijn kwitantie, wegens geleverden arbeid. Nooit heb ik den macht van den zilverling meer gevoeld dan op dat oogenblik. Welk een vuilaardig strafstelsel zonder geld behandeld, als een hondsche slaaf, gestraft, in voedsel, gezondheid, vrijheid en eer. Met geld behandeld als een edelman.

„Heeft u zich nog over wat te beklagen gehad?” vroeg de directeur.

„Neen, mijnheer,” zeide ik, „en ik dank u hartelijk

voor de vele goede zorgen, die u voor mij gehad heeft. Ik heb mij persoonlijk over niets te beklagen, maar er zat in de kluis een kermisreiziger, van wien ik de overtuiging heb, dat hij onschuldig is, en die slechts door het verzuimen van een formaliteit is gearresteerd."

"Het zou mij verwonderen, bijna alle menschen in de gevangenis beweren, dat zij onschuldig zijn, maar ik kan daar niets aan doen, tenzij dat de man zich richt tot een advocaat."

"Bestaat er tusschen U en de rechters die vonnissen, eenigen band?"

"Niet een officieele. Mijn taak is hier als ambtenaar te zorgen, dat de opgelegde straffen reglementair worden afgezet. Daarmede houd mijn bevoegdheid op."

De directeur streek de zilverlingen, die ik had uitgeteld op.

"Komt het nooit voor, dat u de overtuiging krijgt, dat een mensch, hier opgesloten, te zwaar gestraft is?"

"Dat komt zeker wel voor. Wanneer men hier de menschen leert kennen en al de omstandigheden, waardoor zij vaak tot misdaad zijn gedreven, moet ik vaak erkennen, dat de straf te zwaar is, naar verhouding van het misdrijf. Maar ik mis elke bevoegdheid om buiten mijn reglement te gaan. Ik ben ambtenaar en ik tracht een humaan ambtenaar te zijn."

"Dus u heeft zich persoonlijk over niets te beklagen?" vroeg de directeur nogmaals, mij ongeloovig aanziende.

"Persoonlijk over niets."

Hij stak mij de hand toe, die ik aannam en drukte.

"U bent de eerste persoon," zeide hij, "die hier weg gaat, zonder zich over het personeel te bezwaren of zich over iets te beklagen."

"Adieu, mijnheer, en ondanks mijn gebrek aan beklag, toch niet tot wederziens."

.

Vijf minuten later ging de zwaren ijzeren buitendeur

voor mij open, en ik stond in het groote, vrije leven, tegen den prijs van vijf en twintig zilverlingen, vier dagen eerder dan een man zonder bezit, het zich zou hebben kunnen veroorloven.

Ik had mij over niets te beklagen jegens den directeur, den humanen, maar machtelozen ambtenaar.

Voor mijn aanklacht had ik een andere tribune bestemd, eene waarvan de klacht verder zou dringen, dan de vier wanden van een kamer, waar dag aan dag de hulpelooze medemensch, den snik heeft te ver-smoren en de troon heeft in te houden.

Mr. Louis Israëls heeft in een der artikelen „Wet en Recht” mij in „De Telegraaf” toegevoegd: „Dat ik gerust kan zijn,” daar sedert 1 Januari het betalen van een boete een jaar na de veroordeeling kan plaats vinden, zoo de rechter daartoe termen aanwezig acht.”

Het spijt mij, mijn geachten collega te moeten antwoorden, dat ik geenszins gerust ben. Want ten eerste is een straf, die één jaar na het vonnis wordt afgeboet, meer een plagerij dan een correctie. Wil een straf werkelijk tot verbetering drijven, dan behoort zij zoo snel mogelijk op 't misdrijf te volgen. En overigens acht ik dat een volkomen hervorming van ons boetestelsel gewenscht is. Bondig opgesomd stel ik voor (en ik hoop door boek en tooneelstuk de publieke opinie voor deze hervormingen te winnen):

1e. Invoering van de straf der vermaning, zonder meer, voor alle delicten voor de eerste maal begaan door minderjarigen.

2e. Oplegging van boete in overeenstemming met de financieele omstandigheden van den veroordeelde met een minimum van f 0.10.

3e. Afschaffing van hechtenis ter vervanging van boete.

4e. Voldoening der boete zoo noodig in termijnbetalingen van kleine bedragen.

5e. Verbetering van de financieele positie van agenten en rijksveldwachters en daarmee verband

houdende hogere eischen te stellen aan algemeene ontwikkeling en beschaving van het lagere politiepersoneel.

6e. De kantonrechter worde voortaan bijgestaan door drie gehonoreerde stemhebbende rechters, gekozen uit *niet-juristen* van den beschaafden stand (onderwijzers, journalisten, schrijvers, kooplieden, eigenaars van fatsoenlijke café's, handelsagenten, doktoren, geestelijken) en veroordeeling van vrouwen alléén door kantongerechten, waarvan minstens twee der leden van de vierschaar gehuwde vrouwen uit den beschaafden stand zijn.

7e. Onmiddellijke afschaffing van het twee etmalen water en brood-regime, een noodeloze en nuttelooze lijfstraf.

8e. Benoeming van permanente commissies van contrôle van alle gevangenissen en gestichten, welker leden hebben te bestaan uit publicisten, die blijk hebben gegeven van belangstelling in sociale misstanden.

9e. Voorwaardelijke veroordeeling tot boete.

10e. Het recht van gratie worde door H. M. de Koningin veelvuldiger toegepast dan tot heden, in 't bijzonder op alle nationale feest- en gedenkdagen en verjaardagen van leden van het Koninklijk Huis.

11e. *Invoering van een critische behandeling van de rechtzaken in de pers*, waardoor de publieke tribune niet meer zal kunnen blijven, zooals thans, een wassen neus, en een opleiding voor met misdadige neigingen behepten.

.

Ten slotte breng ik een woord van dank en erkentelijkheid aan de hoofdredactie van „De Telegraaf”, die mij gelegenheid heeft gegeven, naar vrijen, echt-Nederlandschen aard mijn ervaringen en meeningen weer te geven. Voor de derde maal in mijn leven heeft dit blad mij in de gelegenheid gesteld, over sociale misstanden

vrij-uit te spreken. De eerste maal toen ik in de feuilletons „Een droomer ter haringvangst” getiteld, kon wijzen op de misstanden op onze haringvisschersvloot, had ik de groote voldoening, vele van de door mij tijdens een zes weken durende reis op een haringlogger opgemerkte algemeene misstanden te zien verdwijnen, o.m. het hospitaal- en kerkschip „De Hoop” te zien in de vaart brengen, enz. enz.

De tweede maal kon ik in mijn feuilletons „Twee weken bedelaar” in dit blad optreden voor de bedelaars, deze menschen, die doorgaans aan ziekelijke verzwakking van 'de werkcentra (de energie) lijdten.

Thans heeft „De Telegraaf” mij, op mijn eerste aanvraag, onmiddellijk hulpvaardig, loyaal en bereidwillig toegestaan, opnieuw in „De Telegraaf” en „De Courant” op te komen voor het recht van de wegens het niet-betalen van boeten tot gevangenisstraf gedoemden en uit erkentelijkheid daarvoor is dat werk aan mijn collega J. C. Schröder, die als hoofdredacteur van „De Telegraaf” mij dadelijk verlof gaf, deze thans in dit werk verzamelde feuilletons te publiceeren, vriendschappelijk opgedragen.

Zal het Nederlandsche volk duurzaam zich blijven stellen onder het schrikbewind, onder de kaste der juristen? Zal het Nederlandsche volk blijvend jaar in jaar uit millioenen en millioenen blijven opbrengen, om op universiteiten zijn eigen beulen op te fokken? Of zal het door mij en de mijnen wakker geschud, ik erken niet zacht wakker geschud, eindelijk gaan inzien, dat zijn leiders gekozen moeten worden uit de idealisten. de geestelijk levenden, de dichters, de schrijvers, de kunstenaars, de geneesheeren, de geestelijken, kortom uit alle die door de eeuwen heen door hun beroep getoond hebben, den geest, de ziel boven de materie lief te hebben?

Of zal het Nederlandsche volk voortgaan, zich te onderwerpen aan de wettenduiderij, de rechtsverkrachting dergenen, die door alle tijden heen den Moloch

„Jus” hebben vereerd, en nog heden ten dage tegen gereed geld Rembrandt zouden failliet verklaren, weduwen en weezen van hun recht ontzetten, kortom, alles doen, wat in strijd is met de eenvoudige, klare, voor elk begrijpelijke wetten van de tien geboden Gods, gekuischt door de wet der hooge menschenliefde, door Jezus Christus, den Zaligmaker, verkondigd.

Rotterdam, 1916.

EINDE.

NASCHRIFT.

Bij het ter perse gaan van dit boek, publiceeren de bladen twee getuigenissen van uiterst achtenswaardige menschen, die mijn beweringen en aanklachten zijn komen staven.

In „De Hervorming” is opgenomen een brief, door ds. L. de Baan van Oenkerk, den 7en Juni 1916 uit de gevangenis te Sneek verzonden.

In het begin van dit jaar werd ds. de Baan met nog een paar Friesche predikanten wegens onderteekening van het dienstweigeringsmanifest veroordeeld tot f75 boete, bij niet-betaling te vervangen door 30 dagen hechtenis.”

Het zou de moeite loonen den geheelen brief aan te halen, maar wij moeten ons bepalen tot de volgende brokstukken:

Ds. De Baan beschrijft als volgt de aankomst in de gevangenis.

„Een transport,” zegt mijn geleider tegen den bewaarder, die de gevangenisdeur opendoet; en nu weet de man van het vak hoe hij verder met me handelen moet. Hij ziet me even aan. 't Is 'n ander genre dan hij gewoon is. Maar het woord „mijnheer” wil hem toch niet uit den mond. „Ga maar even mee. Schoenen maar even uit.” Die maatregel is niet, omdat de andere gevangenen zoo teer van gehoor zijn, maar men moet eerst gemeten worden. Dan naar den directeur in zijn kamer. Die schrijft je in het boevenboek: een reuzen-

foliant, waarin je met je handteekening moet bekrachtigen, dat je het heusch bent.

„Naar cel 17,” zegt de directeur. De bewaker krijgt een cartonnetje dat op mijn deur moet bevestigd worden; daarop is ingevuld: duur van den straftijd; mijn misdaad (in het openbaar bij geschrifte opruien); mijn kerkelijk lidmaatschap. De eenigszins wonderlijke combinatie is waarschijnlijk om aan mr. Bonger de studies te vergemakkelijken over geloof en misdaad. „Gaat-u-maar-mee,” zegt de bewaker weer.

De gevangene geeft een beschrijving van zijn cel, die niet geschikt is om te stemmen tot blijmoedigheid. Hij zoekt die in het bondgenootschap met Hem, die de bron is voor de ware blijmoedigheid.

Dan brengt de bewaarder werk: zakjes vouwen. Den volgenden dag krijgt de gevangene echter de studieboeken, waarom hij heeft gevraagd. Dit kon, omdat hij „hechtenis” had. Bij gevangenisstraf moet men „in de zakjes” blijven. (Is dit wel zoo?) De gevangene had reeds den tijd waargenomen om een boekje voor de oudste katechisanten te schrijven. Alleen ter afwising van de studie vouwt hij weer zakjes....

„De beide eerste dagen krijgt men alleen water en brood, een maatregel, waarvan de gerechtigheidszin of de hygiënische en paedagogische waarde mij volkomen duister zijn en dien de bewaarders zachtjes hoofdschuddend, als onder stil protest, uitvoerden.

„Dagelijks worden de gevangenen ’n half uur „gelucht”. Officieel heet dit „wandelen”. Op het reglement staat: „op de wandelplaatsen zijn de gevangenen tot het nemen van beweging verplicht”. Om dezen plicht te volbrengen heeft men een ruimte iets grooter dan de cel, ongeveer 3 bij 4 M., aan drie zijden muur, vóór ’n ijzeren hek, boven vlechtwerk. Er zijn hier op de binnenplaats drie zulke hokjes naast elkaar. Mijn makkers houden zich aan ’t reglement en nemen inderdaad „beweging”. De arme kerels stappen op hun klompen alsof ze den trein nog halen moeten. Ik kan

zoo vlug niet in de rondte draaien in zoo'n kleinen cirkel zonder duizelig te worden en doe dus wat be-daarder aan.

„Bezoeken ontvangt men van den directeur (hier in Sneek dagelijks), van den onderwijzer viermaal in de week (hoofdzakelijk bedoeld tot onderricht van de analphabeten) en van den gevangenispredikant. Familiebezoek is toegestaan om de 14 dagen in de spreekcel. Een gewone celruimte is daarvoor in drieën verdeeld; de gevangene staat in de achterste helft achter glas en fijn gaas, in 't midden een bewaarder, in de voorste helft het familielid. Een bezoek op zulk een wijze is minstens een even sterke beproeving als verademing.

„En dat is het leven van honderden onzer medemenschen, dag in dag uit, jaar na jaar, in 'n doodelijk eenerelei, zonder afwisseling, met tal van kleinere en grootere ongerieven, zonder ooit één genoeg.

„Ja, denk nu maar eens alleen aan dat laatste, en zeg dat eens even bij uzelf luidop: „en leven zonder genoegens”. Zoo àrm is geen sterveling, zoo sober ascetisch richt niemand z'n leven in, of hij vindt nog van uur op uur tal van kleine lieve genoegens. Het is het stemmetje van uw kind, het is de vriendelijk-gedekte etenstafel, het is uw bloeiende geranium, het is het openslaan van uw krant, de handdruk van een bezoeker, 'n blik in de blauwe lucht en naar de zeilende wolken, het uitzicht op de gezellige drukte in uw straat of over de verre hei, — och het zijn hónderd dingen dagelijks, die gij nauwelijks meer merkt misschien, maar die iedere gevangene ontbeert. Hoezeer ik mij geestelijk ook gewapend had, éénmaal is het verlangen mij te sterk geworden, toen ik het woord „leeuwerik” las. Ja, nu stijgt hij op boven de velden en roept zijn vreugden naar omlaag naar het wijfje, dat in 'n veilig holletje daar ergens eitjes bebroedt. Nu zijn de weiden achtereenvolgens groen van gras en geel van boterbloemen en roodbruin van de wilde zuring. Nu bloeien

gouden regen en meidoorn en geuren de seringén. Nu gaat de natuur van schoonheid tot schoonheid, omdat de zon haar tooverhuwelijk heeft gesloten met aarde's groeikracht. Nu stappen de kinderen naar hun tuintjes om te zien of de zaadjes al opkomen....

„Nu ja, — mijn vrienden in de andere cellen en in de andere gevangenissen missen dat misschien niet. Maar zij missen weer andere dingen. Er is zóó véél te missen! Het gevangenisleven is een leven zonder genoegens.”

De gevangene spoort dan zijn lezers aan om het lot van de gestrafte misdadigers te overwegen, voor hen te bidden en zoo te bedenken wat zij voor hen kunnen doen. Hun schrijven b.v. De gevangenen krijgen geen kranten, niemand vertelt hun wat, brieven mogen ze ontvangen zooveel er komen. En dan op verbeteringen aandringen, die dadelijk uitvoerbaar zijn.

„Want waarom,” gaat hij voort, „zou de Staat niet onmiddellijk kunnen ophouden zijn gevangenen te ondervoeden? Het is een stellig feit dat dit geschiedt. Ondervoed, zegt gij misschien, dat worden er ook tien-duizenden buiten de gevangenis. Zeker! En helaas! Maar is dat een reden dat de Staat zich aan die zonde mag schuldig maken tegenover diegenen voor wie hij regelrecht de zorg heeft? Waarom kan er niet zooveel brood verstrekt worden als begeerd wordt en dan met boter, en des morgens melk in plaats van heet water en bij het middagmaal voldoende vet? Dit zijn toch zeer redelijke eischen en financieel niet onmogelijk om ingewilligd te worden. En waarom wordt toch niet gebroken met het misdadige stelsel van matglas in de raampjes? Reeds Elizabeth Fry bezwoer in haar tijd de regeering het matglas te vervangen door gewoon vensterglas. Laat toch de gevangene Gods blauwe lucht zien en de witte wolken en gun hem de vreugd van den wiekslag van een voorbijvliegenden vogel! *Het kan hem alleen maar beter maken.* En waarom zou niet dadelijk kunnen ingevoerd worden het ook door

mrs. Fry reeds voorgestelde klassenstelsel, naar gelang van het misdrijf, waarin door het toekennen van kleine voorrechten een prikkel ligt om te streven naar verhooging?

„En dan verder, als gij eenmaal met innerlijke ontferming bewogen zijt, gaat gij het geheele stelsel bestrijden. De Staat heeft den plicht de anti-maatschappelijken af te zonderen. Maar zouden daar geen andere middelen voor wezen dan de gruwzame gevangnissen van heden? ...”

De tweede getuige, Ds. Sevenster, van Beetgum. eveneens wegens onderteekening van het manifest ter dienstweigering veroordeeld (tot f 150 boete of 35 dagen hechtenis), had dadelijk na zijn ontslag met een correspondent van de „N. Rott. Ct.” een vraaggesprek. Deze waarlijk onverdachte getuige, die zelfs „traliën kan wegdenken” en wien een aantal gunsten zijn toegestaan, waarop andere in hechtenis zich bevindende personen geen recht hebben, komt aan het slot van zijn gesprek tot dezelfde conclusie als Ds. De Baan en de schrijver van dit werk.

Het interview luidt volgens de „N. Rott. Ct.” van 22 Juni 1916, Ochtendblad A:

Ds. Sevenster en de gevangenis.

„Men schrijft ons uit Groningen:

Met mevrouw Sevenster was afgesproken, dat ik haar echtgenoot onmiddellijk nadat hij in vrijheid zou zijn gesteld, zou mogen interviewen. 't Onderhoud was bepaald op Dinsdagmorgen elf uur, ten huize van een familielid van den Beetgumschen predikant, die in Groningen woont. Op den bepaalden tijd vond ik vader, moeder en hun twee zoons in den rustigen familiekring, waar ds. Sevenster zoo welwillend was me het volgende te vertellen:

„Vijf-en-dertig dagen heb ik in het huis van bewaring

te Groningen doorgebracht. Als ik nu, na afloop daarvan, u mijn indrukken weergeef, dan kan ik niet anders zeggen, dan dat de eindindruk zeer gunstig is. Als martelaars voor een goede zaak nooit iets ergers hadden door te maken dan wat ik doormaakte, dan zou het waarlijk niet de moeite waard geweest zijn, dat de historie er melding van maakte. Een vriend-collega liet zich in een brief aldus uit: „Ik heb wel eens een verblijf in een gevangenis of huis van bewaring gewenscht, om de rust en volkomen afwezigheid van allen dwang om routine-werk te doen.” En zoo is het inderdaad. Als men zich langzamerhand een beetje aan het vreemde en minder aangename heeft gewend, dan gaat men waardeeren het rustige, het door niets dan enkele, meest verre geluiden gestoorde. En dan geeft men zich kalm over aan zijn gedachten, en men kan die, zooals ik gedaan heb, ook toevertrouwen aan het papier en preeken maken, of men kan zich verdiepen in boeken van eigen keuze. En als dat op den duur wat vermoeiend wordt, dan maakt men eens een wandeling op en neer in zijn cel of men gaat wat zakjes plakken. En al is dan het venstertje wat hoog en wat klein, en de muur wat kaal en koud, en de deur wat „unheimisch” zwaar beslagen, langzamerhand vergeet men dat, en men begint zelfs iets gezelligs te vinden in zijn kleine omgeving. Het knarsen van de sleutels in de deuren hoor je al niet meer, dat je je eten door het zoogenaamde schaftluik wordt toegereikt (hetgeen trouwens maar zelden geschiedde) ergert je niet langer, je hoort uit de ruime vestibule scherts en gelach of gezang tot je opstijgen, daar komt eens een muschje of spreekwtje uitrusten voor je venster en je vergeet soms geheel, dat je bent, waar je bent.

„Op de bepaalde tijden komen de bewaarders even binnen, meestal met een gevangene, een tweeden Jozef, op zij, om te zien of je opgestaan bent na het luiden der bel, om eten te brengen, om wel-te-rusten te wenschen, en al was het uur van zich ter ruste te leggen

's avonds wel wat ongewoon vroeg, vooral met den nieuwen tijd in deze lange dagen, als je den ganschen dag op een driepootig hard krukje gezeten had, dan draalde je niet met je eens heerlijk lang uit neer te vlijen op het stevige, ijzeren ledikant met een harde matras, dat je even te voren zelf van den muur hebt afgehaakt en opgemaakt. Het kussen was wat heel laag, maar dat kan worden aangevuld met overjas en een van de wollen dekens. Tenzij de zware kost van den middag mijn maag niet plaagde, die zich niet zoo gemakkelijk voegde als de eigenaar zelf, sliep ik best en met de telkens vernieuwde frissche lakens behoeft dat voor iemand, die van harde ligging houdt, niet te verwonderen. Over onreinheid van het een of ander heb ik niet te klagen gehad en er werd bovendien overvloedig gelegenheid gegeven, om zelf de dingen schoon te maken en te houden. Maandag was de groote schoonmaakdag. Van onfrissche geuren heb ik ook nooit iets gemerkt. In en buiten de cel rook alles even frisch en zelfs wat men hier noemt de snuifdoos heeft nooit op een eenigszins hinderlijke manier zijn aanwezigheid verraden. Als men dat onmisbare meubel naar voorschrift behandelt, dan kan men zijn eten met smaak gebruiken in zijn onmiddellijke nabijheid.

„Dat eten was goed. Evenals thuis smaakte het een beter dan het andere, maar het was goed toebereid, en de erwtensoep krijgt men in de beste hotels zeker niet beter. En als je, zooals ik, weinig gebruik maakt van het 's morgens en 's avonds bij de melk („warm van de koe”, zeiden de bewaarders) en bij de koffie toegediende roggebrood (later kreeg ik tarwebrood, omdat mijn maag met het roggebrood moeite had), dan gaat het middagmaal er lekker in, al wordt het met een houten lepeltje uit een geoord blik opgediept.

„Met graagte maakte ik altijd gebruik van de gelegenheid, om 's morgens een luchtje te scheppen. Bij het uittreden uit de cel viel je altijd weer op de groote overgang van de betrekkelijk donkere kleine ruimte in

de zee van licht, die je daarbuiten toestroomde. Met een enkele opmerking over het weer tegen de bewaarders daalde je dan af langs twee hooge ijzeren trappen en kwam je op een met zware tralies afgesloten binnenplaats, die genoeg afliep om na regenbuien spoedig weer droog te zijn. Wel was het jammer, dat ze bij regenachtig weer niet meer bedekking bood. En dan zag je niet alleen een stuk van den hemel en van de omliggende gebouwen, maar ook bloemen en aardappelen en boontjes, en musschen, die zich vermaakten met het overvloedig hun toegeworpen brood en zoo was je dan toch voor een half uur te midden van een stukje natuurleven. Ik heb in die weinige dagen meer dan twaalf soorten van de vogelen des hemels kunnen opmerken en beluisteren.

„Op Zon- en feestdagen gingen we een half-uurtje kerkwaarts. Ik vond dit aangenaam en ik heb het getroffen, dat er juist zooveel feestdagen waren. Ik vond het aangenaam, niet, omdat het nu juist zoo heel plezierig is, je in een klein hokje te wringen en vandaar door gevlochten ijzerdraad naar den spreker te gluren en te luisteren, niet ook, omdat hetgeen ik daar hoorde zoo bijzonder belangwekkend was en zoo geheel mijn instemming had, maar vooral, omdat het je de een-tonigheid van het celleven een beetje verbrak. Want zoo'n monnik word je aanstonds niet, of je hebt nog wel behoefte aan gemeenschap met de zondige wereld daarbuiten (wij predikanten zijn altijd de slechtste hoorders, omdat wij zoo critisch zijn). Niet, dat ik mij ook maar eenigszins heb geërgerd aan de orthodoxe kleur van die preeken, want noch naar den inhoud noch naar den vorm heb ik als vrijzinnig-godsdienstige daaraan ook maar eenigen aanstoot genomen, maar ik vond wel, dat ze zoo weinig zeiden en weinig te denken gaven, en dan ook, en dit is mijn grootste bezwaar, je kon er te veel uit proeven, dat het preeken voor gevangenen waren. Dat is uit paedagogisch oogpunt een groote fout, geloof ik.

„Wat mij het leven daar veraangenaamd en den tijd verkort heeft, was behalve de kerkgang ook het bezoek van mijn familie. Want al heeft ook dit zijn minder aangename zijde door de omstandigheden, waaronder het moet plaats hebben, je kan daaraan veel veranderen door je zelf te dwingen tot het niet willen zien van die tralies en al dat belemmerende, en dan is het prettig de zijnen eens even weer van aangezicht tot aangezicht te mogen aanschouwen. Zeer genoegelijke oogenblikken waren het ook, als je brieven werden binnengebracht en dat gebeurde mij meest bij stapeltjes tegelijk. En dan — dit bewaarde ik voor het laatste, maar het doet voor mijn gunstig oordeel de deur dicht — de bezoeken die ik ontving in mijn cel, als daar waren van den barbier of liever tondeur (ik heb me trouwens maar eenmaal aan de moderne foltering van de tondeuse gewaagd, en ik wou niet den schijn geven, alsof ik het martelaarschap zocht, al meer dan ik het reeds deed); van den meneer, die zoo vriendelijk kwam vragen, of er nog lectuur genoeg was; van den dokter, met wien ik zoo gezellig over alles en allerlei sprak; van den godsdienstonderwijzer, met wien ik natuurlijk ook, schoon zeer vertrouwelijke, disputen kreeg; van den officier van justitie, die mij als regent kwam opzoeken en mij later nog eens vriendelijk tot een gesprek uitnoodigde na de ontvangst van een brief van mij, en ten slotte, lest best, van den directeur en de bewaarders.

„Bij mijn heengaan heb ik tot den directeur gezegd: „Uw hotel kan ik om u begrijpelijke redenen niet aanbevelen, maar den hotelier en zijn personeel hoop ik bij voorkomende gelegenheden sterk te recommanderen.” De prettige, voorkomende en welwillende manier, waarop ik door dezen ontvangen en bij toeneming behandeld ben, kan ik slechts loven. Ik denk, dat mijn heele gunstig oordeel in een ongunstige opinie veranderd zou zijn, als deze behandeling evenzoo onvriendelijk, onheusch, onkiesch en ruw was geweest, als ze nu vriendelijk, heusch, kiesch en zacht was. En ik ben

overtuigd, dat mijn behandeling niet een uitzondering was voor mij, maar dat ieder, die zich daar rustig en waardig gedraagt, op deze behandeling rekenen kan. Dat maakt ongetwijfeld voor ieder die daar zit, 't zitten oneindig veel lichter.

„En toch zou men, als men nu dit gunstig criterium leest, heel verkeerd doen, als men het als maatstaf ging gebruiken voor iedereen. Om het naar waarde te kunnen schatten, moet men de gunstige voorwaarden in aanmerking nemen, waaronder ik daar zat. Om de dingen zoo te kunnen zien als ik dat deed, is allereerst van groot belang al wat ik tot nog toe noemde, inzonderheid de houding van directeur en bewaarders, en deze geldt voor iederen gevangene. Maar dan mag voor mijn bizonder geval toch niet vergeten worden: 1°. dat ik er maar kort was en wist hoe lang ik er moest zijn; 2°. dat ik werd gerugsteund door den moreelen steun van mijn familie en den steun ook der gemeente; 3°. dat ik het klappen van de zweep al kende, en dat de dingen die mij wachtten, dus niet nieuw meer voor mij waren — dat zegt veel, want juist de eerste schrik is de ergste —; 4°. dat ik voor het ondergaan van zulke dingen een heel gelukkige natuur heb: ik geef mij gemakkelijk neer onder hetgeen nu eenmaal gebeuren moet, en wen me daardoor aanstonds; 5°. dat ik wat voeding enz. betreft, 't niet zoo weelderig gewend ben, dat de overgang tot de primitieve gewoonten daar voor mij zoo buitengewoon groot was, en dan ten 6°. het allervoornaamste, dat ik voor God en mijn geweten ten aanzien van de zaak, waarvoor ik daar zat, mij zoo vrij gevoelde als een vogel in de lucht. De officier van justitie vertelde mij, dat de eerste voorwaardelijk veroordeelde hier reeds den volgenden dag weer betrapt was op het misdrijf, waarvoor hij veroordeeld was; welnu, als men mij met die nieuwe straf gevonnist had, dan had men hetzelfde kunnen beleven.

„Het zal ieder duidelijk zijn, dat al deze voor mij gunstige voorwaarden van grooten invloed zijn geweest

op mijn oordeel, en het spreekt wel vanzelf dat iemand, voor wien die gunstige voorwaarden ontbreken, of zelfs voor een deel ontbreken, de dingen heel anders zal zien en voelen.

„En, als iemand uit dit gunstig oordeel de gevolgtrekking meent te mogen maken, dat ik derhalve het leven in de gevangenis, en met name het celleven, zoo erg niet vind, dan denkt hij heelemaal verkeerd. Er zullen weinigen zijn, die het sterker afkeuren dan ik, dat in onze Christenmaatschappij nog zulke strafplaatsen bestaan. En ik acht het een schande voor menschen, die zich noemen naar Hem, die aan den maaltijd zat met tollenaren en zondaren en misschien wel met zondaressen of ontuchtige vrouwen; die ook leerde wat geschreven staat in Mattheus 7 : 1—5; die, toen hij als rechter optrad, het deed zooals beschreven staat in Johannes 8, — ik acht het een schande, dat zulke menschen nog kunnen meenen, hun broeders en zusters te zullen verbeteren, tot een nieuw leven te zullen brengen, door ze op te sluiten achter dikke muren, dagen, weken, maanden, soms jaren, soms levenslang. Neen, ik richt dit verwijt niet allereerst tot de rechters en politie, en nog minder tot de directeurs en bewaarders, want ik weet nu, dat zij vaak heilzame pleisters kunnen leggen op zeer pijnlijke wonden, maar ik richt het tot het groote publiek, dat nog altijd een onmeedoogend rechter is. Want, al gebeurt het, en meer dan genoeg, dat de politie haar werk maakt van bekeuren, en al zijn er officiers van justitie, die hun daarin voorgaan door tuk te zijn op zoo veel mogelijk zaakjes, ik wil aannemen, dat het meerendeel hunner zoo niet is, en dat zij dikwijls tegen wil en dank tot vervolging geprest worden, omdat het publiek opdringt, waar zij zelve veel liever door de vingers zouden zien.

„Neen, de hoofdschuldigen zijn zij, die aanstonds klaar staan met hun harde vonnis, als de rechter nog in 't minst geen schuldige heeft gevonden of aangewezen; die juichen als dat vonnis gevallen is, ook al

treft het vaak lang niet den hoofdschuldige; die bij de minste ruzie de politie te hulp roepen; die het gezag over hun kinderen trachten te handhaven met ze bang te maken voor de politie; die een uit de gevangenis ontslagen mensch met hun smaad overladen en hem tot recidivist maken; die juichen in de wraak en roepen om wederinvoering van de doodstraf. Neen, ik wil geen hard oordeel vellen over de rechters, al staan ook die medeschuldig, evenals ik zelf; ik weet het, dat er vooral in den laatsten tijd ook ten aanzien dergenen, die wij in het bijzonder misdadigers noemen, zooals men in de dagen van Jezus een bepaalde categorie van menschen aanduidde met den naam zondaars, een liefderijker houding wordt aangenomen, maar niettemin noem ik het een groote misdaad voor ons allen, die ons Christenen noemen, dat wij zoo handelen tegenover menschen, die onze broeders en zusters zijn, en over wie onze Hemelsche Vader Zijn zon laat opgaan met dezelfde liefde als over ons."

Hiermede was het onderhoud geëindigd."

Zoo spoedig had ik niet op hulp van deze zijde mogen hopen. Geve God dat het aantal getuigenissen zoodanig vermeerderd worde, dat de Regeering zich genoopt gevoelt, ons gevangeniswezen en ons rechtswezen grondig te hervormen.

Zenuw-Hoofdpijnpoeders,

Recept van Dr. MEENK,
genezen binnen 10 minuten de hevigste aanvallen
van zenuwleed.

Prijs 5 cents per poeder

Wettig gedeponeerd.

E. M. BRASKAMP — RIJSWIJK (Z.H.)

P.E.R.U. Z.A.L.F.

Indien er huidkwetsuren ontstaan gebruik dan mijn Peruzalf.
Portretje van Dr. Meenk op het deksel. 25 cent per doosje.
Geneest volkomen alle huideuvelen.

*Dit is mijn Recept,
Het beste voor Hoofdpijn en
Zenuwaandoening. Dr. J. B. Meenk*

